

Udruženje **Ženske studije i istraživanja** obrazuje žene i muškarce kako bi bolje razumeli sadašnju podelu prema polu u domenu obrazovanja, nauke, umetnosti, religije, tehnologije i drugih oblika svakodnevnog života. Teorijski pristup je interdisciplinaran, metod alternativan akademskom, a stečeno obrazovanje u funkciji aktivne primene u životu i radu ili daljem samostalnom istraživačkom radu. Ukratko, **Ženske studije** su alternativni interdisciplinarni, obrazovni program namenjen onima koji žele više da doznaju o pitanjima društvene uslovljenosti rodnosti kod nas i u svetu.

Ženske studije i istraživanja
Email: studije@eunet.rs
www.zenskestudije.org.rs

futura publikacije
Email: office@neusatz.rs
www.office@neusatz.rs

Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini / Svenka Savić

Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini

Svenka Savić

Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini / Svenka Savić /
Udruženje „Ženske studije i istraživanja“ / Futura publikacije

Svenka Savić
Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini

Izdaju: Udruženje „Ženske studije i istraživanja” i Futura Publikacije

Urednik: Svenka Savić

Recenzentkinje: Ana Bu i Veronika Mitro

Objavljivanje ove publikacije podržala je: Ekumenska inicijativa žena iz Omiša, Hrvatska. Pisani tekstovi objavljeni u publikaciji odražavaju isključivo stavove njihovih autora/-ica i ne predstavljaju nužno i službene stavove EIŽ-a.

ISBN 978-86-7188-172-2

Tiraž 500

Fotografije su iz privatne dokumentacije sveštenica, i iz arhive
Evangeličke Metodističke Crkve.
Oblikovanje mape: Mirjana Isakov

Štampa: Službeni glasnik, Beograd, 2017

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

274/278-057-055.2(497.113)

САВИЋ, Свенка

Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini /
Svenka Savić. - Novi Sad : Udruženje "Ženske studije i istraživanja" : Futura publikacije,
2017 (Beograd : Službeni glasnik). - 128 str. : fotogr. ; 23 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-7188-172-2

a) Протестантске цркве - Свештенице - Војводина
COBISS.SR-ID 317372679

Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini

Svenka Savić

Udruženje „Ženske studije i istraživanja“
Futura publikacije

Novi Sad, 2017.

POVODOM OBELEŽAVANJA 500 GODINA REFORMACIJE¹

.....

¹ Zahvaljujem Ekumenskoj inicijativi žena iz Omiša na poverenju za istraživanje ove teme; svim sveštenicama triju verskih zajednica sa kojima sam razgovarala i sveštenicima (Elemer Botoš i Martin Hovan), koji su me uputili u istorijat ženskog sveštenstva u Vojvodini; Ani Bu na prevodu tekstova sa mađarskog jezika i na korisnim informacijama i podršci u svakoj fazi rada; Mariji Virag za pomoć u literaturi i prevodu sa slovačkog jezika; Ankici Dragin na korisnim informacijama u pripremi istraživanja i na primedbama na prethodnu verziju ovoga rada, Danijeli Radović na asistentskim poslovima u svakoj fazi rada, Mariji Vojvodić na prenošenju audio zapisa u formu teksta, koleginicama koje su mi svojim sugestijama značajno pomogle da popravim prvobitnu verziju teksta. Posebno se zahvaljujem Mirjani Isakov za dizajn mape i Relji Dražiću za kooperaciju u publikovanju knjige.

SADRŽAJ

Predgovor / 7

Sažetak / 11

I DEO

1.0 Uvodna razmatranja / 12

2.0 Cilj rada / 13

3.0 Metod istraživanja / 14

3.1. Osnovne karakteristike tri protestantske crkve / 15

4.0 Rezultati empirijskog istraživanja / 27

5.0 Diskusija prikupljenih podataka / 32

6.0 Zaključna razmatranja / 37

7.0 Preporuke za budući rad / 39

8.0 Literatura / 40

Pregledne tabele ukupnih podataka o sveštenicima / 43-45

II DEO

Biogrami sveštenica / 47

Razgovori sa sveštenicima / 65

Spisak izdanja / 125

Lista skraćenica: EIŽ– Ekumenska inicijativa žena, Omiš, Hrvatska; EMC– Evangeličko-Metodistička Crkva; RHC– Reformatska Hrišćanska Crkva; SEa.v.– Slovačka Evangelička Crkva a.v.; ŽSI– Udruženje „Ženske studije i istraživanja”, GAW: Gustav–Adolf-Werk; ELCA: Evangelical Lutheran Church in America; SECAV: Slovačka Evangelička Crkva Augsburgske Veroispovesti.

Predgovor

Pitanja vezana za žensko sveštenstvo, tema je u feminističkoj teologiji otkad je ova moderna naučna interdisciplina u drugoj polovini 20. veka osvojila mesto u svetu među drugim, sa rodним studijama usko povezanim, naučnim disciplinama. Izučava se i predaje na mnogim univerzitetima u svetu, danas postoje brojni istraživački projekti, naučni međunarodni skupovi i udruženja, objavljene su knjige, od kojih su i kod nas dostupne u regionu u prevodu na jezike BCHS (Fatima Mernissi, 2005; Elisabeth Schüsler Fiorenca, 2011; Anima Wandut, 2014, da pomenem samo nekoliko autorki).

Za razliku od situacije u svetu, takva praksa u istom tom periodu uglavnom izostaje (pod tim nazivom) u našim visokoškolskim institucijama kao što su teološki fakulteti ili druge naučne ustanove. Jedino mesto u akademskoj zajednici gde se ta pitanja problematizuju su Centri za rodne studije, jedan na Univerzitetu u Novom Sadu, a drugi na Univerzitetu u Sarajevu. ACIMSI Centar za rodne studije UNS u Novom Sadu je osnovan početkom 21. veka (u školskoj 2003-2004. godini), uz insistiranje i agilnost Udruženja “Ženske studije i istraživanja” i drugih građanskih inicijativa u tom gradu. U kurikulumu Centra za master i doktorske studije uvršten je izborni predmet Žene i religija (predaje Zorica Kuburić), a do danas su odbranjene doktorske disertacije koje se bave pitanjem žene u različitim religijama (Zilka Spahić Šiljak, 2007; Nina Bosankić, 2013; Slobodan Vasić, 2016). U Centru za interdisciplinarne studije Univerziteta u Sarajevu gde su uvedene Religijske studije 2010. (vodi Zilka Spahić Šiljak) na master studijama se nude predavanja iz Feminističke teologije.

Ako se pogleda situacija u jugoslovenskom regionu, van akademske zajednice, onda je situacija malo optimističnija jer počeci istraživanja u ovoj naučnoj disciplini sežu u poslednju deceniju prošlog veka. Naime, Centar za ženske studije u Zagrebu (osnovane 1997) uvrstio je u svoj kurikulum i problematiku feminističke teologije (pogledati podatke u časopisu *Treća*, koji izdaje taj Centar). Istovremeno kada je osnovano Udruženje “Ženske studije i istraživanja” u Novom Sadu koje od osnivanja do danas uključuje ovu temu u program dvogodišnjih studija. Tokom dve decenije tog alternativnog visokoškolskog programa u Zagrebu i u Novom Sadu, objavljene su značajne knjige i tekstovi, stasala je generacija istraživačica koje nadalje propituju različita pitanja povezana sa ženskim sveštenstvom, proširuju ih na odnose sa ekologijom, mirovnim studijama i drugim disciplinama važnim za izgrađivanje dobrog suživota i mira u svetu i u

lokalnoj zajednici. Takve su dve knjige objavljene početkom 21. veka u Novom Sadu: *Feministička teologija* (priredila Svenka Savić, 2002), u kojoj je nekoliko tekstova posvećeno sveštenicama i gde su one dobile priliku da kažu neku reč o sebi (Ana Palik Kunčak iz Evangeličke Metodističke Crkve i Reti Katalin iz Reformatske Hrišćanske Crkve²). U knjizi objavljenoj skoro jednu deceniju kasnije *Rodna perspektiva u međureligijskom dijalogu u XXI veku* (priredile Svenka Savić i s. Rebeka Jadranka Anić, 2009) sveštenica Ana Palik Kunčak piše o sestrinskom radu u Evangeličkoj Metodističkoj Crkvi, ali su tu i podaci o ženskom sveštenstvu u drugim religijama, (na primer, o rabinkama u jevrejskoj veri piše Jelena Kalderon).

Tekst pod nazivom *Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini* treći je po redu kojim se u Novom Sadu nastavlja praksa otvaranja teme ženskog sveštenstva u Udruženju “Ženske studije i istraživanja”. Ovoga puta istraživanje je u kontekstu obeležavanja 500 godina Reformacije u svetu, i 60 godina aktivnog ženskog sveštenstva u Vojvodini. Autorka objašnjava uslove pod kojima je praksa ženskog sveštenstva započela u Vojvodini, uz objašnjenje (da ne bude zabune), da to nije zato što se u crkvama prihvata rodna ravnopravnost na način na koji je potekla iz Deklaracije o ljudskim pravima nakon II svetskog rata (1948). Razlozi su bili političko-istorijske prirode. Naime, u Vojvodini, koja je u prethodnom istorijskom periodu pripadala austrougarskoj carevini, učenje Reformacije je već imalo izrazite rezultate sve do njenog ukidanja, pre svega u tri crkve: Slovačka Evangelička Crkva a.v.; Reformatska Hrišćanska Crkva i Evangelička Metodistička Crkva. Stvaranjem Jugoslavije (1918) u Vojvodini te crkve nastavljaju rad (i druge protestantske crkve) sve do kraja II svetskog rata čiju većinu čine pripadnici mađarske, slovačke i nemačke zajednice. Nakon II svetskog rata, Nemci su (kao gubitnici u ratu) najvećim delom proterani sa vojvođanskog prostora i zajedno sa njima i njihovi sveštenici i propovednici (ili su stradali u logorima). Crkve su ostale bez propovednika, ali i sa znatno smanjenim brojem vernika i vernica čije su službe bile na maternjim jezicima (mađarskom, slovačkom, nemačkom). Ostao je ipak značajan broj verničke zajednice koju je trebalo sačuvati, okupljati i širiti. Jedini način da se vernici osete okupljeni oko vodeće osobe, bilo je rukopoloženje žena iz tih zajednica, dijakonisa i laičkih propovednika, jer je takva mogućnost unutar organizacije tih crkava postojala. U Vojvodini su ostale one žene okupljene u verskim zajednicama koje su časno vršile svoju službu i koje su smatrale da ničim nisu ugrozile život u Vojvodini, ostale su tu, nisu otišle, bez obzira na to što potiču iz nemačke ili mađarske nacionalne zajednice – tu su želele da služe. Takva je u Evangeličkoj Metodističkoj Crkvi bila Paula Mojzes koja je okupljala,

.....
2 Nazivi crkava ovde su pisani po formi koju daje Zakon o crkvama i verskim zajednicama. Ur.

čuvala i dalje širila metodističko versko tumačenje vere. Pokazuje se da su tri generacije sveštenica tokom 60 godina neprekidno aktivne u toj crkvi, ali i u drugim verskim zajednicama, sabiraju odrasle vernike, poučavaju decu i omladinu osnovama vere, i razvijaju mirovne aktivnost sa drugima.

Tokomo 28 godina udruženje „Ženske studije i istraživanja“ u Novom Sadu (1997-20017) u okviru edukacija radi na afirmaciji žena u različitim religijama u okviru izbornog kursa *Feministička teologija*, koji pokreće najpre u saradnji sa Evropskim ženskim koledžom iz Ciriha u Švajcarskoj, potom samostalno, u saradnji sa predavačicama iz drugih država, proširujući saznanje o ženama u različitim religijama, na različite načine: interpretacija biblijskog teksta o ženama (pre svega u Novom zavetu), predstavljanje žena u verskim časopisima, rodna perspektiva u udžbenicima veronauke u Srbiji (Savić, 2017), uloga žena u različitim crkvama u procesima pomirenja i izgradnje mira. Tim temama su bile posvećene različite tribine, javna predavanja, međunarodne konferencije i, što je naročito važno, ostvarena su lična povezivanja i uspešna saradnja sa drugim građanskim organizacijama: Ekumenskom humanitarnom organizacijom (EHO), zatim sa islamskom teološkinjom u regionu: Zilkom Spahić Šiljak u Sarajevu i sa katoličkom teološkinjom s. Rebekom Jadrankom Anić iz Splita. Od posebne je koristi stalna razmena literature među ovim centrima kada je u pitanju izgradnja mira i pomirenja. U tom kontekstu je korisno pomenuti dve značajne knjige sarajevskih autora. Knjiga Alena Kristića (2012), *Graditeljice mira* donosi podatke o ženama koje su u različitim društveno-političkim situacijama širom sveta doprinosile miru i dobile Nobelovu nagradu za mir u periodu od 1905. do 2015. godine. Knjige Zilke Spahić Šiljak (2013) *Sjaj ljudskosti: životne priče mirotvorki u Bosni i Hercegovini* donosi podatke o mirotvorstvu žena kao nužnoj delatnosti nakon ratnih sukoba na jugoslovenskom prostoru krajem devedesetih godina. Obe knjige dokazuju da je potrebno posebno govoriti o ženama kao graditeljicama mira zato što one to jesu oduvek, više se to podrazumevalo nego što im se javno priznavalo.

Na ove knjige nadovezuje se knjiga *Doprinos izgradnji mira sveštenica iz protestantskih crkava u Vojvodini* Svenke Savić (2017) nastale u istom smeru – da predstavi podatke o kontinuitetu prisustva sveštenica u verskom životu višereligijske Vojvodine na izgradnji mira, kako bi se stekao bolji uvid u njihov dugogodišnji doprinos *izgradnji mira u svakodnevicu*, što podrazumeva društvenu toleranciju, posebno izgradnju ekumenskog i međureligijskog dijaloga. Knjiga prikazuje postojeću praksu, tradiciju sveštenstva žena u različitim protestantskim crkvama u Vojvodini dugu 60 godina

Detaljnim istraživanjem autorka je pokazala da znanje o sveštenicama nije deo postojećih enciklopedija u Srbiji (*Srpska enciklopedija*, 2011; *Enciklopedija*

Vojvodine, 2013) niti leksikona (poput *Srpski Who is Who: 2011-2013*); samo sporadično materijale možemo naći u samim verskim crkvama (na primer, jedan broj časopisa *Glas jevanđelja*, 2006. (na srpskom jeziku) Evangeličke Metodističke Crkve posvećen je ženama u toj crkvi; knjiga Ane Popović *SEAVC u Srbiji* (2016) sadrži podatke i o sveštenicama te crkve (dvojezično: na srpskom i slovačkom jeziku). Postoje, zatim pojedinačni tekstovi ili o sveštenicama, ili samih sveštenica (dostupni i na srpskom, ali i na stranim jezicima, detaljnije u spisku literature na kraju knjige).

Sveštenice o kojima je reč u ovoj knjizi imaju duhovnu moć da vode versku zajednicu, one imaju neophodno visoko teološko obrazovanje za teološke rasprave i da rasuđuju o mestu ženskog sveštenstva danas u svetu i kod nas, koriste se jezicima nacionalnih zajednica u Vojvodini, podjednako i stranim jezicima, što im omogućava dvosmernu vezu sa svetom i sa svojom zajednicom u lokalnu. Sveštenice obavljaju mnoge značajne verske funkcije, to iskustvo delovanja žena u širenju mira i dijaloga saradnje, treba da pomogne:

- boljem razumevanju ekumenske i međuverske saradnje u širokoj javnosti;
- promeni svesti;
- značaju ekumenskog dijaloga;
- smanjenju postojećih predrasuda prema rodnim ulogama u širenju duhovnosti.

Sažetak

U godini obeležavanja 500 godina Reformacije u svetu, važno je na istraživačkim podacima kod nas pokazati u kojoj meri su žene u protestantskim verskim zajednicama postale vidljivije u raznim oblastima verskog života. Poznati su podaci da su žene oduvek bile nositeljke vere, da su danas u najvećem broju one u svim (ne samo) hrišćanskim zajednicama aktivniji deo i da su u nekim protestantskim zajednicama sveštena lica. Cilj je ovoga rada pokazati u kojoj meri je praksa rukopoloženja sveštenica u tri protestantske crkve u Vojvodini doprinela izgrađivanju mira i koji se praktični zaključci mogu predložiti na osnovu njihovog iskustva u crkvenoj službi u 2017. godini. Empirijski materijal sakupljen je iz dostupne literature i na osnovu polustrukturiranog razgovora sa 10 sveštenica triju protestantskih zajednica u različitim mestima Vojvodine. Rezultati pokazuju da je od kraja II svetskog rata, zahvaljujući različitim političkim i istorijskim okolnostima, značajan broj žena preuzeo funkcije sveštenstva u tri protestantske crkve u raznim mestima Vojvodine, a danas je u nekim crkvenim opštinama već treća generacija sveštenica. Osnovni je rezultat da one izgrađuju *mir svakodnevice*, osnovno poslanje svoje hrišćanske religije i usađuju ga u mlade generacije. Zaključujem da se kod nas danas u široj javnosti malo zna o učinku sveštenica protestantskih crkava u Vojvodini koje službu vrše na svom maternjem (mađarski, slovački) jeziku i/ili na jeziku većinskog naroda, u viziji izgrađivanja mira, interkulturalnih vrednosti, ekumenskog dijaloga, međureligijskog prožimanja i afirmacije vrednosti suživota sa drugima. Predlog za neposrednu praksu je da se različitim aktivnostima učini vidljivim u javnom životu zemlje rad i doprinos sveštenica, kako u tekstovima crkvenih velikodostojnika, tako i u izradi postojećih enciklopedijskih tekstova, kao i u turističkim tekstovima, namenjenim razumevanju verske situacije u Vojvodini, zatim u udžbeničkoj literaturi namenjenoj obrazovanju za teologiju, veronauku, ali i za šire kulturne veze.

Ključne reči: feministička teologija, reformacija, protestantizam, sveštenice, rod, Vojvodina, mir svakodnevice, interkulturalnost, međureligijski dijalog

1. 0. Uvodna razmatranja

Prostor Vojvodine geografski podrazumeva severni deo današnje Srbije koji je istorijski tokom 20. veka imao različit politički prostor: najpre kao deo Austrougarske monarhije do 1918. godine, i stvaranja Kraljevine Srba Hrvata i Slovenaca, kasnije Kraljevine Jugoslavije, 1928, zatim stvaranje SFR Jugoslavije od 1945, Savezne Republike Jugoslavije, 1992, pa Republike Srbije od 2006. do danas. Verska, nacionalna, jezička situacija se menjala sa brojem stanovništva, ali je sve vreme do danas ostala višenacionalna, višejezična i višekonfesionalna.

U Austrougarskoj čiji je Vojvodina bila deo (do 1918), stanovništvo je bilo različitog nacionalnog i verskog sastava, te su početkom Kraljevine Jugoslavije tri najveće nacionalne zajednice: Srbi, Mađari, Nemci. U smislu verskog izjašnjavanja hrišćani (pravoslavne, rimokatoličke i protestantske vere), od kojih su veće protestantske zajednice bile tri (prema terminologiji iz Zakona o crkvama i verskim zajednicama u Srbiji, 2006): Slovačka Evangelička Crkva a.v.; Reformat-ska Hrišćanska Crkva, Evangelička Metodistička Crkva.

Nakon II svetskog rata (1944-45) u SFR Jugoslaviji, situacija se bitno izmenila što se tiče sastava stanovništva zahvaljujući određenim državnim merama: nemačka zajednica je gotovo nestala, zahvaljujući drastičnim merama prema Nemcima kao gubitnicima rata (iseljavanje, odvođenje u logore, streljanje i dr.), mađarska zajednica se postepeno do današnjeg danja smanjuje (prema podacima sa popisa stanovništva), dok se srpska zajednica povećava (prvom i drugom kolonizacijom – dovođenjem stanovništva iz drugih krajeva Jugoslavije u napušten prostor Vojvodine). Bitno je naglasiti odnos države i crkve u SFR Jugoslaviji: ne samo da su crkve odvojene od države, nego je proces izgradnje novog društvenog poretka (socijalizma) podrazumevao ateistički verski okvir (verska praksa je bila tolerisana ali ne i ohrabrivana). Nakon II svetskog rata u Vojvodini opstaju protestantske verske zajednice, u kojima je verski život znatno otežan: nedostaju finansijska sredstva za rad i bogoslužjenje, održavanje hramova i školovanje kadra. Nekoliko protestantskih zajednica nastavlja svoju misiju, a u tri je već nakon rata dozvoljeno rukopoloženje žena kao sveštenih lica koja održavaju, obnavljaju i unapređuju život zajednice.

Ovaj istorijski sled nekoliko činjenica važan je kao podrazumevano znanje kada govorimo o praksi uvođenja žena u sveštenučku službu u tri protestantske verske zajednice u Vojvodini. Danas ne znamo pouzdano koliko ima aktivnih različitih protestantskih crkava i zajednica u Vojvodini; za one protestantske crkve i zajednice koje su registrovane prema postojećem Zakonu o crkvama i verskim zajednicama (Sl. glasnik RS, br. 36/2006) nemamo pouzdane podatke o broju vernika i vernica nakon poslednjeg popisa stanovništva. Taj Zakon reguliše tradicionalne crkve i zajednice (čl. 10): „Tradicionalne crkve su one koje u Srbiji imaju viševjekovni istorijski kontinuitet i čiji je pravni subjektivitet stečen na osnovu posebnih zakona”. Među njima su (čl. 13) „Slovačka Evangelička Crkva a.v.; Reformatska Hrišćanska Crkva i Evangelička Hrišćanska Crkva a.v. Njima se priznaje kontinuitet sa pravnim subjektivitetom stečenim na osnovu Zakona o Evangeličko-hrišćanskim crkvama i o Reformovanoj hrišćanskoj crkvi Kraljevine Jugoslavije („Službene novine Kraljevine Jugoslavije” broj 95/1930)”³

Osnovna tema ovoga rada je mir i kako sveštenice doprinose izgradnji mira u okviru svojih crkvenih opština (i šire) u svakodnevici života. Pri tom je potrebno objasniti pojam mira (koji nije samo stanje odsustva rata), nego je mir osnova hrišćanske religije. Ako se pogledaju primeri sa ovom rečju u Velikoj biblijskoj konkordanciji (Vojnović, 1991, Tom I, 665-666), vidimo da je ta reč osnova hrišćanskog pozdrava i po njoj su Isusovi učenici prepoznavali svoga učitelja (Mir s vama!). Sve protestantske hrišćanske crkve se oslanjaju na tekst Novog zaveta i zajedničko im je izgrađivanje mira čija je osnova u dve osnovne Isusove poruke o ljubavi prema Bogu i prema bližnjemu.

Pre tačno 500 godina, Reformacija se proširila (ne samo) širom (hrišćanskog) sveta upravo zato što je insistirala na povratku osnovama hrišćanskog učenja čija je osnova mir. Reforma (obnavljanje) hrišćanskog života pre svega u praksi, sveštenstva zajedno sa vernicima, deo je celog pokreta.

2. Svrha

Mir jeste odsustvo rata, ali je mnogo više postojano izgrađivanje međureligijske, međukulturne i međunacionalne saradnje u svakodnevici života, jer nema mira bez saradnje sa drugim verskim zajednicama u mestu u kojem sveštenice služe

.....
3 Dalje u radu koristim nazive crkava prema nazivima iz Zakona. Prema sistematizaciji u tom dokumentu. U Zakonu se o Evangeličko Metodističkoj Crkvi ne govori kao tradicionalnoj, mada je prisutna na vojvodanskom tlu od 18. veka. S obzirom na tradiciju ženskog sveštenstva o njoj ovde pišem kao o tri ravnopravne crkve, a izostavljam, nikad završenu diskusiji, o ženskom sveštenstvu od strane neprotestantskih crkava. Videti tekst Marije Virag „Kratak istorijski pregled sestrinskog rada Evangeličke Metodističke Crkve u Jugoslaviji“ (2006).

Bogu, a koje su po pravilu višenacionalne, višejezične.

Cilj je ovoga rada da pokažem u kojoj meri je praksa rukopoloženja sveštenica u tri protestantske crkve doprinela izgrađivanju mira svakodnevice i koje se pouke za neposrednu praksu mogu izvući na osnovu njihovog iskustva u crkvenoj službi u Vojvodini.

3.0. Metod

U feminističkom pristupu istraživanjima razgovor je jedan od osnovnih načina za sakupljanje materijala, kojim se daje mogućnost ženi da se čuje njen glas. To podrazumeva da su činjenice koje svedoče žene na osnovu svoga iskustva jednako važan materijal za zaključivanje o nekoj pojavi koliko i one činjenice pohranjene u raznim dokumentima, pisanim tragovima sećanja drugih. Tokom 6 meseci, januar-juli 2017. razgovarala sam sa 14 sveštenica o njihovom iskustvu služenja triju protestantskih crkava u Vojvodini: Slovačka Evangelička a.v. (ukupno 3), Reformatska Hrišćanska Crkva (ukupno 4), EMC (ukupno 5). Razgovori su zabeleženi u audio formi (ukupno 5 sati), transkribovani u formi teksta (ukupno 100 stranica) i autorizovani od strane sveštenica, redigovani i priloženi u II delu (izostaju dva za koje sveštenice nisu dale autorsku saglasnost).

Ovaj metod podrazumeva da žena ima stalnu kontrolu nad materijalom namenjenom široj javnosti (imamo običaj da kažemo da je žena subjekt, a ne objekat teksta), istraživačica i sveštenica imaju prilike da se sastaju više puta, da razmenjuju stanovišta i uobliče poslednju formu teksta prihvatljivog za sveštenicu. Za nas je u ovom metodu istina ono što žene kažu, polazimo od njihovog iskustva.

Na osnovu proučenih pisanih izvora sačinila sam minimum informacija za koje sam procenila da bi bile od koristi u razgovoru sa sveštenicama ili na osnovu usmenih razgovora sa autoritetima iz datih verskih zajednica (na primer, pitanja vezana za predavanje veronauke u osnovnim školama). Pošto je jedna od važnih komponenata u radu da pokažem kontinuitet postojanja sveštenica u vojvodanskom prostoru, u rad sam uključila i podatke za one koje su bile pionirke u drugoj polovini 20. veka (a koje više nisu žive), ili su se odselile iz Vojvodine, a ovde provele deo stvaralačkog delovanja. Detaljnije podatke dajem za sveštenice koje u 2017. godini služe u Vojvodini (Srbiji), a deo podataka neophodan za saznavanje o kontinuitetu sveštenstva dajem i za one koje su iz Vojvodine otišle, ili u ovoj godini ne obavljaju tu funkciju. Nažalost, za neke još uvek nedostaju i osnovni podaci, što će biti predmet novih istraživanja, jer je činjenica da ih je bilo više nego sto su u ovom radu predstavljene. (Osnovni podaci u tabelama 1-3). Najpre dajem kratku informaciju o protestantskoj crkvi, zatim osnovne

biografske podatke sveštenica, a u II delu detaljnije ukupne podatke (odeljak Biogrami) i detaljan razgovor sa ukupno devet sveštenica (Razgovori).

3.1. Osnovne karakteristike tri protestantske crkve i osnovni podaci o sveštenicama

3.1.1. Slovačka Evangelička Crkva a.v.

U *Mapi verskih zajednica Novog Sada*, namenjenoj turističkim potrebama, Anika Dragin (2003), piše da su „Prvi zapisi o vernicima Slovačke evangeličke crkve a.v. iz 1725. Njeni prvi vernici na ovim prostorima bili su Slovaci iz gornjeg dela Austrougarske monarhije. Početkom XVIII veka bilo ih je oko 4-5000 na ovim prostorima, a 1928. ih je bilo oko 80.000, dok ih je danas oko 65.000. Vojvodanska mesta sa najviše vernika su Bački Petrovac, Stara Pazova, Kovačica, Padina i Kisač. U Vojvodini postoji 1 episkopat sa sedištem u Novom Sadu i 35 parohija u kojima 27 sveštenika vernike okuplja u 27 crkava”. Autorka ne pominje da su u ovim parohijama od ukupnog broja sveštenika i 4 sveštenice.

U knjizi Ane Petrović (2016), namenjenoj široj, ali i verničkoj publici (na srpskom i na slovačkom jeziku), *SEAVC u Srbiji*, podaci su nešto drugačiji što se tiče broja mesta u kojima su crkvene opštine u Vojvodini (ukupno ih je 43) u Bačkoj: Bačka Palanka, Bački Petrovac, Bajša, Begeč, Gložan, Kisač, Kovačica, Kulpin, Lalić, Novi Sad, Odžaci, Padina, Pivnice, Savino Selo, Selenča, Silbaš, Stara Pazova, Titel, Čelarevo; u Banatu: Aradac, Belo Blato, Vojlovica, Vršac, Zrenjanin, Janošik, Ostojićevo, Padina, Hajdučica; u Sremu: Ašanja, Beograd-Zemun, Bijeljina, Bingula, Boljevci, Višnjićevo, Dobanovci, Erdevik, Ljuba, Lug, Slankamenački Vinogradi, Sremska Mitrovica, Šid. Tu je i podatak da je ukupno sveštenika 23 (njihove kratke biografije, fotografije i opis mesta u kojem služe), a od kojih su sveštenice samo 5⁴: Marta Dolinska, Viera Batoriova, Ana Petrović, Jasmina Kotasova Medvedova*, Maria Popović*, Olina Kolarova*⁵. S obzirom na broj mesta u kojima postoji bogoslužjenje, i na broj sveštenih lica, sveštenice u proseku služe u više mesta istovremeno.

Slovačka Evangelička Crkva a.v. je jedna od protestantskih crkava nastala iz reformacije koja se oslanja na izvorno učenje Martina Lutera, čija je specifič-

.....
4 Roman Miz (2001, 269), navodi podatke za period pre rastakanja jugoslovenskog prostora, da Slovačka Evangelička Crkva a.v. u SR Jugoslaviji ima 26 crkvenih opština, sa 12 filijala i sa oko 50.000 vernika i vernica u Vojvodini (Bačkoj, Banatu i Sremu). Miz ne govori o sveštenstvu žena u ovim opštinama.

5 Zvezdicom su označene sveštenice koje nisu više u Vojvodini u vreme pisanja ovoga rada, ali su deo profesionalne karijere ostvarile u Vojvodini. Sa njima nije vođen razgovor.

nost, u odnosu na nauk Katoličke Crkve (Miz, 2001, 260):

- Nauko o Svetom Pismu kao jedinom izvoru i pravilu vere;
- O stanju čoveka nakon pada (greha) i o njegovom opravdanju po veri bez nužnosti dobrih dela;
- O crkvi kao nevidljivoj zajednici svetih (iz čega sledi izostanak hijerarhije);
- O svetim sakramentima (ne nužno i bolesničko pomazanje i sakrament sveštenstva);
- O odnosima među crkvom zemaljskom i nebeskom;
- O moralu;
- O bogosluženjima (odbacujući veći deo crkvenih ukrasa, i obreda, sem oltara, krsta (raspeće), uz jednostavno odevanje, zatim pevanje i sviranje, pored starih pesama (molitava i himni) uvođenje novih.

Sveštenica Ana Petrović (2016, 83) piše da ova crkva u Srbiji širi Jevanđelje Isusa Hrista; ispoveda veru u Trojedinog Boga; služi svojim članovima na bogosluženjima, liturgijom, službom reči Božijih, svetim tajnama, veronaukom i dušebrižništvom; vodi svoje članove ka uzajamnom poštovanju, podršci, toleranciji i primernom hrišćanskom i civilnom životu. Što se organizacije tiče, jedinica zajednice je crkvena opština na čijem su čelu ravnopravno nalaze sveštenik i laik, a biraju ih sami vernici (Miz 2001, 269), što je značajna novina u pravcu demokratizacije crkvenog života.

Ono što je zajedničko trima protestantskim crkvama jeste da su vernici i sveštenici i sveštenice uglavnom iz manjinskih nacionalnih zajednica, a samo mali broj je onih koji su pripadnici većinske (nacionalne i jezičke) zajednice. Druga zajednička osobina tiče se kontinuiteta delovanja sveštenica: danas govorimo o tri generacije sveštenica: starijoj (uglavnom su penzionisane, mada i nadalje aktivno rade), drugoj, visokoobrazovanoj, koje su diplomirale na teološkim fakultetima Univerziteta Komenskí u Bratislavi i stekle stepen magistra), trećoj, koja je poslednjih godina rukopoložena. Treća zajednička osobina jeste da same sveštenice pišu o svom radu i doprinosu svojem i drugih, na taj način ostvaruju kontinuitet u teološkom poslu (videti podatke u Tbl. 1).

3.1.1.2. Biografski podaci sveštenica Slovačke Evangeličke Crkve a.v.

Viera Batori (Viera Bathoryova: 5. 3. 1953, Kalnica, Slovačka). Rođena u Kalnici u Slovačkoj u porodici Samuela Jelinke i Ane, rođene Masarove. Osnovnu školu pohađala je u Kalnici i u Beckovu. Završila je Srednju opšteobrazovnu školu u Novom Mestu nad Vahom (1971). Diplomirala je na Slovačkom evangeličkom teološkom fakultetu u Bratislavi (1976), rukopo-

ložena je 26. 9. 1976. godine u Bratislavi. Lični kapelan Ištvana Batorija, sveštenika u Subotici (1976-1992). Od 1992. je svešteno lice parohije u Laliću. Od 1993. do 2005. bila je sinodalni zapisničar. Koordinatorica je Oltarnih kružoka žena SECAV u Srbiji od 1982. godine (Ana Petrović, 2016, 69-70).

Marta Dolinski, (Marta Dolinska: 27. 4. 1953, Subotica). Rođena u porodici Ištvana Batorija i Etel, rođene Verbasi. Osnovnu školu završila je u Subotici. Maturirala je u gimnaziji u Subotici (1971), diplomirala je na Slovačkom evangeličkom teološkom fakultetu u Bratislavi (1978). Rukopoložena je 2. 4. 1978. godine u Subotici. Od 1978. godine je svešteno lice parohije u Bajši. (Ana Petrović, 2016, 72).

Ana Petrović (Anna Petrović: 12. 8. 1974, Zemun). Rođena u porodici Palja Petraka i Verone, rođene Havran. Osnovnu školu završila je u Boljevcima. Srednju tehničku školu „Petar Drapšin” završila je u Beogradu (1993). Diplomirala na Evangeličkom teološkom fakultetu Univerziteta Komenski u Bratislavi (1998). Tokom studija paralelno je završila jedan semestar na Tiel koledžu, Grinvil, Pensilvanija, SAD. Rukopoložena je 9. 8. 1998. godine u Boljevcima; kapelan crkvene opštine u Janošiku (1998-2001); svešteno lice crkvene opštine Kovačica II (2001-2012). Članica je Odbora Biblijskog društva Srbije. Od 2013. godine je svešteno lice parohije Beograd. (Ana Petrović, 2016, 79).

Olina Kolarova* (Olina Kollarova: 23. 7. 1976, Zrenjanin). Rođena u porodici Adama Mesiara i Alžbete, rođene Liska. Osnovnu školu je završila u Aradcu. Maturirala je u gimnaziji u Zrenjaninu (1995). Diplomirala je na Evangeličkom teološkom fakultetu Univerziteta Komenskog u Bratislavi (2000). Rukopoložena je 30. 7. 2000. u Aradcu. Od 2000. godine je svešteno lice parohije u Šidu. U 2017. odselila se iz Vojvodine (Ana Petrović, 2016, 75).

Kotasova Medvedova, Jasminka* (Jasmina Kotasova-Medved'ova, 17. 5. 1979, Novi Sad). Rođena u porodici Samuela Kotasa iz Ljubuške, rođenog Meleg. Završila je osnovnu školu u Bačkom Petrovcu. Maturirala Gimnaziju „Jan Kolar” u Bačkom Petrovcu (1997), diplomirala na Evangeličkom teološkom fakultetu Univerziteta Komenski u Bratislavi (2003). Radila je kao veroučiteljica u Osnovnoj školi „Jan Čajak” i u Gimnaziji „Jan Kolar” u Bačkom Petrovcu. Rukopoložena je 22. 4. 2007. godine u Bačkom Petrovcu. Kapelan Bačkog seniorata (2007-2009). Svešteno lice parohije u Bačkoj Palanci (2009-2012). Od 2013. godine je svešteno lice parohije u Silbašu. (Ana Petrović, 2016, 76). U 2017. odselila se iz Vojvodine.

Maria Popić* (20. aprila 1977, Subotica). Rođena u Subotici, roditelji sveštena lica (Stevan Batori i Viera Batori). Osnovnu i srednju školu zavr-

šila u Subotici; diplomirala na Teološkom fakultet u Bratislavi (2002), iste godine je rukopoložena u Laliću, u decembru iste godine postaje sveštenik u Slovačkoj Evangeličkoj Crkvi a v. u crkvenoj opštini u Belom Blatu (kod Zrenjanina); 2003. venčava se sa Nebojšom Popićem i u 2004. rađa ćerku Miriam. Preselila se sa porodicom u Slovačku (2011), gde je sveštenik-kon-senior u Nesvadama (Nesvadi).

Osnovni je zaključak da su sveštenice ove crkve visokoobrazovane, uglavnom na Teološkom fakultetu u Bratislavi, da je već ostvaren kontinuitet elitnosti: iz visokoobrazovanih sveštenečkih porodica dolazi sledeća, treća generacija obrazovanih sveštenica. Ono što je specifično jesu migracijske promene u smeru matična zemlja (Slovačka) – dijaspora (Vojvodina) u oba smera.

3.1.2. Reformatska Hrišćanska Crkva⁶

Ankica Dragin (2003)⁷ beleži pre 15 godina da su propovednici Reformat-ske Hrišćanske Crkve i prvi vernici ove crkve došli na prostore Vojvodine oko 1750. godine. „To su bili Mađari iz Erdelja koji su nakon kontrarefor-macije proterani odatle. Ne postoji pouzdan podatak o broju vernika u vre-me njihovog naseljavanja u Vojvodinu, ali je krajem 1919. zabeleženo da je u Vojvodini bilo 60. 000 vernika uglavnom mađarske i nemačke nacional-nosti. Podaci iz 1998. govore da ih je tada bilo 17.600. Najviše vernika živi u Staroj Moravici, Pačiru, Vojlovici, Feketiću, Rumenki”. Danas ima manje od 16.000 vernika (mnogi su se iselili), a od ukupnog broja sveštenih lica (13), aktivne su 4 sveštenice (i značajan broj dijakonisa): Andrea Botoš u Rumenci, Marija Besedeš u Debeljači, Eržebet Čanji u Pačiru i Somboru, Tilda Đenge Slifka u Debeljači, Maradiku, Ilona Morton u Novom Itebeju. U međuvremenu su još neke sveštenice (duže ili kraće) služile u raznim mestima Vojvodine, u navedenom periodu (pa su se odselile).

Prema shvatanju teologa Romana Miza (2001, 269) „Veroispovijest reformata, su po Kalvinu, u osnovnim je crtama sa luteranskom vjerois-povešću, ali ima i nekih razlika“. Jedna važna razlika se odnosi na „bezu-vjetno predodređenje, na sakramente i Euharistiju. Kalvin razmatra predodređenje i smatra da su lična sloboda i svaka zasluga nevažni – „čovjek je samo puko oruđe volje Božje“. Središni deo bogoslužjenja kod reformata je propoved sveštenika. Što se tiče prostora crkve, on je bez ikona, skromno

.....
6 Reformisan znači ponovo oblikovan (Mali katehizam: priprema za svetu večeru, 1995).

7 Najpre je to bio diplomski rad autorke u Udruženju „Ženske studije i istraživanja“ u kojem su objedinjeni podaci za 24 različite verske crkve i zajednice u Novom Sadu.

uređen, nema ni znak raspeća Hristova, „jer je on znak i simbol patnje“ (Miz, 2001, 275). „Našu hrišćansku veru zato nazivamo reformatskom jer joj je Bog povratio pravi oblik, koji su joj dali Gospod Isus i njegovi Učenici (Apostoli). Za vernike ove crkve dva su osnovna pravila, kao i za sve druge hrišćane: „Ljubi Gospodina Boga svoga svim srcem svojim, i svom dušom svojom, i svim umom svojim. To je najveća i prva zapovest. Druga, ovoj slična: Ljubi svoga bližnjega kao sebe samoga.“ (Katehizis str. 3).

Tradicija ženskog sveštenstva je u ovoj crkvi relativno duga na mađarskom jeziku jer je Reformatska Hrišćanska Crkva u Mađarskoj odobrila sveštenstvo ženama pre tri decenije (1985), što je povezano sa dozvolom upisa ženama na teološke fakultete u toj zemlji. One koje završavaju studije dobijaju dve diplome: prvu nakon okončanja akademije, a drugu posle godinu dana pripravničkog staža, kada polažu ispit iz celokupnog znanja stečenog tokom 5 godina (crkveno pravo, Stari i Novi zavet, etika, dogmatika, homiletika). Diploma prvog položenog ispita je dovoljna za položaj pomoćne sveštenice (ili sveštenika), dok je sa drugom diplomom izabrana osoba za punopravno, samostalno obavljanje sveštenečkog poziva. Dok u prvom slučaju episkop imenuje za pomoćnog sveštenika na godinu dana, u drugom bira crkvena opština u stalnu službu do penzije.

Već prve generacije diplomiranih i rukopoloženih sveštenica sa raznih teoloških fakulteta u svetu, dobijaju radna mesta, između ostalog, i u Vojvodini, bilo kao veroučiteljice, ili pomoćnice sveštenika ili sveštenice. To podrazumeva obavljanje svih poslova koje su u domenu sveštenika. U vreme kada je doneta odluka o ženama kao sveštenim licima, egzistirala je Jugoslavija kao državna zajednica i nekoliko sveštenica ove crkve bile su aktivne (a i sada su) u Slavoniji, a školovale su se i potiču sa prostora Reformatske crkve u Vojvodine (označene znakom * u tabelama; njih u ovaj pregled ne uključujem jer govorim o onima koje su sada, 2017. u granicama Republike Srbije). Ukupni podaci o sveštenicama Reformatske Hrišćanske Crkve u Tbl 2.

Katalin Reti u tekstu *Uloga žene u Reformatskoj crkvi* (2002, 148-150), tada mlada reformatska sveštenica u Vojvodini, nabraja četiri osnovne funkcije sveštenice (na osnovu ličnog iskustva): služba u porodici (biti dobra supruga i dobra majka) jer ženska služba počinje u porodici; dijakonij-ski rad (jer „su žene po svojoj prirodi mnogo osetljivije na patnju“ drugih); rad sa decom i mladima (uključujući i veronauku); rad sa ženama, i učešće u poslovima crkvenog upravljanja i organizacije, što podrazumeva i poma-ganje misije van evropskih država.

Ista autorka svedoči za kraj 20. veka o situaciji da „u Vojvodini trenutno u okviru Reformatske crkve rade 4 sveštenice sa završenim teološkim

fakultetom, jedna sveštenica sa nepotpunim obrazovanjem, pored isto toliko sveštenika (4 sveštenika sa završenim i dva sa nezavršenim fakultetom)” (Reti, 2002, 150). Uočavamo važnost visokog obrazovanja sveštenica za dobijanje službe: sveštenici mogu dobiti taj blagoslov episkopa i ako imaju nezavršene fakultet, ali će sveštenici sa nezavršenim fakultetom to uvek biti prepreka da dobije službu u nekoj crkvenoj opštini. Autorka nadalje (2002, 150) svedoči iz sopstvenog iskustva o situaciji na fakultetu tokom studiranja, zajedno sa kolegama: „Na fakultetu sam imala muške kolege koji su pokušavali da me uvere u to da biti sveštenica nije u duhu Biblije, jer je i apostol Pavle preporučio ženama da čute u crkvi“. Stereotip da u Bibliji postoji dokaz za isključivanje žene iz sveštenečkog poziva postala je istina i u obrazovnom sistemu gotovo svih hrišćanskih crkava i trebalo je mnogo vremena da se ovaj stereotip pretvori u *ne*-istinu uz kontinuirao zalaganje feministički orijentisanih teološkinja iz celog sveta. Kada se odbaci stereotip i neistina da takav podatak postoji u Bibliji, onda je sledeći argument da je sveštenečki poziv veoma težak (što je tačno) za ženu, i da ga upravo zbog toga ne mogu obavljati žene jer su slabe. Reti Katalin (2002, 150), ima odgovor i na taj argument: „I od tada me mnogi pitaju – Zar nije teško biti sveštenica i žena? Pa nije lako – odgovaram im ja – jer se fizički možemo lakše umarati, jer mnoge stvari (koje možda i ne bi trebalo) primam suviše k srcu, ali moram da obavljam i kućne poslove, a ako se udam, moraću da se brinem o mužu i deci“. Sveštenica pokazuje da postoji nesrazmera između poslova žene i muškarca kao sveštenih lica: ali ona će još uvek imati više obaveza kao majka i kao supruga, što se kod muškarca ne podrazumeva (ali bi trebalo).

Reti Katalin objašnjava kako je došla u Vojvodinu (2002, 149-150): „Kad sam bila na poslednjoj godini na Protestantskom teološkom fakultetu (1996) u Klužu postavilo se pitanje ko želi da radi u Vojvodini i napusti Transilvaniju, jer tamo nedostaju sveštenici, od 40-45 muškaraca i 8-10 devojaka ukupno javila se samo jedna devojka. Tako sam se pre dve godine i 3 meseca našla u Vojvodini. Do sada nijednom nisam osetila smetnju zato što sam žena. Naprotiv.”

3.1.2.2. Biografski podaci sveštenica Reformatske Hrišćanske Crkve

1. Marton Ilona (Pančevo, 26.03.1960), osnovnu školu završila u Debeljači, kao i deveti i deseti razred (1977); Gimnazija – pravni smer u Zrenjaninu (1979); Teološki fakultet u Budimpešti (1982). U Novom Itebeju sa suprugom zajedno vrši službu od 1981. godine do danas, a sveštenečku službu u

Reformatskoj Hrišćanskoj Crkvi u Zrenjaninu (1983 – 2005).

2. Andrea Botos (Andrea Botos, 23. 4. 1965, Čenger (Csenger), Mađarska), iz porodice reformatske veroispovesti; 1975. konfirmacija; 1980. polazi u gimnaziju i 1983. završava Reformatsku Gimnaziju u Debrecinu i upisuje se u Budimpešti na Reformatsko teološku akademiju i diplomira 1988. Iste godine je rukopoložena u Budimpešti, udaje se za sveštenika Botoš Elemera, i od prvog oktobra iste godine obavlja sveštenečku službu u Crkvenoj opštini u Rumenki (u kojoj je pre nje tu funkciju imala Klaudia Röhrig). Pored svih sveštenečkih obaveza, predaje veronauku u osnovnoj školi u Rumenki i u crkvenoj zajednici u Novom Sadu.

3. Čanji Eržebet (Csányi Erzsébet) 21. jul 1970, Stara Moravica). Niže razrede osnovne škole završila je u Pačiru, a više u Staroj Moravici (na mađarskom jeziku); istovremeno završava i osnovnu Muzičku školu. Maturirala u Srednjoj ekonomskoj školi „Bosa Milićević“ u Subotici (na mađarskom jeziku); kantorka u Crkvenoj opštini u Pačiru (nakon kantorskog kursa u Debrecinu). Uz saglasnost biskupa odlazi na studije u Budimpeštu (1991), ali i uz motivaciju koju je dobila od profesora orgulja; godinu dana provodi u Minhenu (posle 10. semestra) kao stipendistkinja na Univerzitetu Ludwig Maximillians. Od 1. avgusta 1996. služi u Crkvenoj opštini u Pačiru. Diplomirala 1996. Rukopoložena: decembra 1996. u Pačiru. Službu obavlja (na mađarskom jeziku) u Pačiru, Somboru, Bajmoku, Staroj Moravici. Od početka 1999. godine služi u Reformatskoj crkvi kao sinodalni beležnik (zamenik biskupa).

4. Šuranji Reti Katalin* (Surányi Réti Katalin, 1972, Deš, Rumunija), diplomirala na protestantskom teološkom fakultetu u Klužu (1996) u Rumuniji, i od septembra iste godine obavlja službu sveštenice u Reformatskoj Hrišćanskoj Crkvi, najpre kao pomoćna sveštenica u Staroj Moravici, a zatim u Subotici kao zamenica sveštenika. Pored sveštenečkih i dušebrižničkih poslova, organizuje i ukupan verski život u zajednici, uključujući i rad sa ženama. Bogosluženje obavlja na maternjem (mađarskom) jeziku. Udala se za sveštenika Zoltana Šuranjija (Surányi Zoltán), rodila troje dece (ćerke bliznakinje i jednog sina), zajedno sa mužem se odselila u Mađarsku u Naddorog (Nagydorog) gde propoveda u svojoj crkvenoj opštini⁸.

.....

8 Treba reći da je u poslednje dve decenije komunikacija među pojedinačnim crkvenim opštinama ove crkve frekventna u razmeni sa sveštenicima i sveštenicima u okolnim državama, Mađarskoj i Rumuniji. Tako Császár-Bíró Zoltánné Bóka Emese Ildikó (rođena 05. 11. 1965 – umrla 2017), nije služila u Novom Sadu, ali je često ispomagala i propovedala u tom gradu. Nadalje, Klaudia Röhrig, pa Anamaria Fekete u Maradiku, kao i neke druge sveštenice. Tako je i u EMC Jarmila Kalko, rođena u Pivnicama, studirala u Banskoj Bistrici, služila u Pivnicama u periodu 1999-2001. To znači da je propovedanje žena bilo i jeste dovoljno frekventno da se ne primećuju otpori vernika, nego je pre uspostavljena norma ženskog služenja u crkvi.

5. Đenge Slivka, Tilda (Gyenge Slifka, Tilda, 21.04.1970.) Rođena u Novom Sadu u mađarskoj reformatskoj porodici; U 1985. završava osnovnu školu i Osnovnu muzičku školu i upisuje se u 9. razred u Novom Sadu na mađarskom jeziku; 1991. završava Višu školu za vaspitače u Novom Sadu; 1997. upisuje se na Teološki Fakultet u Klužu (Rumunija) na mađarskom jeziku; 2004. izabrana za (dijakonusu) savetnicu i postaje članica Sinodskog veća; juna polaže drugi sveštenečki ispit i dobija stepen magistra teologije; oktobra imenovana za sveštenicu u Maradiku; 2007. preuzima službu u Debeljači, gde predaje veronauku u osnovnoj školi i radi u dečjoj igraonici (Őrláng) pri crkvi; 2013. radi kao pomoćna sveštenica biskupa; 2015. Vodi Konferencijski centar Reformatske crkve u Feketiću; aprila je izabrana za sekretara Aktiva žena pri Reformatskoj crkvi; 2016. Izabrana na poziciju direktorke Ekumenske humanitarne organizacije (EHO) u Novom Sadu, gde se i danas nalazi.

6. Marija Besedeš (Beszédes Mária), rođena 1982. 09. 21. u Pančevu, 1989-1997. OŠ „Moša Pijade”, Debeljača; 1997-2001. Gimnazija „Svetozar Marković” u Subotici, društveno– jezički smer, odeljenje na mađarskom jeziku; 2001-2002. Institut Balaž Balint (Balassi Balint) u Budimpešti, nulta godina, engleski jezik; 2002-2003. Univerzitet „Eötvös Loránd” u Budimpešti, Filozofski fakultet, Odsek za engleski jezik i književnost; 2003-2011. Reformatska teološka akademija, Papa, teološko-sveštenečki odsek, (MA, Magister Rerum Divinarum); 2006-2007 Vestfalijski Wilhelms Univerzitet u Minsteru (Nemačka), protestantska teologija (na nemačkom jeziku); 2008-2010. Univerzitet Eberhard Karls u Tübingenu (Nemačka), studije Novog zaveta (na nemačkom jeziku); 2011-2012. pomoćna sveštenica Reformatske crkve u Subotici; 2012. Rukopoložena za sveštenicu u Papi; 2012-2013. postavljena na dužnost sveštenice u Subotici; 2013-2014. Univerzitet u Ženevi, Ekumenski institut u Boseju (Švajcarska): studije ekumenske teologije (MAS – Master of Advanced Studies in Ecumenical Studies – na engleskom jeziku). Od 01.01. 2015 u Debeljači sveštenica Reformatske hrišćanske crkvene opštine.

6. Anamaria Fekete * (1978). Rođena u Vrbasu (otac: katolik; majka: protestantkinja); 1984-1992. završila osnovnu školu u Vrbasu na mađarskom jeziku; 1997. srednju školu u Subotici; 2007. Teološki fakultet u Komoranu (Komárno) u Slovačkoj i stekla titulu magistra (na mađarskom jeziku); 2008-2010. na dužnosti pomoćnice sveštenika u Maradiku; 2016. upisana na Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu, Odeljenje za istoriju.

Iz ovih osnovnih biografskih podataka može se zaključiti da je zajedničko

svim sveštenicama: 1. da su visokoobrazovane – završile teološki fakultet (većina stepenom magistra); 2. da obavljaju sve sveštenečke dužnosti u svojim mestima, i pored njih porodične obaveze i druge (administrativno-organizacione) poslove koje život u zajednici traži; 3. da većinom pišu popularne i stručne tekstove; 4. da pored maternjeg (mađarskog) jezika, dobro znaju i jezik većinskog naroda države u kojoj su, ali i strane jezike, pre svega nemački jezik (na kojem obavljaju studentski rad), ali i druge svet-ske jezike.

3.3. Evangelička Metodistička Crkva (EMC)

Ankica Dragin (2002) beleži za široku turističku publiku u Novom Sadu⁹ sledeće podatke. „Prvi vernici tadašnje Episkopske metodističke crkve su na prostore Vojvodine stigli u toku poslednje decenije XIX veka. Među njima su bili misionari iz zemalja centralne Evrope (Austrije, Nemačke i Švajcarske). Prve crkvene zajednice su formirane 1898. u Srbobranu, Vrbasu, Novom Sadu, a narednih godina i u drugim mestima, pretežno među Nemcima. Danas u Vojvodini ima vernika raznih narodnosti: Slovaka, Srba, Mađara, Roma i drugih. Ukupno 16 crkvenih zajednica je organizovano u 6 okruga u okviru 1 distrikta koji zajedno sa distriktom u BJR Makedoniji čini jednu Godišnju konferenciju (Sinod crkve) a ona je pak u sastavu Centralne konferencije za srednju i južnu Evropu sa episkopskim sedištem u Cirihi. Od 1968. zvanični naziv crkve je Evangelička Metodistička Crkva, a razlog za to su bila razna ujedinjenja do kojih je došlo u Evropi i na drugim kontinentima“, zaključuje Dragin.

Evangelička Metodistička Crkva (EMC) upisana je u Registar crkava i verskih zajednica u Srbiji (29. 1. 2007). U Zakonu o crkvama i verskim zajednicama izostaje u spisku crkava, a u knjizi Romana Miza (Miz, 2001, 290) svrstana je u odeljku Slobodne crkve (zajedno sa Baptistima i Pentakostalcima). U pristupu u ovom radu za nas su verske zajednice onakve kakvima sebe same smatraju. U ovom slučaju reč je o crkvi. Osnovno učenje o EMC na srpskom jeziku sastavila je pre 55 godina Paula Mojzes (1962) za potrebe članova svoje zajednice, kao odgovor na preku potrebu za neposrednu praksu¹⁰. Ona navodi da su počeci Metodizma kao protestantskog pravca u Engleskoj, i vezuje se za ime anglikanskog sveštenika Džona Veslija u 18. veku (koji je ostao njen sveštenik do kraja života). Vesli nije imao nameru da osniva novi pravac u verskom životu, smatrao je da su osnova pravog hrišćanstva pravda, mir i radost u Duhu Svetome, te da

.....
9 Tiraž 10.000 primeraka: 5.000 na srpskom, a 5.000 na engleskom jeziku.

10 U predgovoru se autorka zahvaljuje bratu Aleksandru Birvišu iz Beograda koji joj je „izvršio korekturu“ (kao što je rukopis Tereze Avilske lektorisao njen ispovednik).

treba da budu podjednako dostupni siromašnima, bolesnima i svima u potrebi, koliko i bogatima. Teolog Roman Miz (2001, 291) konstatuje da je „njegova poruka jednostavna: kršćanstvo Novog Zavjeta, ljubav prema Bogu i bližnjemu, poosobljena vjera i socijalna skrb“. Shodno osnovnoj viziji kako evanđelje da živi među vernicima, Vesli je ustalio oblik putujućih propovednika koji posećuju vernike u njihovim mestima i jednostavno propovedaju Božju reč. Ustalio je praksu laičkih propovednika (nakon određenog obrazovanja i podučavanja), koji propovedaju držeći se Svetog Pisma. (Miz, 2001, 292)¹¹

Što se organizacija tiče, EMC u Evropi ima danas samo jednog episkopa, sa sedištem u Cirihi, za 12 država, od kojih je jedna Republika Srbija. Episkop imenuje (postavlja) na dužnost superintendenta (zamenika) uz dogovor sa drugima. Izbor je na 10 godina (2018. biće izbori u Srbiji).

Danas u Srbiji EMC ima vernike i vernice u različitim mestima u Vojvodini, a pre svega tamo gde živi slovačko stanovništvo (Kisač, Srbobran, Pivnice, Jabuka). Jezik bogoslužjenja je uglavnom slovački, ali i jezici drugih naroda: srpski, romski, makedonski, u zavisnosti od nacionalnog sastava članova zajednice. Prema podacima Paule Mojzes „punu ravnopravnost su žene dobile u Metodističkoj crkvi na Generalnoj konferenciji 1956. godine“. Danas svešteničku službu obavljaju 8 rukopoloženih sveštenica, a ukupno je od 1955. do danas 8 sveštenica EMC koje smo (uslovno) podelili u tri generacije:

- *stariju* generaciju čine Paula Mojzes (1906-1970); Ljubica Hovan (1924-1996), Katica Dukai (1925-2003), Margareta Merz¹²,
- *srednju*, visokoobrazovane teološkinje koje danas aktivno služe u različitim mestima: Ana Palik Kunčak (1961);
- *mlađu*, koju čine one koje su skoro rukopoložene, predstavlja Marija Đurovka Petraš (1983).

.....

11 Na samom početku metodizam je bio samo jedan pokret unutar Anglikanske crkve, a nakon Veslijeve smrti je postao posebna grana protestantskog učenja, i u engleskom govornom području broji više od 40 miliona vernika. Iz Engleske se preneo na američki kontinent migracijama stanovnika iz različitih zemalja Evrope, a odatle u ostale delove sveta putem misijske službe (u zemlje Afrike pre svega). U SAD je ova crkva jedna od najbrojnijih danas. U okviru Evrope, iz Engleske se metodizam najpre proširio u Nemačkoj u 18 veku, kasnije u razne delove Austrougarske monarhije, da bi nakon 1918. u Kraljevini Jugoslaviji dobila značajan broj vernika i imala zavidnu materijalnu podlogu, škole, predškolske ustanove, mesta za siromašne i bolesne (na primer u Novom Sadu sanatorium „Betanija“, danas porodilište, pripadao je ovoj crkvi).

12 Margareta Merz je bila dijakonisa i posvećena pacijentima u Betaniji. Kao Nemica, posle II svetskog rata nije poslednjim vozom otputovala u Nemačku, pošto su u bolnici preostali neki pacijenti i ona je ostala s njima. Bila je podvrgnuta ispitivanju od strane tadašnjih vlasti, ali je imala veoma pozitivno svedočanstvo svoje okoline, tako je ostala da živi u Novom Sadu do svoje smrti. Vodila je manji starački dom EMC, koji je bio posle rata u Vrbasu, a od 1970 g. u Kisaču.

3.3.3. Biografski podaci sveštenica Evangeličke Metodističke Crkve

1. Paula Mojzes (Mađarbolj, 1906-1970. Nemačka) Rođena u nemačkoj evangeličkoj luteranskoj porodici; imala je osam godina zvaničnog obrazovanja; 1933. zaposlila se kao sekretarica u banci u Osijeku; 1934. se udaje za Antona Mojzesa, propovednika protestantske crkve u Osijeku; 1941. sa porodicom se seli u Novi Sad; 1942. muž joj je ubijen u mađarskom fašističkom radničkom logoru u Bačkoj Topoli. 1957. Dobila je pravo ordiniranja za dijakonisu Metodističke crkve i postavljena za nadzornu propovednicu u Vojvodini. 1958. i dalje obavlja sekretarske poslove, zatim propoveda, okuplja zajednicu, prevodi sa nemačkog tekstove za biblijski kurs u Novom Sadu za mlade i za buduće sveštenike. 1961. preselila se u Nemačku (gde živi sa sinom, majkom, sestrama i bratom i sa njihovim porodicama). 1962. objavila skripta (na srpskom jeziku) *Kratku istoriju Metodističke crkve* za potrebe afirmacije u široj zajednici i među članovima crkve (tekst se prema potrebi umnožava i danas). 1970. u zimu umire u 64. godini života. Sahranjena je u Fungštatu u Nemačkoj.

2. Ljubica Hovan (Osijek, 1924-1996, Kisač). Rođena u Osijeku (13. maja) u Kraljevini Jugoslaviji, kao prvo dete u porodici: otac Ivan (Vojvodić), oficir, Hrvat, rimokatoličke veroispovesti; majka Marija, (rođena Jasmann), Nemica, evangeličko-luteranske veroispovesti, trgovkinja, a nakon udaje domaćica i majka još tri mlađa sina (Zvonko, Boris, Tomislav). Maternji jezici su joj (srpsko)hrvatski i nemački. 1931. polazi u osnovnu školu u Osijeku; 1940. završava gimnaziju i zapošljava se kao službenica. 1946. dolazi sa porodicom u Novi Sad (kod tetke Paule Mojzes). 31. decembra se obratila i primljena u probno članstvo Metodističke crkve; 1951. 13. maja je primljena u punopravno članstvo te crkve; 1952. 1. maja postavljena je za crkvenu sestru u zajednici u Zrenjaninu. 1954-1961. radi u Metodističkoj crkvi u Novom Sadu i pohađa (zajedno sa 7 drugih sestara) četvorogodišnji seminar gde stiče obrazovanje za naveštanje i dušebrižnički rad u zajednici. Nakon iznenadne smrti superintendenta (episkopa) Sebela (novembra 1955), nasleđuje ga Paula Mojzes i od 1957. Ljubica je tu zadužena za različite poslove: prevođenje raznih materijala za potrebe crkve i biblijskog seminara (sa nemačkog, mađarskog); zatim dugi niz godina uređuje časopis „Glas jevanđelja“ i vodi kompletnu sestrinsku prepisku. 1962. udaje se za Martina Hovana koji u periodu 1957-1961. završava Biblijski seminar i dobija poziciju sveštenika u Zrenjaninu. 1965. Paula Mojzes odlazi u penziju u Novom Sadu i Martin Hovan dobija premeštaj u Novi Sad za sveštenika u Metodističkoj crkvi gde Ljubica nije samo supruga sveštenika, nego u njegovom odsustvu vodi bogoslužjenja i propoveda. Umrle je 2. juna 1996.

u 72-oj godini i sahranjena u Kisaču.

3. Katica Dukai (Srbobran, 1925 – Senta, 2003). Rođena (19. januara) u Srbobranu, otac rano umro, detinjstvo provodi sa majkom. 1932. polazi u Katoličku žensku školu. 1934. u devetoj godini se krstila. Godine 1941, u šesnaestoj godini života posećuje Metodističku crkvu. 1942. tokom II svetskog rata počinje da radi u dijakonijskom domu za decu u Budakesiju, kasnije u sirotištu u Srbobranu, brine za grupu od 60 dece. Godine 1944, sirotište se zatvara i ona ostaje bez posla, mnogi Nemci su morali napustiti Vojvodinu, čime je Metodistička crkva izgubila brojno članstvo, propovednike i vođe zajednica. Superintendent Sebele je pozvao Katicu Dukai na četvorogodišnji seminar za laičke saradnike propovednike. 1954. Katica počinje da pohađa seminar u Novom Sadu. Tada je već aktivno vršila dijakonijsku službu u Senti kao laička propovednica; zatim u Novom Sadu obavlja kućne posete članovima crkve, a u Vrbasu je pomagala ili zamenjivala sestre u staračkom domu. 1956. pored redovnog rada u Srbobranu, dobija zaduženje i u Bečeju da održava bogoslužjenja (nakon odlaska sestre Bete Fiala). 1957. završava obrazovanje u seminaru. 1965. ordinirana (rukopoložena) za dijakonisu (7. novembra), zajedno sa još 3 sveštenika u Novom Sadu. 1981. penzionisana, a u Srbobranu je nasleđuje Katica Nikolić. 2003. dana 27. decembra umrla je u 78 godini života i sahranjena u Senti.

4. Ana Palik Kunčak (Kisač, 1961). Rođena 25. aprila u Kisaču u slovačkoj porodici: otac umire kada ima 5 godina, živi sa majkom i sestrom, rođenom nekoliko meseci nakon očeve smrti. 1967. polazi u osnovnu školu u Kisaču na slovačkom jeziku. 1971. sa 10 godina posećuje časove veronauke u Metodističkoj crkvi u Kisaču, tu joj se dopada, ubrzo joj se pridružila i majka koja radi u staračkom domu pri toj crkvi. 1974. završava osnovnu školu i upisuje se u Gimnaziju u Sremskim Karlovcima, prevodilački smer (za nemački jezik) koju pohađa na srpskom jeziku. 1978. završava Gimnaziju. 1979. u Cirihi provodi 6 meseci, gde usavršava nemački jezik, studira i radi u crkvi, dobija diplomu socijalne radnice; za Božić dobija Božji poziv. 1980. odlazi da studira u Prag na Teološkom fakultetu koji je deo državnog Karlovog univerziteta. Studira na oba jezika (češkom i slovačkom). 1986. nakon studija vraća se u Kisač i preuzima sveštenečke poslove u Kisaču. 1989. se udaje i 1995. rađa sina. U kući joj pomažu majka i muž. 1999. učestvovala na konferenciji Žene u crkvi (u organizaciji „Ženskih studija i istraživanja“, prvi put javno govori o svom pozivu pred širom naučnom javnošću.) 2000. objavljen njen tekst u knjizi Feministička teologija (priređila Svenka Savić). 2003. do danas je u zvanju superintendentkinje (zamenice episkopa).

5. Maria Đurovka Petraš (1983). Rođena u Novom Sadu. Provodi detinj-

stvo u Kisaču. Od rođenja je deo metodističke crkve, kasnije se uključuje u sve aktivnosti, i postaje aktivna vernica. 1990. polazi u osnovnu školu na slovačkom jeziku. 1998. polazi u Srednju medicinsku školu u Novom Sadu, na srpskom jeziku. 2001. odlazi u Slovačku na studije teologije, grad Banská Bistrica, univerzitet Matej Bel, gde je nastava na slovačkom jeziku, ali budući da srednju školu pohađa na srpskom, taj deo znanja na slovačkom jeziku joj je nedostajao. Život provodi u internatu; prima stipendiju od druge godine studija. Magistrirala je na teologiji (zato što je dijakonija bila samo do treće godine). 2006. provodi letnji raspust u SAD u Severnoj Karolini, preko studentske organizacije, gde usavršava engleski jezik. 2008. vraća se u Kisač i još nije odlučila da li bi otišla negde u inostranstvo u misiju, ili da se uključi u socijalnu rad. 2009. dobija zajednicu u Pivnicama, mala zajednica oko 30 osoba. U okviru zajednice postoji poludnevni boravak dece (*Korab*). 2013. u martu rukopoložena u EMC Kisač od strane biskupa (episkopa) Patrick-a Streiff-a. 2013. venčava se u Kisaču, to je „međucrkeno“ venčanje. Čin (obred) venčanja obavlja sveštenica Ana Palik Kunčak, zajedno sa sveštenikom Slovačke Evangeličke a.v. Crkve Jaroslavom Javornjikom. Suprug Dušan Petraš je velika duhovna i praktična pomoć. 2015. jesen provodi u jezičkoj školi u Oksfordu na usavršavanju engleskog jezika.

Zaključujem da su sveštenice u EMC visoko obrazovane uglavnom na teološkim fakultetima u (Čeho)Slovačkoj, da obavljaju sve poslove sveštenog lica: bogosluženje, konfirmacije, krštenja, Gospodnju večeru, venčanja, sahrane; zatim su posebno aktivne u obrazovanju odraslih i mladih, te organizuju biblijski čas, veronauku sa omladinom; nedeljnu školu sa decom (pravilo je da nedeljno bogosluženje počinje kratkim obraćanjem deci, nakon čega deca prelaze na samostalni program u drugu prostoriju sa odraslom saradnicom).¹³

4.0 Rezultati empirijskog istraživanja

Na osnovu polustrukturiranog upitnika razgovarala sam sa sveštenicama i na osnovu tih podataka izlažem delove iz njihovog života i profesionalnog rada.

4.1 Detinjstvo. Obično se malo zna o detinjstvu sveštenica (i sveštenika), jer se inače o privatnim podacima malo govori, privatna i javna sfera su razgraničene

.....

13 Sveštenice obavljaju i druge poslove koje crkva u datom vremenu i prostoru ima (na primer, redovno štampanje časopisa na srpskom jeziku): *Glas Jevanđelja* i *Cesta života* na slovačkom jeziku).

u velikoj meri u ovoj profesiji. Međutim, za razumevanje mirovne delatnosti vojvodanskih sveštenica od važnosti je pokazati na koji način su se formirale njihove, uglavnom ekumenski i verski izrazi i delatnosti tokom odrastanja, kao i njihova interkulturalnost tokom služenja u raznim mestima. Uglavnom konstatuju sve da im je detinjstvo bilo lepo. Na pitanje o detinjstvu jedna objašnjava:

Moji roditelji su bili Mađari ali mamina majka je Nemica, i ona je u našu porodicu donela ovu veru. Otac je bio katolik i baka je donela evangeliističku veru i onda se cela porodica okrenula u tom pravcu, svidalo im se kako je to slobodno kako je tu reč Božija dominantna i ljubav što je gospod Isus nama svima rekao... tako da je cela porodica posle postala evangelička. (Marta)

I druge sveštenice najčešće potiču iz interkulturalnih, dvonacionalnih, dvoverskih ili dvojezičnih porodica u kojima (uglavnom) već postoji model za suživot sa drugima i drugačijima i navika da se sa drugima živi, ovoga puta kao pogled na svet.

Zato je porodično poreklo oslonac našeg zaključivanja o spremnosti sveštenica na interkulturalne izazove tokom služenja:

Porodica Slovaka iz Boljevaca. Porodica jeste bila evangelička luteranska, išli su moji u crkvu, ali je to bila (pa da tako kažem) novopečena luteranska porodica zato što je do tog preloma došlo u generaciji mojih baka i mojih deka. Pedeset posto moje porodice je iz tradicije nazarena na osnovu rodoslova, jedna četvrtina je iz baptističke tradicije samo jedna četvrtina je u suštini tradicionalno luteranska. Onda se dešavalo da su stupili u brak jedni sa drugima da je prevagnulo da ostanu u evangeličkoj crkvi i brakovi su sklopljeni u Evangeličkoj crkvi i oni su onda zaista onako kako su bili u toj svojoj nazarenskoj i baptističkoj tradiciji odgajani da budu predani svojoj veri, tako isto su ostali predani i kad su stupili u luteransku crkvu i bili su aktivni i bake i deke: bake su bile aktivne u ženskom kružoku i u crkvenom horu, a deke su bile u crkvenom odboru i čak su bili i predsednici crkvene opštine, presviteri i revizori u ono socijalističko vreme. (Ana)

4.2. Odluka za sveštenstvo. Na pitanje kako ste se odlučili za sveštenečki poziv, u većini slučajeva je muška osoba posredovala (nekada i bitno uticala) na poslednju odluku: domaći sveštenik, otac ili neko lice van porodice i verske zajednice (što je uobičajeno u verskim zajednicama uopšte). Na primer, jedna svedoči da nakon mature još uvek nije tačno znala šta želi da studira, pa je u junu na nagovor domaćeg sveštenika pripremila i položila prijemni ispit na Evangeličkom teološkom fakultetu Univerziteta Komenskog u Bratislavi i da je o tome postojao dogovor oca i sveštenika:

A mi smo potpisali sa naše strane (tata) da ću se vratiti u Vojvodinu da

služim u našoj crkvi ali da neću vršiti sveštenečku službu pod uslovom da ima dovoljno muškaraca sveštenika.(Ana)

U okviru studija na teološkim fakultetima van Srbije (u Bratislavi, Budimpešti, Klužu, S. Bistrici, Pragu), sveštenice su u okviru studija imale obavezu da semestar ili kraće vreme provedu u nekom od centara svoje verske zajednice u svetu. Tako su imale prilike da se upoznaju sa tradicijom ženskog sveštenstva u svetskim okvirima, u državama u kojima su te crkve mnogobrojne. U tim drugim sredinama (na primer, u SAD) se suočavaju sa činjenicom ne samo da je žensko sveštenstvo norma u bogoslužju, nego da postoje i one koje su na najvišim pozicijama moći u crkvi. Odgovara na pitanje: Jesu tada već bile sveštenice tamo kod njih?

Da. Jesu, ali u toj slovačkoj sinodi sa kojom smo imali saradnju, bila je samo jedna jedina koja je sada i biskupka tog sinoda ali uopšteno u ELCA je bilo već sveštenica.(Ana)

4.3. Tri generacije sveštenica. U odgovoru na pitanje o prvotnosti sveštenica u mestu služenja, dobijamo podatak o prethodnicama:

(Ja sam) prva sveštenica u Kovačici. Kad sam došla tamo nije bilo baš nikakvih problema što se tiče toga što sam žena (na primer, da pokrijem glavu kad idem na propovedaonicu, ili te neke stvari sa kojima su se neke druge žene susretale). Često mi se desilo da mi ljudi kažu pa svi vi isto propovedate ali nekako Vi imate drukčiji emotivni pristup i kod krštenja i kod sahrana i kod venčanja.(Ana)

4.4. Predrasude. Na pitanje postoje li kod nas predrasude prema sveštenicama, jedna iz treće generacije konstatuje:

Više su to reakcije koje ne mogu da izostanu ni kod muških sveštenika kad dolaze u parohiju a kamoli kod žene. Naimenovanje u Janošik kao u malo selo u malu zajednicu je bilo u smislu da oni u suštini smatraju da i nemaju izbor, njima je drago kad je neko od sveštenika voljan da dođe tamo, oni su mene divno prihvatili ja nemam jedne ružne reči za njih. Izbor za sveštenika u Kovačici je bilo iznenađenje za celu crkvu zato što se izbor sveštenika bira glasanjem u okviru crkvene opštine. I kada je dotadašnji sveštenik otišao iz Kovačice onda su na crkvenom sastanku napravili izbor koga bi od postojećih sveštenika želeli da imaju u crkvi. Bila su u opciji nekoliko imena, pa su onda najpre pričali sa nama da vide da li odgovaramo jedni drugima, kakva su očekivanja, kakve su želje i da se unapred malo vidi da li odgovara ili ne odgovara ta osoba. Na kraju su taj spisak od nekoliko imena sveli na mene. I kad je došlo glasanje za sveštenika bilo je aklamacijom za ili protiv samo jednog kandidata. I ja sam bila jedini kandidat, na opšte iznenađenje – žena-sveštenik u Kovačici, koja je jedna od najvećih crkvenih opština naše crkve. (Ana)

Iskustva sveštenica se razlikuju: dok prva generacije konstatuje neke elemente neobičnosti (Reti Katalin), sveštenice druge i treće generacije kao da dolaze na teren koji je već osvojen. Drugim rečima, sveštenice su jedna drugoj pripremale teren ne samo u samoj crkvi nego i među onima koji su oko crkve – među vernicima i meštanima.

4.5. Izgradnja mira. Na pitanje o izgrađivanju mira u svakodnevici sveštenice nabrajaju mnogobrojne različite aktivnosti, često zajedno sa članovima mesne zajednice i međucrkvenim odborima nastupaju u rešavanju aktuelnih problema oko sahranjivanja i regulisanja odgovornosti oko groblja, lokalnih potreba, socijalnih slučajeva, izgradnji dobrih odnosa u svojoj okolini, iskrenim zalaganjem za dobro naroda. Zatim, učestvovanjem na proslavama i svečanostima drugih organizacija, saradnjom s njima i zajedničkim zalaganjem za uspešnost određenih projekata, u okviru kulturnih udruženja organizuju međucrkvene proslave (na primer, Adventa).

Shodno potrebama takvi socijalni programi se organizuju u drugim mestima. Na primer, u Kovačici, sveštenik EMC daje besplatne časove engleskog jezika; u Vrbasu, služba je na srpskom jeziku; u Padini socijalni program; u Pivnicama je igraonica za decu; u Kisaču dnevni boravak za stare.

Činjenica je takođe da je pod mirom podrazumevano i ono što crkve rade na interreligijskom dijalogu:

Zaista treba pronaći i pružiti mir ljudima, jer hram je u suštini samo nešto materijalno što sad i ne služi ničemu drugome nego da nas uznemiri i da upravo u nas unese taj nemir. Nego da mi treba da se trudimo da vršimo naše bogoslužjenje i da svoju veru u Boga praktikujemo bez obzira na to da li ćemo biti ili nećemo biti u toj crkvi (iako to jeste istorijska nepravda. (Ana)

Kako same sveštenice usmeravaju svoju decu ka izgradnji mira i zajedništva, svaka objašnjava na svoj način:

Ali kad su došle i kad su se javno deklarisle da su one Slovakinke, da su one protestantske veroispovesti, da nisu pravoslavne, da slave neke druge praznike, a ne Svetog Savu, bilo je sve dobro. One, naravno odu u školu i ispoštuju sve to kao običaj njihovih drugarica. Nisu bile uopšte zbog toga izdvojene iz društva, nego su ta deca u stanju da akceptuju druge i to je ono nešto što je i njima dvema i meni dalo nadu u te buduće generacije da ne mora da bude sve baš onako kako nam se to medijski prezentuje, već da ima razumevanja, ima tolerancije, da su i ti mladi ljudi voljni da prihvate nešto što je novo. (Ana)

4.6. Za činjenicu da u protestantskim zajednicama u Vojvodini ima dosta sveštenica postoji delimično objašnjenje:

Da. Trenutno kod nas od sveukupno 13 sveštenih lica četiri su sveštenice. Ovo i nisu neočekivani podaci, budući da je na Teološkom fakultetu planiran broj upisa ženskih osoba – manje mesta ima na prijemnom ispitu za ženske osobe, nego za muške. Kad sam se ja upisivala na smeru za teologiju, za nas buduće sveštenice bilo je samo 6 mesta a za buduće sveštenike 20, ali je na smeru za veroučitelje primano 30 studentkinja.

Ima razna objašnjenja, pošto i u Bibliji na nekoliko mesta gde se kaže: nek žena ćuti u skupu. Neki se pozivaju na to kako tamo piše, ali treba pogledati u kom kontekstu je to napisano i zašto je napisano. Sveštenice podjednako mogu stopostotno da budu na svom radnom mestu i mentalno i fizički kao i sveštenik što može da bude. To ne zavisi od pola, nego od osobe. (Tilda)

4.7. Jezik obrazovanja, komunikacije i službe u crkvi, instrument je izgradnje mira. Naime, činjenica je da je jezik jedan od važnih elemenata verskog obrazovanja i verskog delovanja. Raznovrsnost poznavanja jezika je instrument mira u svakodnevici svake sveštenice – sve sveštenice, pored maternjih jezika, uglavnom drže propoved i na jeziku većinskog (srpskog) naroda, i na drugim, stranim jezicima (na primer, nemačkom). One dolaze ili iz mesta u kojima se aktivno koriste dva (ili više) jezika ili služe u takvim mestima.

Na pitanje: Koji je sada jezik porodice slovački ili srpski Ana Petrović kaže: *I srpski i slovački: ja sa decom pričam slovački, suprug sa decom priča srpski, a mali najviše priča engleski – od malena kad gleda crtane filmove i emisije za decu, kopira sve što čuje. On počne jednu rečenicu na jednom pa pređe na drugi i završi je na trećem jeziku. Kad smo krenuli da ga nosimo u vrtić u avgustu prošle godine, onda su nas vaspitačice zamolile da forsiramo srpski. kažu: – Mi čujemo Dušan priča, sve veze koliko priča ali mi njega ništa ne razumemo. Sad zaista koristimo sva tri jezika jer je sad i grehota da zaboravi taj engleski kad je već sam počeo da priča. I to je u neku ruku pomirenje različitih tradicija u okviru porodice.*

4.8. Na pitanje šta je lepo u sveštениčkom pozivu, dobila sam raznovrsne odgovore, od svakodnevnih trenutaka razmene sa drugima do mnogobrojnih aktivnosti sa svojim, drugima, strancima, izbeglim licima:

Na primer, kad se okupe ljudi, ne samo vernici te crkve, jer obično dođu i oni koji ne idu u crkvu, ali zato vide da se tu nešto lepo dešava pa dođu i oni. (Tilda)

Razmena je osnov sreće i zadovoljstva u verskoj zajednici:

Posebna je radost služiti među decom, jer je njihovo srce još otvoreno za slušanje i prihvatanje Božje reči. Verujem da će Božja reč ostati u njihovom srcu i

da će im ona pomoći da se jednog dana opredele za Njegov put. Jako je važno da Radosnu vest nosimo i starim, bolesnim ljudima, onima koji nisu daleko od druge strane, ali ne znaju da li će im biti podaren večni život – u takvim trenucima je važno da ih pripremimo za Put, koji je sam Isus.

Sa svojim mužem služim u mnogim malim izolovanim zajednicama i velika je to radost kada vidimo kako su oni željni da čuju reč Božju i njegovu poruku.

Najveća je radost za svešteno lice kada ljudi dolaze na duhovni razgovor, kada njihove brige, tegobe i problem kroz molitve izložimo Bogu i kada svedočimo o tome da je On bio milostiv i da je pomogao onima u nevolji, zaštitio ih, spasao ih... Mnogo je prilika u crkvenoj zajednici kada sve generacije zajedno slušaju Božju reč, kada roditelji, bake i deke i unuci zajedno prisustvuju službi. To su adventske nedelje, Božić, Uskrs, Cvetnica, Veliki petak, Duhovi i konfirmacija, zatim Dan majki, ili služba na početku i kraju školske godine, Dan Reformacije, pa susreti sedamdesetogodišnjaka – to su sve lepe prilike kada deca pevaju, recituju i predstavljaju biblijske scene. Naša crkvena zajednica ima mali hor koji peva prilikom venčanja, krštenja, i uopšte praznika. Oni duhovnim pesmama, psalmima hvale Boga, a svake godine održavamo i susret horova banatskih crkvenih opština. (Ilona)

4.9. Verski identitet. Na pitanje: Da li je za Vašu decu problem da se javno izjašnjavaju o verskom identitetu, sledi odgovor:

Ne ne ne. Na primer ja sam puno godina predavala u Debeljači, tamo ima malo katolika, ima i pravoslavaca... Učenici razvijaju naviku da idu zajedno kući iz škole. I da bi išla kući sa ostalom decom iz razreda, onda dođu na čas reformatске veronauke i kad ja nešto pitam (dok ne upoznam društvo) i onda neko više: – Ja sam katolik, ja to ne znam... Nema problema. Ne treba sada da ih delimo i na mađarske katolike i na mađarske reformate... mislim da to nije razlog. Ja nikad nisam primetila neku diskriminaciju po tom pitanju, mislim da su jezičke barijere mnogo veće nego verske (Tilda)

Dragoceni su podaci o obeležavanju Svetog Save kao obavezne školske slave za svu decu na kojoj i njihova deca učestvuju:

Pa i moja deca prisustvuju i recituju i sviraju i pevaju, jedino što su oni načisto sa svojom verom, ali poštuju običaje druge vere (na primer tokom službe ako se ustaje i ja poštujući druge osobe, neću ja sama da sedim a svi stoje). Čak je bilo pitanje jednog dečaka da li oni smeju da jedu koljivo. Pa probaj! Idi probaj! Znaš šta je tvoje, upoznaj i druge. (Tilda)

Sve sveštenice pominju rad sa decom predškolskog uzrasta, kao oblik aktivnosti koju su same pokrenule (Tilda, Eržika, Marija). To je uzrast u kojem je važno da deca komuniciraju na maternjem jeziku sa vršnjacima i odraslima, da se socijalizuju u okviru svoje kulturne matice.

Kada je jezik u pitanju, sve sveštenice ističu da im nije bio velik problem, mada u početku i jeste, da se prebacuju iz jedne jezičko-kulturne-verske sredine u drugu, procenjujući da je takvo iskustvo kasnije dobrodošlo u njihovom životu i služenju.

4.10 Nepotpuna ravnopravnost sveštenica. Može na prvi pogled izgledati veoma povoljan i progresivan podatak da u protestantskim zajednicama u Vojvodini ima sveštenica. O insajderskim dilemama i sistemskoj implicitnoj i eksplicitnoj diskriminaciji možemo saznati od samih sveštenica. Žene su na teološkim fakultetima izgleda sistemom studiranja usmeravane za veroučiteljice, ali one koje žele da budu sveštenice, moraju sačekati mogućnost da budu i upisane na taj smer:

Trenutno kod nas od sveukupno 13 sveštenih lica četiri su sveštenice. Ovo i nisu neočekivani podaci, budući da je na Teološkom fakultetu planiran broj upisa ženskih osoba - manje mesta na prijemnom ispitu za ženske osobe, nego za muške. Kad sam se ja upisivala, za nas buduće sveštenice bilo je samo 6 mesta a za buduće sveštenike 20 na smeru za teologiju, ali je na smeru za veroučitelje primano 30 studentkinja. (Tilda)

Nadalje, gotovo sve sa kojima sam razgovarala izjavljuju da nisu imale većih teškoća zato što su žene, objašnjenja su različita: nekada su one došle nakon toga što je neka pre nje već utrla put, ili ostavljaju svoju dužnost novoj sveštenici u nizu; nekada su one supruge sveštenika što je drugačija pozicija u verskoj zajednici:

U našem skupu su se svi vernici srodili s tim da je njihova predvodnica jedna žena i nema nikakvih teškoća na toj osnovi. Ali u ljudima ipak ima predrasuda prema sveštenicama. Mnogo više treba sveštenica da se dokazuje nego sveštenik. Mnogo njih misli da je sveštenstvo muški posao i oko donošenja crkvenih odluka više vole da se dogovore sa sveštenikom, a „emotivnije“ stvari, kao što je dušebrižništvo, održavanje biblijskog časa, rad sa ženama, verunauka sa decom, prepuštaju sveštenici. Ja se tome nisam opirala. Meni je odgovaralo da sve ja radim i uživala sam u tome. Ja sam obično krstila i venčavala, a muž je držao propovede i sahranjivao. Posao ne volim da delim ni u krugu porodice na ženski i muški posao, ali moram da priznam, da ne može ni žena sve sama, a ni muškarac. Tako je to i u sveštenstvu. Nema ni tamo podele, ali ipak ima stvari što sveštenicama više odgovaraju, bolje se snalazi u nekim stvarima, nego sveštenik i obrnuto. (Tilda)

Sistemska obeležnost je postojala i u ustaljenoj proceduri nekih crkava, na primer, iako je dobila blagoslov episkopa da može ići na studije teologije, jedna sveštenica je morala potpisati ili pristati da će se, nakon diplomiranja “vratiti u Vojvodinu da služim u našoj crkvi ali da neću vršiti sveštenučku službu

pod uslovom da ima dovoljno muških sveštenika” (ova ‘nagodba’ izgleda da podrazumeva i da ima muških sveštenika koji nemaju završen teološki fakultet pa ima prednost za radno mesto sveštenika).

Ovde treba dodati da nemaju samo vernici predrasude u odnosu na sveštenice, nego se u to uklapa i mišljenje nekih roditelja, pre svega majki o pozivu sveštenice. Kada je položila prijemni, Ana je viknula:

Mama, primljena sam! A mama krene da plače, kaže: - Ja sam se ovih nedelju dana molila da tebe ne primer na teologiju (jer je smatrala da je to isuviše velika žrtva za ženu).

Sasvim je izvesno da sveštenice izazivaju pozornost i u javnom administrativnom delu svakodnevice:

Kad ispunjavam neki formular, ili sam u nekom javnom sektoru obično se čude mom zanimanju: sveštenica, teolog, ili teološkinja... A to se ponekad dešava i pri razgovoru sa ljudima. (Maria)

U ličnim podacima im piše da je profesija ‘sveštenik’:

Pošto samo to postoji u srpskom jeziku. Ja sam ustvari svešteno lice. A u mojoj diplomi piše da sam teolog. (Maria)

Možda je očekivan podatak da sveštenice iz slovačke zajednice ne uključuju u svoju svakodnevicu mira i borbu za svoju vidljivost u jeziku većinskog naroda, u srpskom jeziku, realnosti svog postojanja u društvu, jer je u slovačkom jeziku jezička norma da se obavezno koristi forma ženskog roda za zanimanaj i titule žena, a što se tiče mađarskog jezika, u tom jeziku nema gramatičke kategorije roda, kao u slovenskim jezicima, i osećaj za formu ženskog roda u srpskom jeziku ne moprta biti. Naime, da je njihova vidljivost u srpskom jeziku jednako moguća kao što je u njihovom maternjem, slovačkom jeziku, u kojem sebe nazivaju sveštenicama, ni im o tome nije govorio. U tome vidim jedan od elemenata nevidljivosti i neznanja o sveštenicama u široj srbijanskoj zajednici danas kod nas.

5.0 Diskusija prikupljenih podataka

Do sada kod nas nije bilo mnogo tekstova o ženskom sveštenstvu u protestantskim crkvama (najpre u Jugoslaviji, sada u Srbiji) i htela sam da se posvetim tom istraživanju. Zato sam prijavila izlaganje na Međunarodnom skupu na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu posvećen pomirenju i miru na jugoslovenskom prostoru. Došla sam da izlažem i donela da pokažem samo 2 knjige koje su mogle biti citirane: Zilke Spahić Šiljak, koju sam recenzirala i njenim radom bila inspirisana: „Sjaj ljudskosti: životne priče mirotvorki u Bosni i Hercegovini“ (2013) i Alena Kristića „Graditeljice mira: društveno-politički angažman dobitnica Nobelove nagrade za mir“ (2012), kojeg nisam lično poznavala. Stavljam

knjige na prvu klupu u učionici za predavanja, ispred jednog čoveka koji mi kaže: E, drago mi je da neko čita moju knjigu! Alen Kristić lično!

Međutim, pisani tekst nisam poslala uredništvu, jer se pokazalo da je tema mnogo jača od mene i da moram mnogo toga istražiti jer se jednostavno o sveštenicama u protestantskim crkvama malo zna. Ima samo nekoliko podataka koji se mogu uzeti u obzir ovde kada je reč uopšte o verskim pitanjima u ženskom pokretu u Srbiji. Kao da ženske organizacije ne ubrajaju i ženske verske organizacije u sumu svojih organizacija. Činjenica je, na osnovu svedočenja samih sveštenica, da su žene u crkvama organizovane u svoje grupe (molitvene, radne i sl.), na lokalnom, državnom ili međunarodnom nivou i nemaju potrebu da se na drugi način udružuju, sem ako se potreba ne stvori. Zato sam ovde predložila razgovor o *svakodnevnici mira*, jer je svakodnevica zajednička, kako ženama u verskim zajednicama tako i onima van njih, pa i u građanskim udruženjima.

Manje je takođe poznato široj javnosti da je u okviru protestantskih zajednica odavno uspostavljena praksa ženskih grupa, sveštenica Slovačke evangeličke crkve tome svedoči:

Onda osamdeset druge me gospodin biskup predložio da budem kao predstavnik i referent žena za našu crkvu, za Oltarni kružok u našoj crkvi. U našoj crkvi postoje već devedeset godina takozvani oltarni kružoci pri crkvenim opštinama. To su grupe žena koje se sastaju i koje imaju svoju delatnost u okviru crkve. Ja sam posle bila zadužena za njih tako da sam povremeno, kad su me zvali za neki jubilej, držala predavanja po tim crkvenim opštinama po tim kružocima. Jednom godišnje imamo uvek u Novom Sadu kao plenarnu sednicu i predstavnice svih tih kružoka dolaze tamo i podnose izveštaj šta su uradile. Onda bude predavanje i bogoslužjenje. (Viera)

U radu „O društvenom aktivizmu ženskih civilnih organizacija u jugoslovenskom regionu“ Subotički Miletić (2016) konstatuje da u ženskim organizacijama civilnog društva izostaje rad na verskom dijalogu, kao da je podrazumevano da civilni i verski domen žive odvojeno (uz slogan da je država odvojena od crkve). Autorka polazi od hipoteze (koju potom i potvrđuje) da odnose ženskog civilnog sektora i verskih zajednica na teritoriji Srbije i Crne Gore (tada) karakteriše nedostatak i odsustvo dijaloga. Na osnovu istraživanja sprovedenog u 2014. godini i na korpusu podataka dobijenih na osnovu upitnika ispitala je stavove 53 aktivistkinje i liderke iz 16 ženskih nevladinih organizacija sa teritorije Srbije i Crne Gore u periodu od šest godina (2007-2013). Njih povezuje činjenica da su koristile za svoje programe donatorska sredstva Ekumenske inicijative žena (iz Omiša); aktivne su u organizacijama koje se pretežno bave ženskim ljudskim pravima podzastupljenih grupa (Romkinjama, ženama sa invaliditetom, žrtvama nasilja, mladim ženama i dr.). Rezultati njenog istraživanja pokazuju da su samo dve organizacije iz Srbije jasno programski opredeljene

u sprovođenju teoloških aktivnosti, međureligijskom dijalogu i uspostavljanju mira, a nedostatak dijaloga je vidan. Ali je većina anketiranih aktivistkinja spremna za uspostavljanje saradnje sa crkvama i verskim zajednicama. Preporuka je autorke donatorima (EIŽ) da u narednom periodu podstiču projekte koji utiču na uspostavljanje savezništva sa verskim zajednicama.

Na osnovu istraživanja potvrđujem da uglavnom izostaje saradnja ženskih nevladinih organizacija sa sveštenicama na izgradnji mira u kontekstu svojih gradova i sela, jer nijedna nije pominjala tu vrstu saradnje. Jedan od razloga je taj što su sveštenice aktivne u manjim mestima u Vojvodini u kojima nema ženskih nevladinih organizacija (izuzetak su gradovi Novi Sad i Sombor), a drugi razlog je, kako je Subotički Miletić konstatovala, ženske NVO u Vojvodini nisu posebno usmerene na versku problematiku kojoj je osnova delovanja izgradnja mira, svakako ne na način svakodnevice mira (mira u svakodnevicu) koji je sveštenicama blizak.

Ono što je evidentno u izjavama svih sveštenica jeste da se pod pojmom mira podrazumeva sve ono što danas podrazumevamo u inventaru interkulturalnog prožimanja. Na primer, na pitanje o tome na kom se jeziku izvodi verska nastava u Beogradu, Ana Petrović odgovara:

Na srpskom i na nemačkom. Zato što je naša zajednica u Beogradu oficijelno dvojezična a praktično višejezična. Mi u Beogradu radimo zajedno i Slovačka evangelička i Nemačka evangelička crkvena zajednica, jer u sklopu slovačke evangeličke AV crkve u Srbiji postoji i nemački seniorat i jedna od tih nemačkih zajednica u Srbiji je u Beogradu, pa pošto u Beogradu ima vrlo malo luterana, greh bi bio da ih još i delimo a pripadamo istoj crkvi, onda su i Slovaci i Nemci zajedno.

Navodim nekoliko podataka o nedovoljnoj vidljivosti sveštenica u široj javnosti bez obzira na dugodecenijsku prisutnost u radu. Zato što bi postojeću praksu valjalo promeniti u pravcu manjeg zaborava i manjeg umanjivanja onoga što su one uradile. Naime, protestantske crkve, naročito one malobrojnije, u najvećem delu javnosti se i dalje percipiraju negativno (kao nepoželjne, sekte i dr.), dok većinska crkva i brojnije, javnosti poznatije verske zajednice ne čine dovoljno kako bi se ovakav stav javnosti promenio. Pre svega zato što je nedovoljno dobro određeno mesto protestantskih zajednica u zakonodavnoj sferi. Potom, u medijima i široj javnosti malo se piše i govori na pozitivan način o protestantskim (manjim) zajednicama, sem u povodu nekih posebnih događanja u Srbiji. Pozitivan izuzetak je u tom pogledu program TV Vojvodine za programe nacionalnih zajednica koje uključuju i događaje iz verskog života (ali ne svih verskih zajednica podjednako). Nadalje, u Srbiji protestantske crkve iz kojih dolaze sveštenice okupljaju (najčešće) vernice i vernike iz nacionalnih zajednica: ma-

đarske, slovačke, a ne tako retko i romske, što sa jedne strane čini ove zajednice izolovanim od zajednice većinskog naroda koji po pravilu ove jezike ne poznaje.

Nedovoljno je teološki i naučno pisano o protestantskim zajednicama kod nas, ako je i pisano, pisano je u okviru njihovih nacionalnih i verskih zajednica, što ima manji broj čitalaca (izuzetak čine časopis *Religija i tolerancija*, koji uređuje Zorica Kuburić od 2004.) i neke aktivnosti koje sprovodi Marijana Ajzenkol u okviru građanskog udruženja, od kojih je štampanje Međureligijskog kalendara u poslednjih 10 godina jedno od zapaženijih u zemlji.

Činjenica je takođe, da u pregledu hrišćanskog života u Vojvodini (Miz, 2001) nema posebnog isticanja da (neke) crkve imaju tradiciju svešteničkog služenja žena, pa se u medijima i u drugim prilikama obično navode primeri sveštenica iz drugih država (nekada za iste te crkve koje postoje i u Vojvodini).

Treći razlog je to što se jezički nije do kraja ustalila upotreba forme ženskog roda za sveštenice (u odnosu na sveštenike), nego se u nekim tekstovima (Ana Popović) uvodi sintagma *svešteno lice* kao neutralna forma. A činjenica je da je baš u slovačkom jeziku dosledno propisana upotreba ženskog roda za profesije. To pokazuje da je (ne)vidljivost sveštenica višeslojna, pa o postojećim sveštenicama možemo govoriti na više nivoa: kako autoriteti u crkvama o tome pišu i govore u svojim tekstovima (Miz, 2001), i kako se o sveštenicama govori u srpskom jeziku u kojem još uvek rodno osetljiv jezik nije standardizovan, za razliku od govorenja u slovačkom i nemačkom jeziku, gde jeste, i u mađarskom jeziku (koji ne poznaje kategoriju roda, ali ima ustaljenu praksu da obeležava zanimanja žena određenim nastavcima). Dobar primer su u ovom pogledu podaci u dvojezično objavljenoj knjizi Ane Popović na srpskom i na slovačkom jeziku (2016). U slovačkom jeziku je dosledno normirana upotreba roda za pojedine profesije Tako, na primer, može se reći samo profesorka, a nikako profesor. Ako pogledamo tekst biografije same Ane Petrović onda vidimo da za sebe piše na srpskom kao *svešteno lice*, iz uverenja da imenica lice srednjeg roda jeste neutralna forma po pitanju roda. Ali je za ostala svoja zanimanja na srpskom pisala dosledno u muškom rodu: dok je na slovačkom jeziku pisala u ženskom rodu sva zanimanja i titule: *apsloventka* (apsolventkinja), *kaplanka*, *fararka* (članica), kantorka. U tekstu na srpskom jeziku za svoju profesiju koristi forme u muškom rodu: „kapelan Crkvene opštine u Janošiju“ (umesto kapelanka); „svešteno lice Crkvene opštine Kovačica“ (umesto sveštenica), „član odbora Biblijskog društva“ (umesto članica); „regionalni koordinator programa Žene u crkvi (umesto koordinatorka). Na pitanje o profesijama u srpskom jeziku ona odgovara da toga nema u srpskom jeziku. Drugim rečima, same sveštenice treba da iskoriste jezički potencijal za svoje afirmisanje i predstavljanje u široj javnosti, pre svega u pisanim tekstovima, jer se na taj način širi saznanje o njihovoj delatnosti i postignućima.

Koliko je toga urađeno u afirmaciji mirovne filozofije? Kakav je doprinos sveštenica izgradnji interkulturalnog društva? Teško je razgraničiti šta je u radu protestantskih sveštenica mirovni doprinos, a šta interreligijski i interkulturalni tokom obrazovanja i vaspitanja mladih vernika (ali i inače tokom služenja), jer u njihovoj svakodnevici je sve to objedinjeno u službi Bogu i Isusu, koji nam je namenio kao opšti pozdrav Mir s vama, kao onaj sadržaj kojim se stalno podsećamo da smo pozvani na izgradnju mira. Isusova identifikacija (Ja sam Put, Istina i Život) podseća nas da je izgrađivanje mira deo opšteg (životnog) puta, izgrađivanje istine života i sam život. Otuda su najčešći primeri sveštenice za mir iz svakodnevnog života.

Ti primeri ukazuju na to, da one u svom sveštenečkom radu, u svojoj porodici i u lokalnoj zajednici („...učestvovanjem na proslavama i svečanostima drugih organizacija, saradnjom s njima...“) svojim stavovima i vrednostima, kao što su razumevanje i poštovanje drugih, doprinose većem stepenu socijalne interakcije među grupama koje pripadaju različitim verama i nacijama i govore različitim jezicima.

Sve sveštenice rade u manjinskim zajednicama i njihov rad na očuvanju i razvijanju nacionalnog i kulturnog identiteta (jezika, vere, tradicije, običaja) od nemerljivog je značaja (što se vidi iz primera o obeležavanju Svetog Save).

Većina, naročito mladih sveštenica, svesna je rodni uloga kao važnog faktora identiteta i o svojoj sveštenečkoj ulozi govore: „*Dosad nijednom nisam osetila smetnju zato što sam žena. Naprotiv.*“ (Reti Katalin).

Odgovori sveštenica ukazuju i na visok stepen njihove interkulturalne osetljivosti. Nijedna od izjava nije etnocentrična, a neke od izjava svedoče o interkulturalnom identitetu, integraciji i interakciji sa drugim kulturama, koja postaje „normalna i neprimetljiva“.

Kao veroučiteljice, ove visokoobrazovane sveštenice, koje govore jezik većine ali i jezike manjina i strane jezike, i koje su imale prilike da upoznaju različite kulture, obezbeđuju kulturalno odgovarajuće i kvalitetno versko obrazovanje, čime takođe doprinose razvoju interkulturalnosti. Da bi interkulturalno učenje bilo uspešno, treba ga započeti u što ranijem uzrastu dece. Sve sveštenice pominju rad sa predškolskom decom, kao oblikom aktivnosti koju su same pokrenule (Tilda, Eržika, Marija). Tako deca formiraju svoj kulturni identitet, ali pošto je većina vrtića ekumenska, oni nauče da poštuju i tuđe identitete.

Ovi primeri jasno pokazuju da je put u izgrađivanje mira kroz svakodnevne praktične situacije tokom dugog življenja zajedno sa drugima. Zato je važno osluškivati potrebe svakodnevne i u nju utiskivati ono što je kamenčić izgradnje budućeg mira. Takav primer je i pojam slave kod pravoslavnih, kojeg nema kod protestantskih crkava. Na pitanje o slavi kod pravoslavnih, sveštenica obrazlaže kako je to objasnila svojoj deci:

Ja to njima jedino mogu tako da objasnim da uporedim da je to kao kod nas imendan. Kod starih Mađara je bilo pravilo na primer u svakoj porodici muško je bio Šandor i imendan je bio određenog dana i svako muško dete u toj porodici mora da bude Šandor i onda su se uvek kod najstarijeg Šandora okupljali za imendan. Tada se bez najave i bez poziva znalo da danas Šandor ima imendan i mi idemo njemu da čestitamo i onda tu nije bilo pitanje da li je neko rod, prijatelj, komšija. Ja sam njima to tako objasnila. (Tilda)

Postoje različite kulturne tradicije u verskim zajednicama koje se prenose i u verske, a opet služe izgrađivanju mira. Na primer, kulturna tradicija davanja ličnog imena deci. Sveštenica objašnjava za tradiciju u reformatskim zajednicama:

Jeste to nepisano pravilo, ne pridržava se crkva, nego se porodica pridržava, na primer, ako se muško dete rodilo onda će nositi očevu veru, a žensko majčinu veru. To je neko nepisano pravilo. Međutim mi od te porodice, od tih mladih koji se sad venčavaju, ne tražimo ni usmeno obećanje, nego jednostavno prepuštamo njihovoj slobodnoj odluci. Dešavalo se više puta da roditelji žele da deca budu krštena u reformatskoj crkvi, međutim kumovi nisu reformatske vere. To je interesantno kako obećavaš da ćeš ti to dete vaspitavati u toj veri kad ti nisi te vere. Ali mi opet kažemo to je prepušteno savesti osobe, ti ćeš to obećati ili nećeš, ili ako si već dao obećanje tvoja savešt kako to može jel da obradi (Tilda)

6.0 Zaključna razmatranja

Postoji duga tradicija sveštenstva žena u tri protestantske crkve u Vojvodini, o čemu se malo zna u široj javnosti u Srbiji i u jugoslovenskom regionu, posebno u akademskoj zajednici. U radu na jednom mestu predstavljam podatke o kontinuitetu prisustva sveštenica u verskom životu višereligijske Vojvodine na izgradnji mira, kako bi se stekao bolji uvid u njihov dugogodišnji doprinos izgradnji verske, društvene tolerancije i posebno izgradnji ekumenskog i međureligijskog dijaloga.

Danas govorimo o tri generacije sveštenica (i dijakonisa) tokom 60 godina kontinuiranog rada i služenja miru, od kojih svaka generacija ima svoje specifičnosti.

Prva generacija je rođena pre II svetskog rata, preživela je rat i posleratne promene u protestanskoj zajednici: progon Mađara i Nemaca i proterivanje Nemaca (koji su bili luterani, kalvinisti ili metodisti), oduzimanje crkvene imovine, zatvaranje crkvenih ustanova i sl. a cilj njihovog rada može se sažeti kao: opstati, očuvati, ponovo oživeti.

Druga generacija sveštenica rođena je posle rata, uglavnom su završile teološke fakultete u zemljama bivšeg sovjetskog bloka (Mađarska, Slovačka, Rumu-

nija) i delovale su u vreme raspada SFR Jugoslavije, građanskog rata u susednim državama, hiperinflacije, osiromašjenja građana, progona manjina, dolaska izbeglica. Težište njihovog rada je zato na izgradnji mira, na humanitarnom radu i očuvanju nacionalnog, verskog i kulturnog identiteta.

Treću generaciju čine sveštenice koje su se visokoobrazovale u svojim matičnim zemljama (koje su u međuvremenu postale članice EU) ali u drugim zemljama EU; imale su prilike da se tamo stručno usavršavaju, nauče jezike i steknu mnoge druge kompetencije, uključujući i one interkulturalne. I ova generacija sveštenica je suočena sa brojnim izazovima, od kojih je najveći odlazak značajnog broja pripadnika mađarske i slovačke zajednice (pa i sveštenica i sveštenika) – njihovo pomeranje ka svojim matičnim zemljama i ka zemljama EU, pa i dalje. Ne manji izazov predstavljaju i očekivane promene u društvu i crkvi, koje treba da nas približe EU, njenim vrednostima i kulturi. Za sve tri generacije je zajednička osobina da veoma mnogo rade na afirmaciji žena u različitim delatnostima u crkvama, posebno na obogaćanju različitih poslova koje pripadaju dijakoniskom radu, od kojih je u kontinuitetu obeležavanje Međunarodnog molitvenog dana žena.

U godini kada se u svetu obeležava 500 godina Reformacije, pokazujem da danas u Vojvodini svešteničku službu obavljaju visokoobrazovane sveštenice (ukupno 14) u tri protestantske crkve, velikog duhovnog iskustva i dugog staža trajanja. Međutim, manje je poznato da je praksa ženskog sveštenstva u Vojvodini duga i traje 60 godina. Ovoj situaciji je doprinelo nekoliko faktora.

Netransparentni tekstovi. U nekim važnim postojećim dokumentima o verskim zajednicama (kao što je Zakon, ili literatura namenjena naučnim istraživanjima, na primer razne enciklopedije) ne pominje se praksa ženskog sveštenstva; nadalje u veoma važnom udžbeniku poznatih i priznatih teologa nema pomena o sveštenstvu žena u protestantskim crkvama kod nas (o kojima inače piše detaljno); a ako se u medijima piše o sveštenicama, onda se primeri navode iz drugih sredina (na primer, iz engleske anglikanske crkve gde su žene i na funkciji biskupa).

Ako se o sveštenicama piše, onda se koristi forma muškog roda za to zanimanje, u svim pomenutim oblicima teksta (zakonodavni, udžbenički, novinarski), oblik sveštenica, biskupka, episkopa, dijakonisa, retko se koristi (mada su ovi ženski oblici prisutni u verskim tekstovima iz ranijih perioda naše istorije). Koristi se oblik *svešteno lice* iz uverenja da je taj oblik neutralan što se tiče pola (gde je *lice* imenica srednjeg roda, preuzeta iz pravničke terminologije) iz uverenja da ta forma predstavlja *neutralnu* formu u odnosu na muškarca ili ženu. A ako se koristi u objavljenoj literaturi u formi ženskog roda, to je na maternjim jezicima nacionalnih zajednica, kao što je slučaj u slovačkom jeziku (i u nemačkom jeziku) u kojem je dosledno standardizirana upotreba ženskog roda u profesijama. Ali je ta literatura manje dostupna široj javnosti u Srbiji jer te jezike ne čitaju.

Kada je u pitanju bilo kakav oblik implicitne ili eksplicitne diskriminacije sveštenika tokom službovanja, dobijamo podatak da toga nije bilo, mada se iz samog razgovora sa sveštenicama može zaključiti u pojedinačnim primerima da ih je bilo, ali ih one ne shvataju tako.

Sve su sveštenice odane izgradnji mira u svakodnevici kao poslanju koje im je dato.

7.0 Preporuke za budući rad

Doprinos sveštenica je ogroman i gotovo nesamerljiv. Predlog za neposrednu praksu je da se različitim aktivnostima učini vidljivim u javnom životu rad i doprinos sveštenica, kako u tekstovima namenjenim akademskoj javnosti u razumevanju verske situacije u Vojvodini, tako i u tekstovima namenjenim za turističke svrhe i ponude, a posebno u tekstovima udžbenika namenjenim za veronauku, kao i za šire kulturne svrhe. Nove podatke treba objaviti ne samo na jeziku većinskog naroda nego i na jezicima nacionalnih zajednica iz kojih sveštenice dolaze ili na kojima služe, i na svetskim jezicima. Važan je jezik kojim se o sveštenicama govori i piše, o njihovom pozivu i profesiji, naime izostaje pisanje u ženskom rodu i na taj način jezičkom formom učiniti njihov doprinos vidljivim ne samo u svojoj sveštenečkoj službi nego i u hijerarhiji u kojoj imaju značajna zaduženja (sinodalna beležnica (zamenica biskupa), biskupka ili biskupica, episkopa, dijakonisa, kantorka, sveštenica-konseniora (umesto sinodalni beležnik, biskup, dijakon, kantor, sveštenik-konsenior).

Unutar verskih zajednica u Vojvodini proširiti razmenu iskustava kada je u pitanju žensko sveštenstvo i sa onim crkvama u tri hrišćanske konfesije u kojima takva praksa (još uvek) ne postoji. U godini kada se u svetu i kod nas obeležava 500 godina od početka Reformacije, valjalo bi ove podatke podeliti sa svima u lokalnoj zajednici kod nas.

Istraživački podaci treba da budu: podsticaj mladim generacijama koje manje znaju istoriju višekonfesionalnog života u Vojvodini, posebno o ženama u protestantskim zajednicama; da pomognu verskom razumevanju kao delu šireg nastojanja razumevanja drugosti.

Ne manje je važno da nove generacije u sadašnjim nevladinim ženskim organizacijama, pre svega u gradu Novom Sadu u kojem se ovaj mladi potencijal ne oseća dovoljno, imaju početno štivo o doprinosu žena sveštenica mirovnom suživotu, pa novi istraživački podaci mogu biti povod za okupljanje ženskog potencijala u gradu upravo za mirovne akcije.

8.0 Literatura

Anić, s. Rebeka Jadranka (2010), *Žene u Crkvi i društvu*, Svijet Riječi, Sarajevo-Zagreb.

Bosankić, Nina (2013), *Žene vehabije u Bosni i Hercegovini: psihosocijalni i rodni aspekti pridruživanja vehabijskoj zajednici*, ACIMSI Centar za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu, Novi Sad (odbranjena doktorska disertacija).

Cesta Života: časopis Evanjelicke metodističke virkvy v SRB, 2017/1, br. XLVII, 1

Dragin, Ankica (2002), *Women in the Churches of Novi Sad*, European Women's College (EWC), Compact Studies 2000-2002, Zurich, Switzerland, Women's Studies & Research; EWC, Zurich. (diplomski rad, mentorka Ana Bu).

Dragin, Ankica et al. (2003), *Mapa verskih zajednica Novog Sada*, EHO, Novi Sad.

Gajić, Vladimir ur. (2013), *Srpski Who is who: 2011-2013*, Zavod za udžbenike, Beograd.

Kristić, Alen (2012), *Graditeljice mira: društveno-politički angažman dobitnica Nobelove nagrade za mir*, TPO fondacija, Sarajevo,

Mali katehizam (1995), *Priprema za svetu večeru*, Reformatska Hrišćanska Crkva u Saveznoj republici Jugoslaviji.

Mojzes, Paula (1962), *Kratka istorija Metodizma*, Sekretarijat Metodističke crkve u FNRJ, Novi Sad.

Mernissi, Fatima (2005), *Zaboravljene vladarice u svijetu islama*, Bajbook, Sarajevo.

Miz, Roman ur. (2001), *Uvod u teologiju ekumenizma: nacrt udžbenika*, LTIJ, Veternik, i Grkokatolička eparhija sv. ap. Petra i Pavla, Novi Sad

Palik Kunčak, Ana (1999), *Žene u prvim hrišćanskim zajednicama: Prisila*, Svenka Savić, Feministička teologija, Futura publikacije, Novi Sad. 139-141.

Petrović, Ana ur. (2016), *SECAV u Srbiji: Slovačka evangelistička augsburške veroispovesti crkva u Srbiji*, Beograd.

Religija i tolerancija, časopis Centra za empirijska istraživanja religije, (ur. Zorica Kuburić), Novi Sad, godišta: 2004-2017.

Reti, Katalin (2002) *Uloga žene u Reformatskoj crkvi*, Feministička teologija, Futura publikacije, Novi Sad, 148-150.

Ruether, Rosemary, R. (1990), *Sexismus und die Rede von Gott*, Schritte zu einer anderen Theologie, Gutersloher Verlaagshaus, Haus Mohn.

Savić, Svenka (1993), *Velika biblijska konkordancija* kao izvor za proučavanje predanja, Folklor u Vojvodini, Novi Sad, sv. 7, 58-69.

Savić, Svenka (1996), *Ka jeziku mira i tolerancije u religijskom diskursu*, Božidar Jakšić, ur. *Ka jeziku mira*, Forum za etničke odnose, Beograd, 221-244.

Savić, Svenka (2002), *Zajedništvo u Kisaču*, Svenka Savić, Feministička teologija, Futura publikacije, Novi Sad. 142-143.

Savić, Svenka (2002), *Sa Anom Palik-Kunčak: intervju*, Svenka Savić, Feministička teologija, Futura publikacije, Novi Sad. 136-138.

Savić, Svenka i Rebeka Jadranka Anić (2009), *Rodna perspektiva u međureligijskom dijalogu u XXI veku*, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka (2016). *Profesorke Univerziteta u Novom Sadu: životne priče*, Futura Publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka (2017), *An Analysis of the Religious Education Textbooks in Serbia*

Savić, Svenka (2017), *The Politicization of Religion in School Textbooks*, Gorana Ognjenović, Jasna Jozetić ur. *Education in Post-Conflict Transition*, Palgrave Macmillan.

Schüssler Fionerca, Elisabeth (2011), *Njoj na spomen: feministička teološka rekonstrukcija početka kršćanstva*, Teološki fakultet „Matija Vlačić Ilirik“, Zagreb.

Sekulić, Nada (2001), *Žene, religija, obrazovanje između duhovnosti i politike*, Umetničko-istraživačka stanica NANDI, Beograd.

Spahić Šiljak, Zilka (2007), *Žene, religija i politika: analiza uticaja interpretativnih religijskih tradicija na angažman žene u javnom životu u Bosni i Hercegovini*, ACIMSI Centar za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu (odbranjena doktorska disertacija, mentorka Zorica Kuburić).

Spahić Šiljak, Zilka (2013), *Sjaj ljudskosti: životne priče mirotvorki u Bosni i Hercegovini*, TPO, Sarajevo

Subotički Miletić, Dijana (2016) „Društveni aktivizam ženskih civilnih organizacija (ne) uključuje verski dijalog“ (rukopis).

Virag, Marija (2006), *Kratak istorijski pregled sestrinskog rada Evangeličke metodističke crkve u Jugoslaviji* (2006). *Glas Jevandjelja*, časopis Evangeličke metodističke crkve u SCG, god. 37, br. 4, 1-5.

Vasić, Slobodan (2016), *Rodni identiteti u interakciji sa etničkim i religijskim: na primeru istraživanja Banatskih Bugara u Srbiji, Rumuniji i Bugarskoj*, ACIMSI Centar za rodne studije Univerziteta u Novom Sadu (odbranjena doktorska disertacija, mentorka Lidija Radulović).

Virag, Marija (2006), *Katica Dukaj, Glas jevandjelja*, br 4, časopis Evangeličke metodističke crkve u SCG, god. 37, br. 4, 18-19.

Vojnović, Tadej (1991), *Velika biblijska konkordancija*, Tom I, Kršćanska sadašnjost, Zagreb i Dobra Vest, Novi Sad, 665-666.

Wandud, Amina (2014), *Kur'an i žena: ponovljeno čitanje svetog teksta iz ženske perspektive*, TOP fondacija, Sarajevo.

Zakon o crkvama i verskim zajednicama („Sl. glasnik RS”, br. 36/2006).

Tbl. 1. UKUPNI PODACI O SVEŠTENICAMA U VOJVODINI (1945-2017): SLOVAČKA EVANGELIČKA CRKVA U SRBIJI AUGZBURŠKE VEOISPOVESTI

	Ime i prezime	Godina, mesto rođenja	Porodica	Fakultet	Rukopoloženje	Mesta službovanja
1	Batori Viera	5.3.1953. Kalnica (Slovačka)	slovačka	1976. Slovački evangelički teološki fakultet, Bratislava	26.9.1976. Bratislava	Subotica, Lalić
2	Dolinski, Marta	27.4.1953. Subotica	mađarska	Slovački evangelički teološki fakultet, Bratislava	2.4.1978. Subotica	Bajša
3	Petrović, Ana	12.8.1974. Boljevci	slovačka	Slovački evangelički teološki fakultet, Bratislava	9.8.1998. Boljevci	Janošik, Kovačica, Beograd
4	Kolarova Olina*	23.7.1976. Zrenjanin	slovačka	2000. Evngelički teološki fakultet, Bratislava	30.7.2000. Aradac	2000. Šid *2012 odselila iz Vojvodine
5	Kotasova Medvedova Jasminka*	17.5.1979, Novi Sad	slovačka	2003. Evngelički teološki fakultet, Bratislava	22.4.2007. Bački Petrovac	Bačkoj Palanci (2002-2012); 2013. Silbaš *odselila iz Vojvodine
6	Popić Maria*	20.4.1977. Subotica	slovačka	Evngelički teološki fakultet, Bratislava	2002. Lalić	Belo Blato (kod Zrenjanina) *2011. odselila iz Vojvodine

Tbl.2 UKUPNI PODACI O SVEŠTENICAMA U VOJVODINI (1945-2017): REFORMATSKE HRIŠĆANSKE CRKVE

	Ime i prezime	Godina, mesto rođenja	Porodica	Teološki fakultet	Rukopoloženje	Mesta službovanja
1.	Ilona Marton	26.03.1960. Pančevo	Reformatska crkva mađarska	1982. Teološki fakultet Budimpešta	-	Zrenjanin (1983 – 2005); Novi Itebej (1981-)
2	Andrea Botoš	23. 4. 1965. Čenger Mađarska	Reformatska crkva mađarska	1988. Reformatska teološka akademija Budimpešta	1988. Budimpešta	Rumenka, Novi Sad
3.	Tilda Đenge Slifka	21. 04. 1970. Novi Sad	Reformatska crkva mađarska	2004. Teološki Fakultet, Kluž	2004 Maradik	Rumenka, Debeljača, Maradik
4	Čanji Eržebet	21.07.1970. Stara Moravica	Reformatska crkva mađarska	1996. Reformatska teološka akademija Budimpešta	1996. Pačir	Pačir, Sombor, Bajmok, Stara Moravica Od početka 1999. godine služi u Reformatskoj Crkvi kao sinodalni bežnik.
5	Besedeš Maria	21. 09. 1982. Pančevo	Reformatska crkva mađarska	2003-2011. Reformat-ska teološka akademija, Papa	13.10.2012. Papa	Subotica, Debeljača
6	Šuranji Reti Katalin*	1972. Deš, Rumunija	Reformatska crkva mađarska	1996. Protestantski teološki fakultet, Kluž	1996.	Stara Moravica, Subotica Odselila se za Mađarsku.
7	Fekete Annamaria*	1976. Vrbas	otac: katolik; majka: protestantkinja	Teološki fakultet u Komoranu		2008-2010: pomoćnica sveštenika, Maradik

Tbl. 3 UKUPNI PODACI O SVEŠTENICAMA U VOJVODINI:1945-2017. EVANGELIČKA METODISTIČKA CRKVA (EMC)

	Ime i prezime	Datum rođenja i smrti	Porodica	Rukopoloženje	Završen fakultet	Služba
1	Paula Moješ	1906, Mađarbolj, Mađarska 1970. Fungštat, Nemačka	Rođena u nemačkoj evangeličkoj luteranskoj porodici	1957. Novi Sad laička propovednica	Pohađa četvorogodišnji seminar.	Novi Sad
2	Ljubica Hovan	1924, Osijek-1996. Kisač	otac iz rimokatoličke, majka iz evangeličko-luteranske zajednice	laička propovednica	Pohađa četvorogodišnji seminar.	1952. Postavljena je za crkvenu sestru u zajednici u Zrenjaninu. 1954-1961. u EMC u N. Sadu
3	Katica Dukai	Srbobran, 1925-2003, Senta		7. 11. 1965 Novi Sad za dijakonu	laička propovednica	Srbobran, Bečej. Senta
4	Ana Palik Kunčak	25. 4. 1961. Kisač	slovačka metodistička	1986. Bratislava	1980. Teološki fakultet, Prag	Kisač, Novi Sad
5	Maria Đurovka Petraš	8. 4.1983. Novi Sad	slovačka metodistička	2013. Kisač	2008. Banska Bistrica, Univerzitet Matej Bel	Pivnice

2. DEO

BIOGRAMI

(Hronološkim redosledom)

Paula Mojzes (1906-1970), Mađarbolj, Mađarska
Ljubica Hovan (1924-1996), Osijek
Katica Dukai (1925-2003), Srbobran
Viera Batori (1953), Kalnica, Slovačka
Marta Dolinski (1953), Subotica
Ilona Marton (1960), Pančevo
Ana Palik Kunčak (1961), Kisač
Andrea Botoš (1965), Čenger, Mađarska
Eržebet Čanji (1970), Stara Moravica
Tilda Đenge Slifka (1970), Novi Sad
Ana Petrović (1970), Boljevc
Marija Besedeš (1982), Pančevo
Maria Đurovka Petraš (1983), Novi Sad

Paula Mojzes (1906-1970)*

1906. Rođena u Mađarbolju (tada Austrougarska, danas Mađarska) u nemačkoj porodici:

otac (Hajnrih,) majka (Katarina) Jasman, kao najstarija u porodici sa četvero dece (3 sestre i najmlađi brat); maternji jezik nemački. Otac umro u ranom detinjstvu.

Odrasla je u Evangeličkoj luteranskoj crkvi.

1933. Ima 8 godina zvaničnog obrazovanja. Zaposlila se kao sekretarica u banci u Osijeku (tada u Kraljevini Jugoslaviji).

1934. Udala se za Antona Mojzesa, Nemca, propovednika protestantske crkvi u Osijeku, stiče versko obrazovanje kroz praksu; svirala je na nekoliko instrumenata u crkvi.

1936. Rodila sina Pavla u Osijeku (koji se kasnije odselio u SAD).

1939. Rodila Lidiju u Osijeku.

1941. Početkom II sv. rata porodica se preselila u Novi Sad (rodno mesto muža), tada pod mađarskom okupacijom.

1942. Rodila Jovana u Novom Sadu.

U leto je muž ubijen u jednom od mađarskih fašističkih radnih logora u Vojvodini.

Dvogodišnja ćerka Lidija istog leta umire od malih boginja.

1944. Oktobra, partizani odvođe Paulu sa sinovima u koncentracioni logor za Nemce.

1945. Nakon oslobođenja iz logora (januara) porodica ostaje u Novom Sadu jer su komšije svedočile da (kao osoba nemačkog porekla) nije bila simpatizer nacista, ali ostaje građanka bez prava na pasoš.

*Podaci na osnovu teksta: Pavle Mojzes (2006), Kratka biografija propovednice Paule Mojzes: 1906-1970, Glas Jevandela, časopis Evangeličke metodističke crkve SCG, god. 37, br. 4, , 6-9.

Služila je kao crkvena sekretarica u Metodističkoj crkvi u raznim mestima u Vojvodini sa propovednikom Đurom Sabelom (tada distriktni superintendent Jugoslovenske Metodističke Provizorne Konferencije), jedinim ordiniranim propovednikom u Vojvodini; učestvuje na Biblijskom kursu za poučavanje crkvenog vođstva; istovremeno je sa malom grupom žena obavljala sve dužnosti u crkvi, osim sakramenata: propoveda na 3 jezika: srpskom, mađarskom i nemačkom.

1955. Propovednik Đura Sebela iznenada umire, crkva je ostala bez vođe, zato je episkop postavio Paulu da služi kao superintendentkinja, uz sve druge poslove koje je do tada obavljala (dužnosti sekretarice crkvene administracije, pre svega).

1957. Episkop (Ferdinant Sig) dolazi u Jugoslaviju da postavi propovednika (Kalajlijeva) za novog superintendenta Metodističke crkve u SFR Jugoslaviji, a Paula je dobila pravo ordiniranja za dijakonisu Metodističke crkve i postavljena za nadzornu propovednicu u Vojvodini.

1958. I dalje obavlja sekretarske poslove, zatim propoveda, okuplja zajednicu, prevodi sa nemačkog tekstove za biblijski kurs u N. Sadu za mlade i za buduće sveštenike; povećava putovanja po Vojvodini radi propovedanja i deljenja sakramenata u crkvi u nekoliko mesta Vojvodine.

Uređuje časopise *Put života*, i *Crkvene vesti*. U Makedoniji pomaže u stvaranju Makedonske duhovne pesmarice.

1959. Narušeno joj je zdravlje i provodi 2 meseca u bolnici u Švajcarskoj.

1960. Održava prvu nedelju molitve i odmora za sestre u Kisaču.

Krajem godine je dobila odobrenje za penziju.

1961. Preselila se u Nemačku (u Fungštat, kasnije u Lampertajm, gde se sjedinila sa sinom, majkom, sestrama i bratom i sa njihovim porodicama.

1962. Objavila skripta (na srpskom jeziku) *Kratku istoriju Metodističke crkve* za potrebe afirmacije u široj zajednici i među članovima crkve.

1965. Dozvoljeno joj je da otputuje u SAD na uručenje doktorata sinu Pavlu na Univerzitetu u Bostonu; učestvuje na jednoj metodističkoj ženskoj konferenciji u državi Illinois, propoveda u nekim crkvama.

1968. Provodi godinu dana u poseti kod sina u SAD (Viliamsport, u Pensilvaniji).

1969. Narušeno joj je zdravlje.

1970. U zimu umire u 64. godini života. Sahranjena je u Fungštatu u Nemačkoj.

Ljubica Hovan (13.5.1924 Osijek – 2.6.1996. Kisač), Osijek*

1924. Rođena u Osijeku (13. maja) u Kraljevini Jugoslaviji, kao prvo dete (dvojezične, dvoverske i dvonacionalne) porodice: otac Ivan (Vojvodić), oficir, Hrvat, rimokatoličke veroispovesti; majka Marija, (rođena Jasman), Nemica, evangeličko-luteranske veroispovesti, trgovkinja, a nakon udaje domaćica i majka još tri mlađa brata (Zvonko, Boris, Tomislav). Maternji jezici su joj (srpsko)hrvatski i nemački.

1931. Polazi u osnovnu školu u Osijeku koju i završava.

1940. Završava srednju (gimnaziju) i zapošljava se kao službenica.

1946. Dolazi sa porodicom u N. Sad (kod tetke Paule Mojzes).

31. decembra se obratila i primljena je u probno članstvo Metodističke crkve.

1951. 13. maja primljena je u punopravno članstvo Metodističke crkve.

1952. 1. maja postavljena je za crkvenu sestru u zajednici u Zrenjaninu.

1954-1961. Radi u Metodističkoj crkvi u N. Sadu i pohađa (zajedno sa 7 drugih sestara) četvorogodišnji seminar gde stiče obrazovanje za naveštanje i dušebrižnički rad u zajednici.

1955. Nakon iznenadne smrti superintendenta (episkopa) Sebela (novembra), nasleđuje ga Paula Mojzes, Ljubica radi sa njom.

1957. Dogovor Metodističke crkve i Baptističkog teološkog seminara o saradnji na izgrad-

*Prema podacima Wilhelma Nausnera iz avgusta 1996. Objavljeno pod nazivom Sećanje na Ljubicu Hovan (1924-1996), *Glas jevanđelja*, časopis Evangeličke metodističke crkve u SCG, 2006, god 37, sv. 4, str. 14-17.

nji kadrova (u čemu učestvuje i Ljubica, koja živi kod sveštenice Paule Mojzes u N. Sadu).

Rukopoložena je Paula Mojzes za sveštenicu (propovednicu) u zajednici u N. Sadu. Ljubica je tu zadužena za različite poslove: prevođenje raznih materijala za potrebe crkve i biblijskog seminara (sa nemačkog, mađarskog); zatim dugi niz godina uređuje časopis „Glas jevanđelja“ i vodi kompletnu sestrinsku prepisku.

1962. Udaje se za sveštenika Martina Hovana koji dobija tu poziciju u Zrenjaninu nakon okončanja Biblijskog seminara u trajanju od 4 godine (1957-1961) u Novom Sadu.

1965. Paula Mojzes odlazi u penziju u N. Sadu i Martin Hovan dobija premeštaj u N. Sad za sveštenika u Metodističkoj crkvi, Ljubica nije samo supruga sveštenika, nego u njegovom odsustvu vodi bogosluženja i propoveda.

1987. Novembra se razbolela.

1996. Umrla je (2. juna) u 72-oj godini i sahranjena u Kisaču.

Katica Dukai (Srbobran, 1925– Senta, 2003)*

1925. Rođena (19. januara) u Srbobranu (kod Novog Sada). Otac umire rano; detinjstvo provodi sa majkom.

1932. Polazi u Katoličku žensku školu.

1934. U devetoj godini se krstila.

1941. U šesnaestoj godini posećuje Metodističku crkvu, uz podršku majke.

1942. Počinje da radi u dijakonijskom domu za decu, kasnije u sirotištu u Srbobranu, brine za veliku grupu dece.

1944. Nakon rata, sirotište se zatvara i ostaje bez posla. U svom domu nastavlja misionarski rad, okuplja pojedine vernike da zajedno čitaju Bibliju i mole se.

1945. Propovednik i vođa zajednice, superintendant Sebele pozvao ju je na četvorogodišnji seminar za laičke saradnike propovednike.

1954. Počinje da pohađa seminar u N. Sadu (kao jedna u grupi od tridesetak polaznika); aktivno vrši dijakonijsku službu u Senti kao laička propovednica; u N. Sadu obavlja kućne posete članovima crkve, a u Vrbasu pomaže ili zamenjuje sestre u staračkom domu.

1956. Pored redovnog rada u Srbobranu, dobija zaduženje i u Bečeju gde održava bogoslužnja (nakon odlaska sestre Bete Fiala).

1957. Završava obrazovanje u seminaru.

1965. Rukopoložena za dijakonisu (7. novembra), zajedno sa još 3 sveštenika u N. Sadu.

1981. Penzionisana (u Srbobranu je nasleđuje sveštenica Katica Nikolić).

2003. Dana 27. decembra umire u 78 godini života ; sahranjena je u Senti.

*Katica Dukai (1925-2003), prema ličnim beleškama Marije Virag i Martina Hovana (decembar, 2003), objavljeno u *Glasi jevandjelja* (2006), časopisu Evangeličke Metodističke crkve u SCG, god. 37, br. 4, str. 18-21.

Viera Batori (1953), Kalnica u Slovačkoj

1953. Rođena (5. marta) u Kalnici u Slovačkoj u porodici Samuela Jelinka i Ane (rođene Masarove); nakon II svetskog rata: otac službenik, majka medicinska sestra u zdravstvu; pradedu je bio crkveni učitelj i kantor i predvodio pevanje.

1960. Polazi u osnovnu školu u Kalnici i od petog osnovne u Beckovu.

1971. Završila Srednju opšteobrazovnu školu u Novom Mestu nad Vahom i odlazi u Bratislavu da studira na Slovačkom evangeličkom teološkom fakultetu gde upoznaje četiri godine starijeg Ištvana (Stevana) Batorija, studenta iz Subotice, budućeg supruga.

1976. Diplomirala je i rukopoložena u Bratislavi (26.9.1976).

1977. Dolazi sa mužem u Suboticu gde je on sveštenik, a ona njegova lična kapelanka; rodila prvo dete (20. aprila 1977) u Subotici ćerku Mariju*

1978. Rodila drugo dete (3. decembra 1978), sina Stevana, u Subotici,

1982. Koordinatorica Oltarnih kružoka žena SEAVC u Srbiji.

1984. Rodila treće dete (3. januara 1984), ćerku Kristinu, u Subotici.

1992. Sveštenica parohije u Laliću.

1993. do 2005. sinodalna zapisničarka u svojoj crkvi.

2002. Predaje veronauku u O. Š. "Nestor Žučni" u Laliću (od septembra), kasnije i u O.Š. "Miroslav Antić" u Odžacima (do 2016).

2006. Umire suprug (30. avgusta); nastavlja sveštenečki rad u Laliću, brine se o unucima: Miriam (od ćerke Marie) i Florianu Šimonu (od sina Stevana).

2014. Odlazak u penziju (30. juna), ostaje aktivna u crkvenoj opštini i nadalje u raznim poslovima.

* Najstarija ćerka Viere Batori i Stevana, Maria, završila je Teološki fakultet u Bratislavi 2002 ; iste godine je rukopoložena u Laliću gde u decembru iste godine postaje sveštenica u Slovačkoj evangeličkoj a v. crkvenoj opštini u Belom Blatu kod Zrenjanina; 2003. venčava se sa Nebojšom Popićem i 2004. rađa ćerku Miriam. Iz crkvene opštine u Belom Blatu preselila se sa porodicom u Slovačku 2011. gde je sveštenica-konseniorka u Nesvadama (Nesvadi).

Marta Dolinski (Marta Dolinska: 27. 4. 1953), Subotica

1953. Rođena u mađarskoj porodici (Ištvana Batorija i Etel, rođene Verbasi): otac katoličke, a majka evangeličke vere, majčina majka je Nemica, i ona je donela u porodicu protestantsku veru. U detinjstvu ide na veronauku u crkvenu zajednicu u Subotici.

1960. Polazi u osnovnu školu u Subotici na mađarskom jeziku.

1968. Završava osnovnu školu i upisuje u Gimnaziju u Subotici (na mađarskom jeziku).

1971. Maturira gimnaziji u Subotici i upisuje se na Teološki fakultet U Bratislavi na slovačkom jeziku. Stariji brat (Ištvan Batori, muž Viere Batori) je već počeo da studira na tom Fakultetu; koristi stipendiju Svetskog luteranskog saveza tokom studija.

1975. Nakon završetka četvrte godine udaje se za teologa, Arpada Dolinskog, koji je završio studije i započeo službu u mestu Hrabetice.

1978. Diplomira na Slovačkom evangeličkom teološkom fakultetu u Bratislavi i zajedno sa mužem se vraća se u Jugoslaviju; imenovana za službu u Kikindi. Iste godine je rukopoložena (2. 4. 1978.) u Subotici

1983. Prema odluci biskupa počinje da služi u Bajši, u mestu u kojem ima Mađara i Slovaka, čije jezike poznaje.

1985. Obeležavanje Međunarodnog molitvenog dana žena (prvi petak u martu mesecu); letnji dečji kampovi, karitativna delatnost, pored sveštениčkih obaveza, administrativno-organizacionih i ostalih obaveza koje podrazumeva sveštениčka služba.

2017. Posebno briga o kadrovima za smenu generacija; predaje veronauku u osnovnoj školi i u svojoj zajednici.

Marton Ilona (Márton Ilona, 1960), Pančevo

1960. Rođena u Pančevu (26. marta).

1977. Osnovnu školu i deveti i deseti razred završila u Debeljači na mađarskom jeziku.

1979. Završila Gimnaziju (pravni smer) u Zrenjaninu na srpskom jeziku.

1982. Završila Teološki fakultet u Budimpešti na mađarskom jeziku.

1981. Služi zajedno sa suprugom u Novom Itebeju od 1981. do danas.

1983-2005. Počinje samostalnu sveštениčku službu u Reformatskoj hrišćanskoj crkvi u Zrenjaninu (gde služi 22 godine).

Ana Palik-Kunčak (25.4.1961), Kisač

1961. Rođena 25. aprila u Kisaču u slovačkoj porodici.

1966. Umire otac, majka nakon očeve smrti rađa sestru i organizuje život kao samohrana majka.

1967. Polazi u osnovnu školu u Kisaču na slovačkom jeziku.

1971. Sa 10 godina posećuje časove veronauke u Metodističkoj crkvi u Kisaču, gde majka radi u staračkom domu.

1974. Završava osnovnu školu i upisuje se u Gimnaziju u Sr. Karlovcima: prevodilački smer – za nemački jezik.

1978. Završava Gimnaziju na srpskom jeziku.

1979. Proводи 6 meseci u Cirihi, gde usavršava nemački jezik, studira i radi u crkvi, dobija diplomu socijalne radnice.

1980. Odlazi u Prag na studije na Teološkom fakultetu Karlovog univerziteta gde studira na češkom i slovačkom jeziku

1986. Nakon studija vraća se u Kisač i preuzima sveštenu dužnost u Kisaču.

1989. Udaje se.

1995. Rađa sina (u kući i u zajednici joj pomažu majka i muž).

1999. Učestvuje na konferenciji Žene u crkvi (u organizaciji „Ženskih studija i istraživanja“).

2000. Objavljen njen tekst u knjizi *Feministička teologija*; snimljen video zapis o njenom životu.

2003. Izabrana na funkciju superintendanta EMC (zamenice episkopa) koju vrši do danas; predaje veronauku omladinskoj grupi u svojoj crkvi; uređuje 2 crkvena časopisa na srpskom jeziku (*Glas jevanđelja*) i na slovačkom jeziku (*Cesta Života*).

Andrea Botoš (Botos Andrea 23.4.1965), Čenger (u Mađarskoj).

1965. Rođena (23. aprila) u Čengeru (Csenger), u Mađarskoj u reformatskoj porodici: otac Šandor i majka Ida, sa braćom Šandorom i Čabom; roditelji su prosvetni radnici, dede su bile članovi crkvenog hora.

1972. Polazi u osnovnu školu u Čengeru, posećuje versku nastavu u Reformatskoj zajednici.

1975. Konfirmacija u Reformatskoj zajednici.

1980. Upisala se u gimnaziju Reformatske crkve u Debrecinu.

1983. Završava gimnaziju Reformatske crkve u Debrecinu i u Budimpešti polaže prijemni ispit na Teološkoj akademiji, gde počinje studije teologije (oktobra meseca).

1988. Završava petogodišnje studije i dobija stepen magistra teologije; udaje se za sveštenika Botoš Elemara, sa njim dolazi u SFR Jugoslaviju, u Crkvenu opštinu Rumenka; rukopoložena u Budimpešti i tu od 1. 10. 1988. otpočinje sveštenečku službu na mađarskom jeziku.

1989. Rodila prvo dete.

1991. Rodila drugo dete.

1992. U Srbiju dolaze izbegla lica sa drugih jugoslovenskih prostora, počinju ekumenske molitve za mir jednom nedeljno, i u Reformatskoj crkvi takođe.

1998. Rodila treće dete i veći deo vremena posvećuje porodici (u službi u Crkvenoj opštini pomaže joj suprug).

1999. Nakratko (sa decom) posećuje svoje u Mađarskoj tokom NATO bombardovanja Novog Sada.

2000. U Rumenki, pored svih sveštenečkih obaveza, predaje veronauku u crkvi, kasnije, kada je veronauka uvedena u osnovne škole i u osnovnoj školi „Sveti Sava”.

2017. Služi i u Novom Sadu, prema potrebi (na mađarskom jeziku u jednom od Reformatskih hramova).

Eržebet Čanji (Csányi Erzsébet: 21.1. 1970), Stara Moravica

1970. Rođena (21. jula) u Staroj Moravici u porodici Mađara. Detinjstvo provodi u Pačiru: majka domaćica; otac zidar.

1975. U porodici je rođena 5 godina mlađa sestra.

1977. Polazi u osnovnu školu u Pačiru na mađarskom jeziku.

1985. Završava 8. razred osnovne u Pačiru i polazi u osnovnu Muzičku školu, završava po 2 razreda u jednoj školskoj godini i ujesen polazi u 9. razred osnovne škole u Staroj Moravici.

1986. Završava 4. razred Muzičke škole.

1987. Završava 10. razred osnovne škole u Staroj Moravici i upisuje se u prvi Srednje ekonomske u Subotici (na mađarskom jeziku); završava osnovnu Muzičku školu u Pačiru.

1988. Odlazi na kurs za orgulje u Debrecin i pomaže u Crkvenoj opštini u svojoj Reformatskoj crkvi u Pačiru; u septembru počinje da radi sa decom u nedeljnoj školi veronauke.

1990. Završila srednju školu, u Crkvenoj opštini preuzima obaveze kantorme.

1991. Oseća poziv za studije teologije i nakon razgovora sa biskupom odlazi na studije teologije u Budimpeštu, kao stipendistkinja Reformatske crkve.

1993. Tokom šestog semestra je na praksi u Erlangenu u Nemačkoj u Starateljskom domu.

1995. Posle desetog semestra, provodi godinu dana u Minhenu kao stipendistkinja GAW fondacije. Tamo na Univerzitetu Ludwig Maximillians uči dušebrižništvo i nastavu veronauke; stanuje u ekumenskom internatu sa studentima iz celog sveta, iz više verskih zajednica.

1995. Septembra je položila prvi sveštenečki ispit u Budimpešti, na Reformatskom fakultetu Karoli Gašpar (Károli Gáspár) na Katedri za teologiju.

1996. Udala se za elektroinženjera iz Pačira (17. avgusta); septembra je položila drugi sveštenečki ispit; završava studije i počinje sveštenečki poziv u Pačiru, gde do danas služi.

Decembra je u Pačiru rukopoložena.

1997. Rodila prvu kćerku Doroću (17. avgusta).

1998. Prestaje da služi u Crkvenoj opštini u Bačkoj Topoli i počinje aktivnost sa decom u obliku letnjeg kampa (koja traje do danas).

1999. Od početka godine služi u Reformatskoj Crkvi kao sinodalni beležnik (zamenik biskupa).

2001. Rodila drugu ćerku, Agneš (6. oktobra); drži jednom mesečno službu u Bajmoku (koji je službeno dijaspora Pačirske crkvene opštine).

2002. Počinje da predaje veronauku u osnovnoj školi u Pačiru što nastavlja do danas.

2017. Obavlja sve sveštenečke obaveze i sve administrativno-organizacione, predaje veronauku u osnovnoj školi i u verskoj zajednici.

Đenge Slifka Tilda (Gyenge Szlifka Tilda) (21.04.1970). Novi Sad

1970. Rođena (21. aprila) u Novom Sadu u mađarskoj reformatskoj porodici: otac mašinski inženjer, majka daktilografinja, četiri godine stariji brat; detinjstvo provela u Rumenci.

1977. Polazi u prvi razred osnovne škole u Rumenci na mađarskom jeziku.

1979. Upisuje se u Muzičku školu na srpskom jeziku u Novom Sadu (flauta).

1985. Završava osnovnu školu i Osnovnu muzičku školu i upisuje se u 9. razred u N. Sadu na mađarskom jeziku.

1987. Upisuje se u Srednju pedagošku školu u Subotici na mađarskom jeziku.

1988. Vraća se u Novi Sad, gde nastavlja drugi razred srednje škole.

1989. Upisuje se na (dvogodišnju) Višu vaspitačku školu u Novom Sadu na mađarskom jeziku.

1991. Završava višu školu u Novom Sadu, prihvata povremene poslove.

1997. Upisuje se na Teološki Fakultet u Klužu (Rumunija) na mađarskom jeziku.

2001. Udaje se za kolegu (Mađara iz Rumunije).

2002. Juna polaže prvi sveštenečki ispit; u avgustu dobija imenovanje za pomoćnog sveštenika u Novom Sadu; u oktobru rađa ćerku (Juliju).

2004. Izabrana za dijakonijsku savetnicu (u martu) i postaje članica Sinodskog veća; juna polaže drugi sveštenečki ispit i dobija stepen magistra teologije; oktobra imenovana za sveštenicu u Maradiku.

2007. Novembru je pozvana da preuzme sveštenečku službu u Debeljači

2008. Počinje da predaje veronauku u osnovnoj školi u Debeljači.

2010. Pri crkvi organizuje i vodi dečju igraonicu (Őrláng-én)

2013. Napušta Debeljaču i radi kao pomoćna sveštenica biskupa.

2015. Počinje da vodi Konferencijski centar Reformatske crkve u Feketiću; razvod braka; izabrana za dijakonijsku savetnicu i postaje članica Sinodskog veća; aprila je izabrana za sekretara Aktiva Žene pri Reformatskoj crkvi.

2016. Izabrana na poziciju direktorke Ekumenske humanitarne organizacije (EHO) u Novom Sadu, gde se i danas nalazi.

Anna Petrović (1974), Boljevcima*

1974. Rođena 12.8. u Zemunu u evangeličkoj slovačkoj porodici Palje Petraka i Verone (rođene Havran) kao prvorodeno dete, a 1980. se rodila mlađa sestra.

1981. Kreće u prvi o. š. u Boljevcima (kod Beograda) na slovačkom jeziku do četvrtog razreda kada prelazi na nastavu na srpskom jeziku, a slovački jezik ima kao izborni predmet; redovno pohađa časove veronauke u svojoj crkvi.

1988. Završava o. š. i upisuje Srednju tehničku školu *Petar Drapšin* vazduhoplovni-saobraćajni smer, takođe na srpskom jeziku, a u svojoj crkvenoj zajednici podučava u nedeljnoj biblijskoj školi decu na slovačkom jeziku. U školi uči engleski jezik kao strani.

1992-93. U četvrtom razredu srednje škole odlučuje da, na predlog sveštenika, polaže prijemni ispit na Teološkom fakultetu u Bratislavi.

1993. Završila srednju školu, ali otac ne dozvoljava da se upiše na Vazduhoplovnu akademiju u Vršcu (tih ratnih godina u regionu); u junu se priprema i polaže prijemni ispit na Evangeličkom teološkom fakultetu Univerziteta Komenskog u Bratislavi, a u septembru se upisala na petogodišnje studije koje završava magistarskim radom o eutanaziji.

1997. Jedan semestar provodi u SAD na Thiel koledžu u Greenvilleu u Pensilvaniji.

1998. 9.8. je rukopoložena u Boljevcima nakon diplomiranja i po preporuci episkopa dobija poziciju kapelanke u selu Janošiku (u Banatu) gde služi tokom sledeće tri godine.

1999. 6. avgusta udaje se.

2000. Rađa prvu ćerku Annu.

2001. Preseljenje u Kovačicu, gde obavlja sveštenučku službu.

2003. Rađa drugu ćerku Dagmar.

2008. Razvod (na preporuku i uz blagoslov biskupa).

2012. Umire otac (nakon duge borbe sa retkom bolešću).

2012. Članica Lutheran World Federation – Women in Church and Society (LWF WICAS).

2013. Sveštenica parohije Beograd.

2013. Udaje se i rađa sina Dušana.

2015. Imenovana osobom za kontakte za svoju crkvu sa LWF WICAS ; članica je Odbora Biblijskog društva Srbije.

*Podaci mogu da se dobiju u knjizi Ana Petrović, 2016, SEAVC u Srbiji, Beograd, str. 79.

Marija Besedeš (Beszédes Mária, 09. 21. 1982.), Pančevo

1989-1997. Osnovna škola „Moša Pijade”, Debeljača.

1997-2001. Gimnazija „Svetozar Marković” u Subotici, društveno– jezički smer (odeljenje na mađarskom jeziku).

2001-2002. Institut Balassi Bálint u Budimpešti, nulta godina, odsek za engleski jezik.

2002-2003. Univerzitet „Eötvös Loránd” u Budimpešti, Filozofski fakultet, Odsek za engleski jezik i književnost.

2003-2011. Reformatska teološka akademija, Papa, Teološko-sveštenečki odsek, (zvanje magistra: Magister Rerum Divinarum).

2006-2007. Vestfalijski Wilhelms-Universität u Minsteru, Nemačka, protestantska teologija (na nemačkom jeziku).

2008-2010. Univerzitet Eberhard Karls u Tübingenu, Nemačka, studije Novog zaveta (na nemačkom jeziku).

2011-2012. Služba pomoćne sveštenice Reformatske hrišćanske crkvene opštine Subotica.

2012. Rukopoložena za sveštenicu u Papi (13. oktobra).

2012-2013. Sveštenica Reformatske hrišćanske crkvene opštine Subotica.

2013-2014. Univerzitet u Ženevi, Ekumenski institut u Boseju, Švajcarska, studije ekumenske teologije (zvanje master: Master of Advanced Studies in Ecumenical Studies, na engleskom jeziku)

2015. Sveštenica Reformatske hrišćanske crkvene opštine Debeljača (od 1. januara).

Maria Đurovka Petraš (1983), Novi Sad

1983. Rođena u Novom Sadu; provodi detinjstvo u slovačkoj porodici u Kisaču koju čine: otac, fabrički mašinski radnik u Novom Sadu; majka, po zanimanju krojačica, ali radi i druge poslove, i stariji brat. Detinjstvo provodi u Kisaču. Od rođenja je deo EMC, kasnije se uključuje u sve aktivnosti, i postaje aktivna vernica.

1990. Polazi u osnovnu školu na slovačkom jeziku u Kisaču.

1998. Polazi u Srednju medicinsku školu u Novom Sadu, na srpskom jeziku.

2001. Nakon mature, odlazi na studije teologije u Banskú Bistricu na Univerzitet Matej Bel u Slovačkoj, gde je nastava na slovačkom jeziku; život provodi u internatu; prima stipendiju od druge godine studija.

2005. Magistrira je na teologiji za diakoniju.

2006. Provodi letnji raspust u SAD u Severnoj Karolini, preko studentske organizacije, gde usavršava engleski jezik.

2008. Vraća se u Kisač.

2009. Dobija zajednicu u Pivnicama. U okviru zajednice postoji hrišćansko zabavište (poludnevni boravak dece „Korab“); kao sveštenica crkvene zajednice postaje i koordinator tog projekta sa predškolskom decom.

2013. Rukopoložena u EMC Kisač (biskup Patrick Streiff) marta meseca; iste godine se venčava u Kisaču („međucrkvono“ venčanje – čin venčanja obavlja sveštenica Ana Palik Kunčak, zajedno sa Evangeličkim sveštenikom Jaroslavom Javornjikom).

2015. Jesen provodi u jezičkoj školi u Oksfordu i usavršava engleski jezik.

2016. Obavlja sve sveštenečke funkcije, organizaciono-administrativne povezane sa funkcionisanjem Crkvene opštine, posebno rad sa decom.

RAZGOVORI SA SVEŠTENICAMA PROTESTANTSKIH CRKAVA U VOJVODINI (hronološki redosled)

Batori, Viera (1953), Kalnica, Slovačka
Dolinski, Marta (1953), Subotica
Marton, Ilona (1960), Pančevo
Palik Kunčak, Ana (1961), Kisač
Botoš, Andrea (1965), Čenger, Mađarska
Čanji, Eržebet (1970), Stara Moravica
Đenge Slifka, Tilda (1970), Novi Sad
Petrović, Ana (1970), Boljevci
Marija Besedeš (1982), Pančevo
Đurovka Petraš, Maria (1983), Novi Sad

Viera Batori (1953), Kalnica Slovačka

Vi ste zapravo rođeni u Slovačkoj?

Rođena sam u Slovačkoj, u selu Kalnica, to je zapadna Slovačka. Obično kažem o mome selu da je na kraju sveta, jer odatle se ne može nigde, samo u brda! Jako lepo selo. Moja majka je bila diakonisa (to je kao monahinja ovde), ali to je bilo pre rata. Posle rata su zatvorili diakoniju, sve koje su već bile kao rukopoložene starije sestre ostavili su da rade u zdravstvu, a ona, pošto je bila mlada, još nije bila rukopoložena, ostala je kao medicinska sestra u zdravstvu sve do invalidske penzije. Majka je odrasla kao vernik i tako je vaspitavala i nas. Otac je bio službenik. Nisu bili sveštenici. Njihovi roditelji su bili veliki vernici, veliki luterani: pradede je bio crkveni učitelj i kantor, predvodio pevanje na bogoslužanju i na svadbama i sahranama. Ali u našem selu nije bilo crkve jer smo bili manje mesto. Crkva je bila u susednom selu. U našem je bila jedna crkvena škola i tamo se održavalo bogoslužnje (i danas se održava tamo). Ona je uređena tako da može poslužiti umesto crkve. Pošto je majka u diakoniji naučila da svira na harmonijumu, ona je posle bila jedno vreme i kantorka i predavala je veronauku deci. Uvek je bila prisutna u crkvi, i u horu, tako da je čitava moja porodica bila povezana sa crkvom. Nas je bilo troje dece, ja sam najmlađa, a imam dva starija brata.

Porodično okruženje.

Tada nije bilo televizije i mi deca smo uvek išli rano na spavanje i majka nam je svirala i pevala duhovne pesme ili čitala prigodne knjige. U tome duhu smo rasli i bili vaspitavani. U

crkvi se omladina sastajala i tamo sam bila kao kod kuće. Tamo mi je bilo uvek sve tako blisko, mada nikad nisam ni sanjala da ću biti sveštenica. Mama je jako želela da neki od starije braće bude sveštenik, ali su oni otišli putem drugih interesovanja – oni su građevinci – i njih to nije zanimalo, a ni mene tada.

Kako ste se odlučili za sveštenečki poziv?

Jednom smo imali jedan skup mi omladinci, već sam imala sedamnaest-osamnaest godina, kada nam je naš sveštenik podelio neke zadatke za sledeći susret. Jedna devojka je imala molitvu, ja izlaganje Pisma. Nakon toga susreta kad smo išli kući, sveštenik me zaustavi i kaže: – Znaš, ti si rođena i po duši i sad kako sam čuo tvoje izlaganje, da ideš na teologiju. A ja sam počela da se smejem. Šta, još pet godina fakulteta? Pa učiti grčki, jevrejski, latinski? (Dobro, latinski jezik smo učili i u srednjoj školi). Pevati pred ljudima? Meni je bilo važno završiti što pre školu, biti svoj čovek.

Ova ponuda je za mene bilo nešto veliko i plašila sam se da ne znam dovoljno, da nisam za to sposobna, dostojna. I dođem kući i ispričam šta mi je kazao gospodin sveštenik, a otac odmah kaže: – Nisam te zato školovao! Jer tada je bilo drugačije vreme, bio je komunizam, sveštenik je imao najmanju moguću platu od svih profesija, i sve moguće probleme. Mama je smatrala da je to moj život i moj izbor: – Ona sama mora da reši šta želi, kazala je. I tako su me ostavili da sama odlučim.

U čemu je bila teškoća odluke?

Sa jedne strane sam osećala veliku odgovornost. Ako je to Božija volja, a ja kažem 'ne', onda šta sam uradila, ne mogu protiv Gospoda. A opet, da li sam sposobna za tako nešto? To je bio veliki korak odluke, pa na kolena... i molila sam se da mi Gospod pokaže šta da radim. Ne želim protiv Njegove volje, a ni kako se ne osećam sposobnom. I u toj molitvi (u toj borbi) ja velim da je to Sveti Duh šapnuo: 'pa čekaj tamo su još prijemni ispiti, ko zna da li ćeš ti to položiti, ti se već plašiš... I onda sam odlučila: – Gospode, ići ću ako položim ispite! To će značiti, da je Tvoja volja da me prime da idem, ako ne položim, znači nije to za mene. I tako sam to prenela na Njega i uverena da ću teško položiti prijemni. I Gospod je bio tako milostiv i strpljiv sa mnom. Poslala sam dokumente i kroz dva dana došao je odgovor da su stigli upravo u dane prijemnih ispita. Znači zakasnila sam, ali ako se ne predomislim mogu pokušati ponovo u oktobru, jer će petog oktobra biti dodatni rok. Za mene je to bila Reč Božija – znači ne moram se ni patiti ni ništa, Gospod je kazao da to nije za mene i ja sam to pustila.

Nakon Srednje škole.

Posle mature, otac mi je našao neki posao na železnici u kancelariji, samo je prvo bio kao neki kurs od mesec dana, onda kratka praksa, ispit, potpišeš ugovor na dve godine, dobiješ uniformu i ti si zaposlena. Nije bilo teško, nije

bio problem pošto sam imala položenu maturu. Školovanje od mesec dana je brzo prošlo. Kad je došla praksa, to je bio rad u smenama, dan i noć i radni dan i praznik i nedelja... Kad sam ja prvu nedelju morala na posao, sedim u toj zagušljivoj, prepušenoj kancelariji i slušam sve te teške grube priče, to je bilo za mene nešto strahovito. I onda sam zamislila svoj život da ga tako proživim dve godine. Da ne mogu u nedelju u crkvu, da ja sve ovo slušam i da u tome živim. Ja sam bila tako izgubljena i tako nesrećna... A dođe još neki čovek pogleda me tamo (ja sam se malo i obukla po nedeljnom) i on mi kaže: – Tebi tu nije mesto, mala! Kako me pročitao odmah! To je bilo strašno teško! I onda, kad je došao petak, i ponedeljak treba taj ispit položiti i potpisati ugovor i sve to na dve godine, ja sam išla kući tako nesretna tako prazna. Kako ću to ja izdržati to će biti za mene preteško... Kad sam stigla kući, čeka me pismo iz Bratislave, poziv na one dodatne ispite. Za mene je to bio odmah znak od Boga, da mi je dozvolio da vidim šta me čeka, ako idem ovim putem. Mogu da biram, a opet me poziva. A ja odmah kažem, sve ću uraditi da me prime. Idem.

Samo da dodam da je tada u jednom trećem selu od moga stanovala jedna devojka koja je već bila na trećoj godini studija teologije. Uz nju sam se pripremila i tako sam išla na fakultet u Bratislavu.

To je prvi odlazak od kuće u neku vrstu samostalnog života?

Pa sad, ja sam i pre toga putovala, jer je u našem malom selu bilo samo četiri razreda osnovne škole, a u peti razred do devetog sam išla u susedno selo gde je bila osnovna škola. U Novom Mestu nad Vahom, u najbližem gradu, išla sam u srednju školu. Putovalo se busom svaki dan. I jedne godine, pošto je mama dosta putovala i radila van kuće, ja sam tamo i stanovala privatno. Hoću da kažem da smo bili navikli na putovanja jer je naša mama bila putnica (za sebe je obično govorila da ona stanuje u vozu) jer je volela da putuje i nas je svugde sa sobom vodila. Tako da nisam bila nešto vezana baš samo za kuću.

A za vreme studija da li ste već prepoznali specifičnost svojih darova?

To su bile pet najboljih godina u mom životu. U razredu smo bile četiri devojke, a ukupno nas je bilo devet u grupi – to je praktično polovina. Bilo je to vreme teškog komunizma sedamdeset prve... Onda smo mi bili nepoželjni i često bi dolazili iz drugih internata studenti da nas gledaju, kakvi smo mi to koji studiramo teologiju. Pa gotovo je sa religijom, to je završeno, još malo i gotovo sa crkvom... Moj najbolji prijatelj, koji je bio sa mnom na konfirmaciji (kod nas je konfirmacija prva pričešć) bio je najbolji đak u školi i na veronauči, jednom kad me sretno pita me: – Gde ti studiraš? Ja mu kažem, a on zaključuje: -Vi ste to naši neprijatelji ...

To su bila teška vremena.

To su bila teška vremena ali opet su bila divna. Bilo nas malo u grupi i

uopšte na Teološkom fakultetu (jer ko ide na studije teologije!). Sveštenici su imali manju platu od prodavačice u radnji. Ni sveštenikova žena se nije mogla zaposliti, deca nisu mogla studirati... Ideja je bila da iz ovih nepovoljnih uslova života niko više neće ići na studije teologije, zato nas je bilo tako malo. A i oni koji su se opredelili nisu tamo išli zbog materijalne koristi, znali su da neće biti lako, znali su da ih čeka težak put, i uopšte neprihvatanje šire zajednice. I pošto smo bili u istim poteškoćama, i sa sličnim željama i ciljem, onda smo se jako dobro razumeli unutar grupe, i uopšte studenti našeg fakulteta, bili smo složni, kao jedna velika porodica. To je bilo divno, kad možeš sa vršnjacima, mladim osobama, čak i profesorima (koji su bili odlični) pričati o tome čime se baviš, što te zanima, šta ti je na duši... to su bile predivne godine, i to je bila prava škola.

I kada je diploma bila u rukama, onda?

U međuvremenu se desila ljubav. Moj budući suprug je bio iz Subotice, iz Jugoslavije. On je bio četiri godine stariji od mene, ali smo bili u istom razredu. Pošto u Subotici nije bilo sveštenika, njega su poslali da završi studije i da se vrati. Mi smo se četiri godine zabavljali. Kada završi trebalo je da se vrati i ja ne mogu da ga zadržavam u Slovačkoj, kad je on obećao da će se vratiti sa diplomom u Suboticu. Morala sam odlučiti da idem sa njim. Venčali smo se posle četvrtog razreda, kako bih mogla pripremiti dokumentaciju da mogu da se iselim. To je za mene bio veliki i težak korak, da moram sve ostaviti, rodbinu, prijatelje, preći preko dve granice i ne znam šta me čeka... Bila sam jednom u poseti da vidim ipak šta me čeka. Mađari luterani u tadašnjoj Jugoslaviji bili su u to vreme nekako drugačiji prema ženama nego što je to bio slučaj ovde među Slovacima luteranima još u to vreme. Kad sam došla kao studentica u posetu, pošto nisu imali sveštenika, onda je budući suprug kad bi došao kući, propovedao nedeljom. Odmah su tražili da i ja u nedelju propovedam. Dali su mi mogućnost da služim u crkvi, što se tu u slovačkim crkvenim opštinama u to vreme nije dešavalo odmah. Tako da sam videla da su otvoreni, da me prihvataju kao ženu sveštenika, da mogu ovde da dođem.

Brak i sveštenstvo.

Kad sam se udala i došla u Suboticu, onda je suprug radio, ali pošto je to mala mađarska crkvena opština, nije bilo posla za mene. Ali ja sam radila pored njega sa decom u nedeljnoj školi, dok su odrasli bili u crkvi. Pevali smo i čitali Bibliju za decu, učila sam da čitam mađarski. Suprug mi je preveo na mađarski dečije pesmice koje sam ja znala, tako da sam na taj način nekako bila prisutna u zajednici. Onda su iz naše Slovačke evangeličke a.v. crkve (tada je subotički seniorat pripadao pod Slovačku evangeličku a.v. crkvu, pošto ih je bilo malo i nisu mogli tada da imaju episkopa) zvali supruga i mene u Novi Sad, kad su bile konferencije sveštenika. Tamo je episkopski ured naše crkve to organizovao, tako da

sam tamo došla u kontakt sa gospodinom biskupom i ostalim sveštenstvom. Poznavała sam mnoge sa studija, jer su oni svi bili na studijama u Bratislavi. Onda me je pokojni gospodin biskup Juraj Struharik uključio u rad sa ženama. Već je tada tu bila Zuzana Petkovska, ona je završila pre mene teologiju, isto je iz Slovačke, kao supruga sveštenika ovde nije imala svoju parohiju, pa smo mi dobile da radimo sa ženama. Već tada su bili ekumenski i ženski susreti u Novom Sadu, ali obično su zvali predavače izvana, pošto nisu imali svoje žene sveštenike. Mi smo bile diplomirani teolozi, onda nam je to pripalo i pošto nisam imala svoju parohiju ni ja, onda me je osamdeset druge godine gospodin biskup predložio da budem predstavnik i referent žena za našu crkvu za ekumensku saradnju i za Oltarne kružoke u našoj crkvi. U našoj Slovačkoj evangeličkoj a.v. crkvi postoje već devedeset godina takozvani Oltarni kružoci žena pri crkvenim opštinama. To su grupe žena koje se sastaju i koje imaju svoju delatnost u okviru crkve. Ja sam posle bila zadužena za njih, tako da sam povremeno kad su me zvali za neki jubilej ili drugu priliku, držala predavanja po crkvenim opštinama i tim kružocima. Jednom godišnje imamo uvek u Novom Sadu plenarnu sednicu i predstavnice svih tih kružoka dolaze tamo i podnose izveštaj o svom radu. Te sednice, ili susrete, uvek počinjemo kratkim bogoslužjenjem i predavanjem za koje su zadužene sestre sveštenice iz naše crkve.

Samo da dodam da nas sada ima pet žena sveštenica koje imamo svoje parohije i još dve su lične kapelanke svojih suprug a sveštenika.

Kada ste rukopoloženi kao sveštenica?

Ja sam rukopoložena za sveštenika 26.9.1976. godine u Bratislavi, kad sam završila tamo studije. Kad sam došla ovde, u tadašnju Jugoslaviju, bila sam kod kuće, rodila djecu, brinula o porodici. Ja sam praktično počela tek u Laliću da radim kao sveštenik, pošto je u Subotici to bila samo ispomoć supruhu i ovaj rad sa ženama sam imala, ali nisam imala svoju parohiju. Kada je odavde otišao u Silbaš sveštenik Vladimir Lovas devedeset druge godine, ostali su bez sveštenika u Laliću. Pošto nije bilo viška sveštenika, jer su svi ostali imali svoja mesta, i Lalićani su znali za mene, jer sam tu jednom imala već predavanje za Oltarni kružok, došli su u Suboticu predstavnici evangeličke crkve da me pozovu da dođem njima za sveštenika. To što su oni došli mene da zovu kao ženu, jer to je bio početak za žene sveštenice, bila je za mene velika čast i prilika da radim. Dotle je samo jedna žena sveštenica imala svoju parohiju u našoj crkvi, Marta Dolinska u Bajši. I sada je tamo. Pošto je već počeo (te devedeset druge) raspad Jugoslavije, ratovi, nesigurnost, a Subotica je blizu granice, mala plata, zamrznuta inostrana pomoć, troje dece, živeli smo teško, tako da mi se tu pružila prilika da mogu da radim i to u Slovačkoj crkvenoj opštini na mom maternjem jeziku. I suprug se složio da se ovde preselimo jer je bilo stvarno teško izdržavati porodicu, i da mi omogući da radim ono za šta sam se opredelila i školovala

(mada je sada on morao da putuje u Suboticu radi bogosluženja u svojoj crkvi).

Koliko ima vernika u Laliću sada ili onda svedjedno? Svi zajedno i deca i žene?

Mi stalno pišemo oko osamsto na papiru. To je jedna od manjih Evangeličkih a.v. crkvenih opština (pošto postoje opštine i sa pet hiljada duša), razlike su od mesta do mesta u pogledu broja.

Sada je u Laliću većinsko stanovništvo srpsko.

Bilo je kad sam došla možda pola pola, a posle se doselilo oko tristo izbeglica i povećao se broj Srba. Slovaci su počeli odlaziti u Slovačku radi posla, brojnije kad je primljena u EU. I sad odlaze, no tada to još nije bilo tako vidno. Sada je Slovaka manje. Tako je i sa dijasporom, ne samo u Laliću. Recimo mi imamo i Odžake to je naša filija (kažemo dijaspora), jer tamo je dosta naših vernika. U Somboru ako su Luterani onda su Mađari. Tamo je suprug odlazio iz Subotice, tamo imaju svoju crkvu, jer tamo su bili nekada Nemci i Mađari, a Slovaka možda samo nekoliko. Malo je to, pa ne može biti neka zajednica. Imamo Odžake, a onda oni što odavde idu na studije recimo u Beograd, ili u Novi Sad, ili da tamo da rade, ali drže korene ovde, tu imaju roditelje ili žele tu da se jednog dana vrate, i njih kao dijasporu računamo – sve to ukupno ima oko osamsto duša i sa decom.

Kako saradujete sa drugima?

U Odžacima imamo jednom mesečno bogosluženje u katoličkoj crkvi (u onoj velikoj u centru), imamo dozvolu od katoličkog gospodina episkopa iz Subotice i dogovor sa sveštenikom ocem Jakobom Pfajferom (on je inače Nemač), koji tamo drži bogosluženje za sve vernike katolike. Dozvolio nam je još dve hiljade prve da imamo jednom mesečno tamo bogosluženje što traje sve do danas.

To je lep primer da imate isti prostor hrama katolici i protestanti. Mišlim da je to retkost kod nas, ali je u svetu uobičajeno. A saradnja u lokalnoj zajednici sa drugima u pogledu rešavanja određenih opštih pitanja?

Na primer, mi imamo svoje groblje. To je naše zemljište koje su preci kupili, tako da mi imamo naše (tu ste išli oko njega na početku sela), pravoslavci imaju sa druge strane sela, to je njihovo. Tako da svako ima svoje groblje. Na jednom delu našeg bilo i jevrejsko groblje, ali pošto nema više nikoga, onda smo njihove spomenike poredali na jednom mestu i tu ih održavamo.

Slovaci baptisti i članovi manjih verskih zajednica, i oni se tamo sahranjuju na našem groblju. Imamo baptiste i pentakostalce i manji broj nazarena. Sada nemamo praktično nekih zajedničkih aktivnosti. Nekada je bilo, još u socijalističkom periodu. Mi smo dosta radili zajedno sa drugima kad su dolazile izbeglice. Od kako sam ja došla izmenjalo se nekoliko pravoslavnih sveštenika, čini mi se da sada uopšte nemaju sveštenika, nego dolazi iz Odžaka određenim danima.

Sa onima koji su bili ovde, ja sam uvek kontaktirala i posećivali smo se, i naši su pomagali njima kad se nešto tamo dešavalo i kad je došla pomoć preko Ekumenske humanitarne organizacije (oni su nam slali tu pomoć). Mi smo imali dijakonsku grupu kod nas ovde pri crkvi, pa smo napravili spiskove pravoslavnih izbeglica i naših ljudi koji su bili socijalno ugroženi (još negde postoji ta cela dokumentacija). Vodili smo evidenciju kad su dobijali pomoć: hranu, ili higijenske pakete, svi su dobili pomoć koji su u potrebi, bez obzira na nacionalnost, versku pripadnost. Kad su došle izbeglice, ponekad su bili nesporazumi kod raspodele iz raznih razloga. Kad je bila veća porodica ili teži slučaj, davali smo im malo više, onda je to bio povod za svađu, ili svi jednako ili nikom. Jer su neki počeli graditi kuću ili nešto su imali, a neki nisu imali ništa. Onda je bilo među njima sukoba, onda među pravoslavicima, a zašto taj dobija, a taj ne dobije. Naši su ćutali, isto su dobili samo socijalno ugroženi, i tamo je bilo malo napetosti ali mi smo opet to zajednički sve rešili i mislim da smo dobro rešili. Imali smo ustaljenu praksu da se prema svima u potrebi jednako odnosimo. Kad smo dobili seme za sejanje od EHO, dobila je naša crkvena opština, mi smo onda sa njima podelili. Kad je došao lekar iz EHO onda smo za sve mi organizirali tamo u opštini akciju i sve pripremili i pozvali, bez obzira na versku ili nacionalnu pripadnost, lekove su isto dobijali svi bez razlike.

Zašto oni ne dobijaju pomoć?

Oni kažu zato što su nas bombardovali, a sada nam daju pomoć! Ali, desilo se da su recimo dobili prikolicu narandži ili nešto drugo, pa predsedništvo podelilo, a ostali nisu ni znali za to, nije bilo reda, nije bilo sveštenika, tako da to nije moglo ni opstajati.

Niz godina smo imali zdravstvene usluge za sve, kad smo merili pritisak i šećer u krvi tu u našoj crkvenoj kancelariji jedna naša zdravstvena sestra (u penziji) i ja, bez obzira ko je dolazio iz sela (još tu imam neku kartoteku što smo sve radili). Kad je bila neka proslava oni su zvali mene, kao sveštenika i prijateljski smo živeli i živimo, ali kao crkva da nešto sudjeluje oficijelno ne. Kod pravoslavnih još uvek ne može žena biti sveštenik. Ja sam bila prisutna na tim slavama kao gost, a ne kao sveštenica ravna sa njima. Znam da je kod njih tako i to poštujem.

Da li mislite da je to svuda tako, ili?

Mogu da poredim situaciju u Laliću sa situacijom u Subotici. U Subotici smo bili petnaest godina, tamo je bila fantastična saradnja. Tamo smo počeli ekumensku saradnju, pošto smo već obeležavali Svetski molitveni dan žena (prvi petak u martu mesecu), žene iz Evangeličke luteranske crkve zajedno sa ženama iz Reformatske crkve. Tamo je bio bivši sveštenik Poth Lajoš se zvao. Njegova ćerka je bila predstavница za Reformatsku crkvu, onda je bila jedna žena za Katoličku crkvu, Mađarica i jedna Hrvatica i ja. Susreli smo se u Novom

Sadu na jednom ekumenskom skupu kod Metodista. Iznenadili smo se, da smo iz jednoga grada nas četvoro i odmah smo se dogovorili, da idemo posetiti sve crkve da vidimo da li možemo sarađivati kod nas u Subotici. Prvo smo posetili katoličkog gospodina episkopa koji je prihvatio naš predlog, onda smo otišli kod pravoslavaca (kažu mi ćemo sudjelovati, samo kod nas se ne može održavati bogoslužjenje, ali naš hor i žene mogu sarađivati) tako smo se dogovorili i napravili odbor. Deset godina smo svake godine u drugoj crkvi imali molitvene sastanke, okupljali smo se prilikom Ekumenskog molitvenog dana žena prvi petak u mesecu martu i super je bilo. Program se čitao na tri jezika, sudjelovali su crkveni horovi, to je bila divna saradnja u jugoslovensko vreme.

Akcija Najmanji novčić.

To je bila akcija najmanjeg novčića, osnivačica ovog pokreta gospođa Šanti Šalamon bila je tu kod nas u Feketiću, gde je bio centar ekumenskog rada žena u Vojvodini. Bila je i u Subotici, i još u nekim mestima. Ja sam odlazila u Feketić na razne skupove žena iz različitih crkava kao predstavница za Evangeličku a.v. crkvu, i imam još zabeleške o tom divnom ekumenskom radu što smo imale. Posle smrti predsednice, gospođe Kovač, supruge sveštenika Reformatske crkve, ovaj rad je stagnirao i propadao. Poslednje susretanje smo imale nekoliko puta u Novom Sadu, ali to više nije bilo to.

Šta se sve podrazumeva u dužnosti za Oltarni kružok žena?

Tu su četiri osnovne delatnosti: duhovno usavršavanje, zatim karitativni i misijski rad i praktične i konkretne aktivnosti za koje se proceni da ih treba obaviti (na primer, kada se organizuju neki događaji u crkvi). Važne su sve četiri, ali je najvažnije duhovno uzdizanje kroz molitve, biblijske časove, tumačenje biblijskog teksta i karitas.

Da li je za ovih dvadeset pet godina i više koliko ste u Laliću bio ma kakav incident zato što pripadate protestantskoj veroispovesti, malim verskim zajednicama?

Ja lično nisam imala problema, mi smo jedna od tradicionalnih crkava ovde odavno i svi znaju koliko su Slovaci pomogli svima. Kad su dolazili gosti, sveštenstvo na pravoslavne praznike, naše žene su donosile tamo kifle, kolače, rakiju i pomagale su. Naši ljudi su uvek bili voljni da se druže i da pomognu, oni to znaju i oni to poštuju.

Veronauku imate sa decom?

Dok nije bilo veronauke u školi, tu smo imali u našim crkvenim prostorijama, a kad je počela nastava u školi onda sam odmah počela i tamo da predajem od 2002. godine do prošle godine, do 2016. Od nove godine dolazi iz Selenče supruga sveštenika i predaje tu i u Pivnicama.

Koliko ima dece na časovima veronauke?

Malo. Ukupno što idu u školu od prvog do osmog razreda osnovne škole recimo oko trideset. Ali to nisu samo učenici koji dolaze u našu crkvu evangeli-
ci, nego i iz drugih protestantskih zajednica, na primer, baptisti Slovaci.

Da li ste imali neka posebna zaduženja u Vašoj crkvi svih ovih godina?

Bila sam sinodalni zapisničar dvanaest godina od devedeset treće do dve hiljade pete godine. I već sam rekla da sam bila i još sam zadužena za Oltarne kružoke žena.

Marta Dolinski (1953), Subotica

Vaše detinjstvo.

Moji roditelji su bili Mađari: otac katoličke, majka evangeličke vere. Baka je bila Nemica, i ona je u stvari donela u našu porodicu ovu veru. Sa time se cela porodica okrenula u evangeličkom pravcu; svidalo im se kako je tu Reč Božija dominantna i ljubav, koju je gospod Isus nama svima objavio. Često puta sam bila svedokom, kako moji dragi preci preživljavaju svoju veru: uveče su čitali Sveto pismo, molili su se.

U detinjstvu sam išla na veronauku u Suboticu. Najpre mi je predavao stari gospodin superintendent Šoštarec, a kasnije su došli mladi teolozi. Bogoslužjenja sam isto posećivala redovno, sa celom porodicom. Kasnije, kad sam završavala gimnaziju, naš stari sveštenik je umro i onda je bilo pitanje ko će nastaviti službu. Tražili su studente, koji bi studirali teologiju. U početku nije bilo nikoga, ali uskoro se javio moj brat i otišao je u Bratislavu na studije. Nakon mature, ja sam se zaposlila u fabrici „29. novembar“ u Subotici, u pogonskom knjigovodstvu. Celo vreme sam međutim u sebi osećala onaj unutrašnji glas (glas Božji u meni), da me poziva za ovu službu. Mislila sam onda da bih to mogla i htela, ali tu želju treba i sam Gospod da potvrdi. Bez Njegovе pomoći niko neće uspeti, imajući u vidu još i činjenicu, da sam prva žena, koja odlazi da studira teologiju iz naših krajeva. Istina, bila je jedna i pre mene, iz slovačke crkvene opštine Gložan, ali kad je završila studije ostala je u Slovačkoj i nije se vratila u Jugoslaviju. Gospodin biskup Slovačke crkve nam je predložio da odemo u Bratislavu da studiramo jer ćemo naučiti i slovački pa ćemo znati dva jezi-

ka – mađarski i slovački – i naravno srpski. Ja sam iz srpskog jezika inače pisala maturalni rad, na temu „Selo u pripovetkama Milovana Glišića“. I tako sam se nakon godinu dana radnog odnosa prijavila na studija teologije.

Osnovnu školu i gimnaziju ste pohađali na mađarskom jeziku, maturalni rad ste pisali iz srpskog jezika na srpskom, onda ste studirali u Bratislavi na slovačkom, pa ste se vratili da budete sveštenica na svim ovim jezicima?

Jeste! U celoj srednjoj Evropi ova vera je prisutna u ove tri nacije: nemačkoj, slovačkoj i mađarskoj, verovatno još iz austrougarskih vremena. Nemci evanđelici su bili najbrojniji, onda Slovaci, pa Mađari. Meni jezička raznovrsnost ne znači apsolutno nikakav problem, jer je služba najvažnija: da se propoveda reč Božja, i da se ostvare predivna učenja Gospoda Isusa Hrista i u svakodnevnicima jednostavnih ljudi. Tek tako shvatamo poruku apostola Pavla: Jevrejima jevrejski, Grcima grčki... samo da se širi kraljevstvo Božje. U Vojvodini naravno, u našoj sredini i na srpskom jeziku.

U međuvremenu, moj brat mi je objasnio detaljno kako studije izgledaju. On se lepo izjasnio o svemu ovome, pa onda sam i ja krenula za njim. Imala sam stipendiju Svetskog luteranskog saveza, zapravo tamo svi imaju stipendiju (ili su je imali onda).

Nakon diplomiranja.

Još pre diplomiranja, nakon završetka četvrte godine, udala sam se za teologa, Arpada Dolinskog, koji je upravo završio studije, i započeo svoju službu u mestu Hrabetice. Kad sam i ja diplomirala, zajedno smo se vratili u Jugoslaviju. Najpre sam bila imenovana za službu u Kikindi, ali stan sveštenika je bio u lošem stanju, a mogućnosti za popravku nije bilo. Na moju ordinaciju u Suboticu su došli i vernici iz Bajše i Kule, i usput se dogovarali, kako ni jedni ni drugi nemaju sveštenika. Oni bi mogli zajednički da me pozovu za sveštenu službu tamo. Nakon nekog vremena gospodin biskup Struharik je bio saglasan, pa sam napokon došla u Bajšu, za mene dotad sasvim nepoznato selo. On je rekao, da je to jedna crkvena opština u kojoj ima i Slovaka i Mađara, a u Kuli ima i Mađara i Nemaca i treba služiti na svim ovim jezicima. Nakon kratkog vremena moj suprug je preuzeo službu u Kuli, a 1983. godine Bajša me je pozvala i oficijelno za svog izabranog sveštenika. Tako sam ovde već trideset i nešto godina.

Sve manje i Nemaca, sve manje i Mađara, sve manje i Slovaka.

Pa da, jer odlaze u Evropu, nažalost to je tačno.

Da li ste veronauku predavali sve vreme?

Da, sve vreme. Dogovorili smo se sa direktoricom škole, da možemo držati predmet na parohiji, pošto je mali broj učenika u školi. Imamo jako dobre udžbenike. Pored udžbenika postoji za nastavnike poseban priručnik za svaki razred, u kojem odlično objašnjavaju način rada, cilj veronauke na pojedinačnim

časovima. Pored udžbenika, koji su jako lepo izrađeni, postoje i radne sveske, u kojima se piše, crta, utvrđuje gradivo, i deca ih jako vole. Iz veronauke dobijaju samo opisnu ocenu: ističe se ili dobar. Mlađi se svi ističu jer to su stvarno zlatna deca, u svemu učestvuju, na priredbama, u adventnim i božićnim programima, kad je dan majki, aktivno pevaju i stvarno i zaslužuju tu lepu ocenu.

Koliko ukupno ima učenika i učenica na veronauci za sve godine?

U Bajši momentalno ima dvadeset i četvoro. Lepa grupa, ali nakon završetka srednje škole, najviše njih odu u Mađarsku da studiraju. Oni koji ostaju ovde, lepo se upute u crkveni život.

Da li imate i za predškolski uzrast dece neka zaduženja i aktivnosti?

Nažalost još uvek ne. Imala sam san da ćemo moći u našem novom crkvenom domu otvoriti crkveno zabavište, ili obdanište za celo selo, ali za to još uvek ne postoje uslovi ni sa koje strane. Možda će to biti zaduženje budućeg sveštenika.

Sa decom organizujemo još letnje kampove. Tu provode nedelju dana zajedno. Program ima uvek jednu određenu temu. Program dana izgleda ovako: ujutro molitveni čas, onda sledi neka igra, pa obrada glavne teme. Sledе igre, aktivnosti, posle ručka slobodno vreme. Nakon toga „nevidljivo pozorište“, deca sama izvode predstavu na glavnu temu. Poslepodne ima naravno sportova, ima i plesa, a uveče puno pevanja, gledaju filmove i na samom kraju molitva. Nakon nedelju dana, svako vrednuje kamp pismeno i anonimno. Na osnovu toga znamo šta su im najbolji utisci. Jedno vreme smo kamp organizovali u Feketiću, jedanput pored topolskog jezera. Tamo se nalazi ekonomska škola sa jako velikim dvorištem odmah na obali jezera i tamo su spavali u šatorima. Za sve je to bilo jako interesantno. Mislim, da deca nekako znaju, umeju da sačuvaju u duši doživljaje i utiske i onda kad treba posle u raznoraznim prilikama života da pokažu, onda se to i automatski pokazuje, jer je to negde duboko u njima.

To nas naravno jako raduje i sad u ovo vreme dok sam u Bajši, ne da se hvalim, Bože sačuvaj, jer nije moja zasluga, krenuli su na studije teologije četiri studenta (a peti je krenuo ranije). Pored nas se nalazi Topola, veliki grad, sa sedamnaest hiljada katolika, ali ne znam, imaju li oni toliko studenata na teologiji. Neki su naši studirali u Budimpešti, neki u Rumuniji, tamo su bili najbolji uslovi. Znanje mađarskog i nemačkog jezika je bitno u ovoj sredini. Oni su postali sveštenici Evangeličke Hrišćanske Crkve.

Šta smatrate svojim doprinosom u izgradnji mira?

Mislim da je moj rad bio naročito težak zbog ove mešovite sredine. Ko dolazi u homogenu sredinu, gde postoji samo jedna vera i jedna nacija, mislim ima 'lak posao' (naravno, pod znacima navoda), jer problema ima svuda. Ali kad je mešovita sredina, i sa narodnosne strane i sa verske strane, onda je to jako

teško, treba paziti i na reči i na dela, jer i nenamerno možemo nekoga uvrediti. Zahvaljujem se Gospodu Bogu, što sam mirne naravi. Problema nikada nisam imala, ali su bile situacije koje je trebalo pametno rešiti. Mislim, da Gospod Bog ima rešenja i za najteže situacije, pogotovo kad se to traži u molitvama. Mislim, da se samo lepim rečima, i samo mirno i sa ljubavlju može sve rešiti. Kad razmišljamo po Isusovom učenju – „sve što hoćete da čine vama ljudi, činite i vi njima“ (Mt.7,12) to je jedini način da se stvar sredi i da bude stvarno dobro.

Sad, kad je petstota godišnjica Reformacije, smatram, da je naročito važno da poznajemo naše blago – Reč Božiju, koja ima i danas prepotrebnu aktuelnost, jer nas uči ljubavi, što takoreći više ni ne postoji, i uči nas poniznosti i razumevanju.

Od svih obaveza sveštenice koja je Vama bila najteža?

Sebe smatram nekom vrstom mosta, jer je trebalo puno problema premostiti na lep način, i mislim, da uspešno možemo rešavati probleme onda, kad se stavljamo u situaciju onog drugog čoveka. Ono što je meni bilo i najteže i najdraže to je karitativna služba. Naročito u teškim godinama rata, bombardovanja. Samo jedan slučaj ću ispričati. Inače ga pričam svakome ko dođe kao gost u našu Crkvenu opštinu, na biblijske susrete. U ono vreme jedan stariji čovek je dolazio redovno na biblijske časove. Svako ga je znao, gde stanuje u kojoj ulici i tako dalje, ali nismo znali detalje njegovog života, kako živi momentalno. Jednog dana, kad nije bilo kafe, pa deterdženta, ne znam čega svega, zainteresovani kao za svog člana crkvene opštine i njega smo pitali, da li on ima soli, šećera i tako dalje. On je odgovorio, da nema ništa. Otišli smo da ga posetimo i da vidimo kako taj čovek živi. Videli smo da to nije njegova kuća, nego neko ga je pustio u svoju kuću, tačnije u letnju kuhinju. On je imao onda na štednjaku kukuruz za stoku i neke komadiće kuvanog krompira, i on se time hranio. Došla je zima, on nema čime da greje tu prostoriju, pa je bio bolestan i onda su se naše žene dogovorile da mu nose ručak svaki dan, a komšinica mu je nedeljom nosila ručak. Pošto je već bio bolestan, znali smo da mu treba nekako pomoći, ali onda se pokazalo, da nema ni zdravstvenu knjižicu. Ja sam otišla u Topolu, pa smo nekako uspeli da sredimo da dobije knjižicu. Njegovo stanje se stalno pogoršavalo, i naša jedna sestra ga je ošišala, okupala, noseći toplu vodu sa jednog kraja sela u drugi. Na kraju, da ne dužim, otišao je u bolnicu i umro kao čovek. Kad sam došla u bolnicu da ga posetim kaže sestra: – A ko ste Vi, kćerka? Znae kako je ovaj čovek bolestan? Kako su mu bubrezi jako oštećeni! Ja kažem: – Nisam kćerka, ja sam sveštenik iz crkve. – Iznenadila se i prestala grditi. Saznali smo i to da ima jednog sina u Topoli, ali sa njim ne komunicira već dvadeset godina. Onda smo išli da potražimo njegovog sina, koji je došao u bolnicu, i sestra nam je ispričala, kad je otvorio vrata, tata mu je samo rekao: – Sine moj! I tako su se pomirili i to je za nas bio veliki orden za trud. Čovek je preminuo mirne duše, u čistom i

lepom. I u crkvi je to puno značilo, jer nas je to spojilo u jedno bratstvo, svi su hteli pomagati. Osetili smo svi, kako je oživeo Duh Gospodnji među nama. Bilo je još takvih slučajeva, ali ovaj je bilo nešto, što se pamti.

Da li je bilo nekog otpora što ste Vi sveštenica?

Ja to nikad nisam doživela. Ali moju prethodnicu, kad se vratila prvi put, ne da služi nego da povremeno ispomaže, da negde drži bogosluženje, za tu dužnost nisu hteli da je prihvate baš kao ženu. Ali kasnije su već bili saglasni, jer bolje da žena služi, nego niko.

Šta je bilo teško?

Pa ja bih rekla da ništa nije bilo naročito teško. Sahranjivanje jeste teško uvek, ali ono što jeste jako teško, to je sahraniti dete. To je strašno nešto! Ja sam imala tu sreću što je i moj muž bio sveštenik pa je bio slučaj da se jedan mali od četiri godine utopio u topolskom jezeru i onda ga je trebalo sahraniti. Ja sam se bojala, (za sebe), ali kad bih morala, naravno bih išla, pošto roditelje treba utešiti. Ali to je primio na sebe moj muž koji je i sam zaplakao na sahrani. Imali smo još jedan težak slučaj koji se pamti. Mladi su se vraćali iz disko kluba, petorica njih iz Bajše, pa su izašli ispred voza i odjednom su umrli svi. To je bila jako velika sahrana, milicija je napravila kordone. To su bili najteži slučajevi i ja mislim, kad ne bi bilo stvarno te Božije Reči i one njegove sile, onda ne bismo to mogli ni mi, jer i mi smo samo ljudi koji imaju osećanja. Uostalom, ništa ne zavisi od starosti pokojnika, nego od porodičnih veza – da li je bilo ljubavi, saosećanja.

A da li Vam je u službi posebna draž propovedanje ili je to samo jedna od dužnosti?

Moj stari gospodin profesor već mi je na teologiji rekao, da primećuje kako je meni drago propovedanje. Od najranijeg detinjstva mi je smetalo kad u crkvi nisam razumela sadržaj propovedi. Odonda sam mišljenja da čovek koji dolazi u crkvu u današnje vreme stvarno zaslužuje da dobije nešto. Uvek sam se trudila da bude propoved sadržajna. Mislim da je prevelika čast što me je Gospod Bog izabrao za to da propovedam Njegovo jevanđelje. To je i jedna obaveza da dajem sve od sebe. Jako mi je drago. Kad bi propovedanje bilo samo dužnost, onda bi sveštenečki poziv bio zanat. Međutim to nije zanat, nego pozvanost, čast.

Obeležavate Međunarodni molitveni dan žena u prvom petku u martu. Da li imate još neki ekumenski događaj u toku godine?

Kod nas je već običaj ekumensko obeležavanje Božića. Uveče u šest sati je svečano Bogosluženje u Evangeličkoj crkvi. Tu se okupe svi, i katolički i pravoslavni sveštenici, i od vernika, ko želi. Nakon Bogoslužjenja je ugošćenje. U ponoć idemo svi u katoličku crkvu, a šestog januara u pravoslavnu crkvu. Pored toga imamo zajedničku službu u adventu i postu. Ako ima neke posebne svečanosti, i onda se sretnemo. Na primer, prošle godine su katolici obeležavali dve-

stotu godišnjicu kamena temeljca. Ja sam propovedala povodom ovog praznika čak tri puta u katoličkoj crkvi. Mislim, da postoji lepa saradnja među svima nama.

Drugim rečima oblici ekumenskog druženja izviru iz konkretne situacije u samom mestu i od samih ljudi konačno.

I tradicije susretanja kako to funkcioniše već godinama.

Da li imate crkvenu literaturu?

U našoj crkvenoj opštini nemamo svoju literaturu. Crkvene novine, časopise dobijamo iz inostranstva, iz Slovačke i iz Mađarske.

Marton Ilona (1960), Pančevo

Kako ste se odlučili za poziv u crkvi?

Od samog detinjstva sam povezana sa Reformatском crkvom u Debeljači, pošto sam tamo krštena, tamo sam išla na veronauku i tamo sam primila konfirmaciju. Kasnije sam maloj deci u toj zajednici držala Nedeljnu školu, učila sam ih biblijskim pričama i pesmama. Tada još nisam znala da Bog traži i mene i želi da me spasi od prokletstva, a istovremeno u dubini svoje duše sam tražila put ka beskrajnoj i neizrecivoj Božjoj ljubavi.

Bila sam već završila svoje teološke studije, kada je Sveti duh prosvetlio moje srce i kada sam shvatila da ovako kako živim, zadovoljna sama sobom, ne mogu stati pred lice Boga i da ću tako biti prokleta. I tada je Božja milost obasjala moje srce, prosvetlila me i shvatila sam šta je On učinio i za mene, da je žrtvovao na krstu svog Sina, Isusa Hrista, i tako i meni omogućio večni život. Pozvala sam Isusa u svoj život i bila sam spremna ići Njegovim putem i sa Njim u jednom drugačijem, novom životu, za koji znam da neće biti konačan, već će se nastaviti u Božjem carstvu. Mnogo ljudi ne zna zašto uopšte živi, šta je smisao života, zato je moj zadatak kao sveštenice da im govorim o putu u nebo i spasenje, da im kažem da Bog i tebe voli i želi i tebi da oprosti, samo treba da tražiš i prihvatiš oprost svojih greha.

Šta je lepo u sveštениčkom pozivu?

Posebna je radost služiti među decom, jer je njihovo srce još otvoreno za slušanje i prihvatanje Božje reči. Verujem da će Božja reč ostati u njihovom srcu i da će im ona pomoći da se jednog dana opredele za Njegov put. Jako je važno da Radosnu vest nosimo i starim, bo-

lesnim ljudima, onima koji nisu daleko od druge strane, ali ne znaju da li će im biti podaren večni život – u takvim trenucima je važno da ih pripremimo za Put, koji je sam Isus.

Sa svojim mužem služim u mnogim malim izolovanim zajednicama i velika je to radost kada vidimo kako su oni željni da čuju Reč Božju i njegovu poruku.

Najveća je radost za svešteno lice kada ljudi dolaze na duhovni razgovor, kada njihove brige, tegobe i problem kroz molitve izložimo Bogu i kada svedočimo o tome da je On bio milostiv i da je pomogao onima u nevolji, zaštitio ih, spasao ih... Mnogo je prilika u crkvenoj zajednici kada sve generacije zajedno slušaju Božju Reč, kada roditelji, bake i deke i unuci zajedno prisustvuju službi. To su adventske nedelje, Božić, Uskrs, Cvetnica, Veliki petak, Duhovi i konfirmacija, zatim Dan majki, ili služba na početku i kraju školske godine, Dan Reformacije, pa susreti sedamdesetogodišnjaka – to su sve lepe prilike kada deca pevaju, recituju i predstavljaju biblijske scene. Naša crkvena zajednica ima mali hor koji peva prilikom venčanja, krštenja, i uopšte praznika. Oni duhovnim pesmama, psalmima hvale Boga, a svake godine održavamo i susret horova banatskih crkvenih opština.

Da li je bilo otpora u zajednici gde ste prvo služili zašto što ste žena sveštenica?

Kao žena sveštenica nisam imala teškoća u zajednici u Zrenjaninu, u početku je to bilo neobično jer u to vreme nije bilo žena među sveštenicima, ali posle su me prihvatili, a i ja sam zavolela tu zajednicu, bili smo kao velika porodica.

Šta je teško u sveštениčkom pozivu u Vašem mestu?

Teško je u sveštениčkom pozivu kada vidite da vaša propoved ne dopire do srca ljudi ili ih uopšte ne zanima i ne dolaze u crkvu da bi čuli Božju Reč. Zato se molimo da im se Bog obrati, da u srcu požele da potraže Svetlo sveta, Isusa Hrista.

Da li izvodite i nastavu veronauke u osnovnoj školi u Vašem mestu?

U osnovnoj školi u Srpskom Itebeju (OŠ „Miloš Crnjanski“) držim veronauku od prvog do osmog razreda.

Na parohiji (u crkvenoj zajednici) nema redovno veronauke, nego povremeno, kad deca dolaze pre praznika i pripremamo se ili dolazi dečja misija iz Feketića i predaju biblijske naučne događaje, i povremeno držimo i nedeljnu školu, tamo dolaze da pomognu mladi ili mladi roditelji.

(prevela sa mađarskog jezika Ana Bu)

Ana Palik-Kunčak (1961), Kisač

Detinjstvo.

Rodena sam 25. aprila 1961. godine u Kisaču. U porodici sam veoma rano ostala bez oca. Živela sam sa majkom i mlađom sestrom kod starih roditelja, koji su me odgajali. Već u predškolskom uzrastu sam došla u kontakt sa Evangelističkom crkvom, gde sam pohađala časove veronauke. Posebno sam se interesovala za vest vaskrsenja o kojoj sam tamo slušala. Da li to znači da će i moj otac uskrsnuti? Ta misao mi je davala nove nade. Kasnije, sa 10 godina sam došla u kontakt sa Metodističkom crkvom, gde je bio veoma dobro razvijen rad sa decom. Posebno sam zapamtila starozavetne pouke o Mojsiju. Poučavala nas je obična žena, teološki obrazovana samo u crkvi – Ana Hrcan. Poznavala je moju majku, koja se ubrzo priključila ovoj crkvi. Došla je na Božićno bogoslužjenje da čuje naše recitacije. Ova školska drugarica joj je objašnjavala put spasenja i tako je moja majka došla do spoznaje Boga i potpunog predanja. Prihvatila je ponudu da radi u crkvenom staračkom domu i preselile smo se u ovaj crkveni objekat. Od tada živim u ovom crkvenom domu, koji smo u međuvremenu više puta dograđivali i izgrađivali.

Tu sam tražila svoj životni put i odgovore na bitna pitanja: Šta je smisao svega, koji je moj životni poziv, gde mogu da budem korisna?

Srednje obrazovanje.

Posle završene osnovne škole u Kisaču, upisala sam 9. razred u Medicinskoj školi u Novom Sadu. To je bio prvi stepen opšteg obrazovanja. Mislila sam da ću ići pravcem medicine i na taj način pomagati ljudima. Ali nisam sebe videla u toj oblasti. Posle dve

godine opšteg obrazovanja trebalo je opet doneti važnu odluku – kuda dalje? Sećam se, kako sam bila oduševljena, kada sam saznala za prevodilački smer u Gimnaziji u Sremskim Karlovcima. A još više, kada mi je to majka dozvolila i omogućila. Nemački jezik sam zavolela već u osnovnoj školi. Crkveni gosti su često dolazili s nemačkog područja i bilo je neophodno sporazumeti se s njima i prevoditi za ostale vernike. To je postao moj san, koji se polako ostvarivao. U Sremskim Karlovcima sam proživela dve predivne godine, zahvaljujući profesorki Jeleni, razrednoj, koja nam je predavala nemački jezik.

Nakon srednje škole.

Posle završene mature sam stavila sebe crkvi na raspolaganje, posebno sam htela da prevodim i pomognem rad na formiranju crkvene literature. U to vreme je u meni otpočeo proces unutrašnjeg poziva za kasniji crkveni rad.

Dobila sam mogućnost 1979. godine da odem u Cirihi i budem na praksi kod našeg tadašnjeg Episkopa Franca Šefera. Omogućeno mi je da budem tamo pola godine i za to vreme da bolje upoznam crkveni rad širih razmera. Susretala sam misionare, koji su odlazili u afričke zemlje, slušala njihove izveštaje. Živela sam sa dijakonisama u Betaniji, našoj crkvenoj bolnici i delimično sam tamo radila na odeljenju nege teških bolesnika. Stekla sam dobro iskustvo u oblasti socijalnog rada i dobila diplomu negovateljice.

Pri kraju te godine, pred Božić pojavila mi se nostalgija. Uzela sam Novi Zavet na slovačkom jeziku, da mi približi toplinu domu i redom čitala poslanicu apostola Pavla Timoteju. Nekako su ti njegovi saveti i meni dobro došli. I tako naiđem na odlomak u 2. Poslanici Timoteju 4,4: „ali ti vrši delo evanđelja, ispunj dužnost službe svoje“ (u slovačkom prevodu stoji: ali ti vrši delo propovednika, ispunj službu svoju). To su bile dve stvari. Tragala sam za spoznajom, koja je moja služba – i prepoznajem je sada u propovedanju Božje Reči, u njenoj objavi. Htela sam da ispunim Božje poslanje za svoj život, ali nisam htela da budem sveštenica. Kao da sam se toga stidela. A sada, najedanput – sve je postalo jasno. Tada sam se potpuno predala i rekla Gospodu: – Neka bude Tvoja volja.

Dalje usavršavanje.

Ni dalji tok mog života nije išao po mojoj volji. Pošto sam savladala nemački jezik i odlučila da studiram teologiju, htela sam da se to realizuje u Metodističkoj školi u Rojtlinguenu, u Nemačkoj. Imala sam tamo poznanike i prijatelje iz crkve, koji su nas već posetili. Međutim moj episkop je predložio drugi put: Teološki fakultet u Pragu. Ova odluka je bila u skladu sa sličnostima života i rada i za mene je to bilo sigurno najbolje i najprikladnije mesto. Iako to tada nisam shvatala.

Studije na češkom jeziku?

Da. Posle nekoliko meseci sam savladala češki jezik, ali uslov za studiranje

je bio poznavanje češkog ili slovačkog jezika. Pošto sam Slovakinja, prijemni ispit sam uradila i uselila se u internat sa ostalim studentima. Studije su trajale 5 godina i dodatno smo dobili diplomu magistra, jer je ovaj Fakultet priključen državnom Karlovom univerzitetu.

Nakon studija.

Posle završenih studija ostala sam još godinu dana na ovom fakultetu i radila kao asistent Praktične teologije. Tada sam dobila poziv da sam potrebna domaćoj zajednici, iste godine sam rukopoložena i primljena na mesto sveštenice u Kisaču. Od tada je prošlo 30 godina. U decembru 2003. sam postavljena na mesto superintendenta (zamenika episkopa). To je odgovornost u oblasti unutrašnje organizacije crkve, ali i u odnosu prema državnim organima. Zastupam Evangeličku Metodističku crkvu u Republici Srbiji, ali i u svetu – gde odlazim na konferencije, susrete i, uz milost Božju, utičem na život i rad, razvoj i usmerenje crkve na ovim prostorima.

Šta sve radi sveštenica u Metodističkoj crkvi?

Vodim bogoslužjenja, propovedam Reč Božju nedeljom pre podne i uveče, sredom držim biblijski čas, poučavam decu koja dolaze kod nas na veronauku, naročito u povodu konfirmacije. Posećujem stare i bolesne i pomažem im da savladavaju prepreke na putu starenja. Tu je često prisutna slabost, usamljenost i odbačenost. I naravno – sahranjujem. Mnogo češće nego što venčavam.

Rad sa decom predškolskog uzrasta.

Počinjemo rad sa decom u ranoj detinjstvu. Svesni smo da je važno na početku života usaditi deci čvrste temelje, koji će podneti različite prepreke, koje uvek nailaze. Program je uvek prilagođen uzrastu dece. Za one malo starije organizujemo kampove, izlete i razne aktivnosti. Osam godina organizujemo Špilmobil sa decom – to je neka vrsta mobilne igraonice. Dolaze nam gosti iz Nemačke i donose veliku trambolinu, vazdušni zamak, šator za okupljanje... organizujemo za njih radionice. Imamo veoma pozitivna iskustva. Tri dana na početku letnjeg raspusta su naša vrata širom otvorena.

Udžbenik veronauke.

Imamo plan i program rada sa decom. Imamo i udžbenik naše crkve koji je preveden sa engleskog na srpski jezik. Ali pored njega koristimo i mnoge druge prikladne programe za praznike jer su interesantni za prepričavanje. Dečje časove održavamo na maternjem jeziku a to je slovački. Saradnice su veoma vešte i kreativne, tako da same prevode tekst sa srpskog na slovački. Koriste i slike, crteže, filmove.

U radu sa decom je važno da ona znaju da su sastavni deo velike crkve. To postizemo tako što su na početku bogoslužjenja sva deca prisutna i uključena u bogoslužjenje. Kratak uvodni deo se odnosi upravo na decu, neki primer ili pri-

ča, koja će biti sastavni deo poruke i objave Božje Reči za odrasle.

Sakramenti.

Priznajemo dva sakramenta: krštenje i Večeru Gospodnju. Krštavamo decu, ili odrasle, ako nisu kršteni. Večeru Gospodnju slavimo za spomen, sećanje Hristove žrtve, ali na taj način proživljavamo i zajedništvo sa Vaskrslim Hristom i sa nama u zajednici međusobno. Bolesne posećujemo, molimo se s njima i na njihovu želju im donosim Večeru Gospodnju.

Oblici mirovnog rada u zajednici.

Sve što činimo ima svoje posledice. Ako je mir Gospodnji u nama, prenosićemo mir i na svoju okolinu. Isto tako možemo biti nosioci nemira i širiti konflikt. Kada Hristos kaže: Mir svoj vam dajem... to znači da ga trebamo prihvatiti, dati mu prostor u sebi i služiti mirovnim ciljevima. Naš osnovni zadatak je objavljivati pomirenje Boga sa ljudima. Posredstvom svog Sina, Isusa Hrista, Bog je pomirio svet sa sobom. Tu spada i oproštenje našeg greha i isto tako naša spremnost za opraštanje onima, koji su nas povredili. Time smo oslobođeni napetosti, mržnje, neprijateljstva, osvete. Ipak i među hrišćanima ima spornih tačaka zbog kojih su u nekom sporu: porodičnom, međucrkvenom. Još uvek je veoma aktualna Isusova molitva za jedinstvo hrišćana: Oče, daj da oni koje si mi dao jedno budu.

Podržavamo mirna rešenja konfliktnih situacija, uzimamo učešće u potrebama socijalno ugroženih, migranata, izbeglica. Posređujemo raspodelu neophodnih sredstava za ugrožene.

Pošto smo internacionalna crkva, podržavamo jedinstvo svih naroda, ali isto tako i prava svakoga.

Da li autoriteti drugih crkava u Vašem mestu smatraju Vašu zajednicu sektom?

Svakako. Neki nas smatraju sektom, jer u stvari ta reč znači odvajanje. Svi smo se negde od nekog nekad odvojili. Današnje shvatanje ove reči donosi omalovažavanje i degradaciju. Prema tome nas to povređuje. Priznati smo u Evropi i u celom svetu kao crkva. Od 1948. godine smo u Ekumenskom savetu crkava i zalažemo se za ovaj vid rada.

Svojim iskrenim zalaganjem smo se izborili za ugled i u našem selu nas smatraju trećom crkvom – pored Slovačke evangelističke a. v. crkve i Srpske pravoslavne. Pokušavamo i zajedno da otklonimo neki problem ili prepreku, ili humanitarno delujemo na svom području. Saradnja ovisi o vodećim ličnostima u crkvama, nije toliko bitno da li je muškarac ili žena. Od vrha Srpske pravoslavne crkve sam veoma lepo prihvaćena i doživljam pozitivnu podršku.

Finansiranje aktivnosti.

Crkva živi od dobrovoljnih priloga svojih članova. Preko projekata dolazi-

mo do sredstava iz inostranstva. Posebno ako se radi o izgradnji ili renoviranju prostora i objekata. To je organizovano preko Centralne konferencije i Sekretarijata našeg episkopa u Cirihiu. Poslednjih nekoliko godina imamo uplaćiva- ne doprinose za zdravstveno i penzijsko osiguranje naših saradnika iz budžeta države, za šta smo veoma zahvalni. Iako smo registrovana crkva i trebali bi da budemo izjednačeni sa tradicionalnim, još uvek nismo. To znači da nismo na spisku pri raspodeli pokrajinskih sredstava za podršku crkvama, tako da nikada nismo dobili finansijsku pomoć preko državnih organa, kao što to redovno do- biju tradicionalne crkve. Ipak, u nekim lokalnim sredinama, gde lokalne vlasti prepoznaju naš doprinos i značaj, podržavaju nas u renoviranju objekata i reali- zaciji nekog projekta (Vrbas, Padina, Kovačica, Šid).

Već se družimo dve decenije. Držali ste nam predavanja o ženama u Metodističkoj crkvi još 1998. pa onda 2008. godine. Imam sačuvane sve te materijale. Vaša je osnovna misija izgradnja mira.

Da. Pomirenje. To je teološki aspekt. U ovoj oblasti imamo šta da radi- mo. Već je 1973. godine potpisan Lojenberški dogovor Harta ekumenika – gde su tri protestantske crkve: Evangelistička a.v. crkva, Hrišćanska Reformatska i Evangelička Metodistička potpisale da će se međusobno podržavati i sarađivati. Osnovni cilj je bio prevazilaženje postojećih razlika u pogledu pričešćivanja, hristologije i ekleziologije. U Evropi je ovaj dogovor doprineo približavanju ovih protestantskih crkava (što se ne može reći i za naše područje, nažalost).

Radite dosta i sa različitim grupama u potrebi.

Da. Trudimo se da i na taj način prenesemo poruku mira i pomirenja među ljudima. Izbeglicama smo pripremali smeštaj i podršku. Nekoliko puta sam po- setila migrantske kampove u saradnji sa Ekumenskom humanitarnom organi- zacijom u Novom Sadu, čiji smo i osnivači. Naša crkva uvek izdvaja sredstva za socijalno ugroženo stanovništvo, za ljude sa posebnim potrebama, jer osnove metodizma podrazumevaju i ovo zalaganje u socijalnoj oblasti. U nekim našim zajednicama se više pažnje posvećuje starijim osobama i učestvujemo u pro- jektu Kućna nega. Zatim, u Pivnicama je poludnevni boravak za decu – pošto je to bio nedostatak u toj opštini, onda u Vrbasu kuvamo subotom u zimskom periodu za socijalno ugrožene i beskućnike, gde mogu u zajedništvu sa dru- gima i u toplom boravku da provedu deo subotnjeg dana. Kisačka zajednica već godinama posećuje i podržava projekat „Zemlja živih“, na Čeneju, koji vodi Pravoslavna crkva, gde su smešteni ovisnici koji žele da se izleče. Sve su to kapi u moru potreba. Ali isto tako i mala svedočanstva o mogućim promenama koje se dešavaju samo zato što je neko podržao i omogućio neki početak.

Imate i izdavačku delatnost.

U okviru crkve imamo u Kisaču malu štampariju za unutrašnje potrebe

crkve, gde štampano dva različita časopisa: *Glas Jevandjelja* na srpskom jeziku i *Cesta života* na slovačkom. Redovno pripremamo Godišnjak (*Hesla*) sa dnevnim čitanjem biblijskih tekstova na slovačkom jeziku tokom jedne godine.

Andrea Botoš (Botos Andrea, 1965), Čenger (Csenger), Mađarska

Kakvo je bilo Vaše detinjstvo?

Rođena sam 23. 04. 1965. godine, u Čengeru (Csenger), u Mađarskoj, u porodici prosvetnih radnika: otac Šandor i majka Ida, braća su Šandor i Čaba. Odrasla sam u porodici reformatske veroispovesti (to znači da sam krštena u reformatskoj crkvi); bake i dede oba roditelja su pripadali srednjoj zemljoposjedničkoj porodici i redovno su posećivali crkvu: dede su bili članovi crkvenog hora, koji su pevali na sahranama a moji roditelji, kao prosvetni radnici, nisu smeli da idu u crkvu. Međutim, oni su crkvene praznike držali u krugu porodice, krstili su nas svo troje dece i plaćali članarinu redovno crkvi.

Osnovna škola.

Osnovnu školu sam završila u Čengeru. Maturirala sam u Református Gimnázium u Debrecinu 1983. godine.

Kako ste se odlučili za poziv u crkvi?

Za vreme srednje škole, duh nastave stare tradicionalne Crkvene škole utiče znatno da se duhovno napreduje. Upisala sam se 1980. u gimnaziju Reformatske crkve u Debrecinu i tu je počeo razvoj duhovnog sazrevanja u „staroj” Reformatskoj gimnaziji sa internatom. Tu sam dobila i versko obrazovanje, konfirmaciju u najvećoj crkvenoj opštini „kalvinističkog Rima”. Moto gimnazije je: Orando et laborando (Moli se i radi) – ostao je i moj moto do danas. Tamo je nedeljno dva puta veronauka i jedan čas pevanje crkvenih psalmi i himni, u ostalim predmetima je sve bilo kao u držav-

nim školama. U to vreme đaci nisu odlazili kući svakog vikenda, samo za vreme velikih praznika, ili u nekim drugim prilikama. Svake subote u prostoriji nazvanoj oratorijum, svi učenici su bili prisutni na takozvanom „procesu” a nedeljom se zajedno išlo u crkvu, blizu gimnazije. Nastava je u gimnaziji počinjala i završavala se molitvom i crkvenim pesmama. Na nastavničkom stolu su bile Biblija i pesmarica. Kao i u životu, u svakodnevnoj praksi glavno mesto zauzima Biblija, molitva i traženje prisustva Boga. Tu sazreva odluka za sveštenečko zvanje.

Da li ste pohađali Teološki fakultet?

Nakon srednje škole sam se upisala na Reformatsku teološku akademiju u Budimpešti, koja traje pet godina, od 1983. do 1988. godine, a sledeće godine, 1989, uspešno sam položila drugi sveštenečki ispit. To znači kraj studiranja i stepen magistra.

Rukopoložena.

Rukopoložena sam u Budimpešti 1988. godine.

Od kada ste sveštenica u Vašoj crkvi?

Od 1. oktobra 1988. godine služim u Crkvenoj opštini Rumenka u Vojvodini.

Da li je bilo otpora u zajednici zašto što ste žena sveštenica?

Ne, jer je pre mene na službi tu bila Rörhig Klaudia do 1988. godine.

Da li izvodite i nastavu veronauke u osnovnoj školi u Vašem mestu?

Da, u osnovnoj školi “Sveti Sava” u Rumenki, dok mi u Novom Sadu zbog crkveno-političkih razloga, nisu dozvolili.

Kojim se udžbenikom služite u nastavi?

Naša Crkva je izdala knjigu za veronauku još pre 50 godina, ali koristim i udžbenik koje je sastavila grupa sveštenika na osnovu udžbenika iz Mađarske za osnovnu i srednju školu, detaljno za svaki razred.

Da li izvodite nastavu veronauke i u crkvenoj zajednici?

Da, po staroj tradiciji, svake nedelje, za vreme školske godine.

Koje aktivnosti imate u zajednici za koje procenjujete da doprinose miru?

Rad sa ženama, imali smo u ‘ratnim vremenima’ i molitve za mir zajedno sa svim crkvama u Novom Sadu, zatim su tu biblijski časovi.

Čanji Eržebet (Csányi Erzsébet, 1970), Stara Moravica

Kakvo je bilo Vaše detinjstvo?

Moje detinjstvo je bilo jako lepo. Živeli smo zajedno sa tatinim roditeljima. Sa bakom sam navikla da idem u crkvu. Pesme i molitve puno sam naučila od nje. Mama mi je isto hrišćanka. Rođena sam u Staroj Moravici (21. jula 1970) u porodilištu, inače sam živela stalno u Pačiru. Otac mi je zidar. Radio je prvo u pačirskom Jo Lajošu (nekadašnje građevinsko preduzeće), a kad su se „fuzionisali“ sa Prvim majem u Bačkoj Topoli onda je radio u P.D. Pačiru do penzije. Sada živi kao penzioner u Pačiru sa mamom. Mama mi je domaćica. Imam jednu sestru, 5 godina mlađu od mene.

U Pačiru ste pošli u osnovnu školu?

Osnovnu školu sam završila u Pačiru, a 9. i 10. razred sam završila u Staroj Moravici jer u Pačiru nije bilo tih završnih razreda osnovne škole. Mi smo bili poslednja generacija koja se školovala po tom programu od 10 razreda osnovne škole. Kasno, tek u 8. razredu osnovne škole pošla sam u Muzičku školu u Pačiru, po dva razreda Muzičke škole završavala sam u jednoj školskoj godini. Tako sam uspela do kraja Srednje škole završiti i Osnovnu muzičku školu.

A koju srednju školi ste odabrali?

Srednju ekonomsku školu „Bosa Milićević“ završila sam u Subotici na mađarskom jeziku.

Kada ste počeli da radite u Vašoj crkvenoj zajednici?

Kad sam završila srednju školu, naša Crkvena opština je dobila novog sveštenika u

Pačiru i njegova supruga je bila kantorka u crkvi, tada je čekala treće dete i tražili su nekog da je zameni za vreme porodijskog odsustva. Pošto su saznali da umem svirati na klaviru, pitali su me da li imam volju da je zamenim. Ja sam prihvatila. Preporučili su mi da pohađam jedan kantorski kurs u Mađarskoj, jer je drugačije svirati na orguljama, nego na klaviru koji poznajem. Preko leta sam završila taj kurs u Debrecenu i meni je bilo lepo tamo pevati u velikom horu. Volim pevati u slavu Bogu. Tamo sam poželeva da i u našoj crkvi organizujemo hor. Ali kada je počela školska godina u septembru, nažalost nisam uspela organizovati hor, ali su došla deca i ja sam počela da radim sa njima u nedeljnoj školi veronauke. Preko leta sam u P.D. Pačiru zamenjivala knjigovođu za vreme godišnjeg odmora. Nakon toga su mi obećali da će me primiti i da ću dobiti posao, jer su bili zadovoljni sa mnom, ali to se nije ostvarilo.

Kako ste se odlučili za poziv sveštenice?

Kad je došlo proleće, osetila sam da mi odgovara zadatak ne samo da učim decu u nedeljnoj školi, nego da služim Boga kao sveštenica. Nekoliko meseci sam se mučila i molila i tražila put i odgovor na pitanje da li ja kao žena treba to da radim ili ne. Pričala sam sa biskupom i on je rekao da će mi dati saglasnost, jer treba u Crkvi sveštenika, ali da se nakon studija vratim u Pačir. Javila sam se na prijemni ispit u Budimpeštu, jer sam i viši (drugi) kantorski kurs tamo pohađala, gde je profesor za predmet orgulje tamo radio kao nastavnik na Teološkom fakultetu (onda su počeli, ne samu u Debrecenu, nego i u Budimpeštu organizovati kantorske kurseve). On je bio ljubazan, čovečan, zbog njega sam izabrala Budimpeštu za mesto studija. Primili su me na Teološki fakultet u Budimpešti. Posle šestog semestra sam uradila dijakonijsku vežbu u Erlangenu u Nemačkoj u Starateljskom domu „Bodelschwingheim“. Posle desetog semestra godinu dana sam provela u Minhenu kao stipendistkinja Gustav Adolf Werk fondacije. Tamo na Univerzitetu Ludwig Maximillians učila sam dušebrižništvo („Seelsorge“) i „versku nastavu“. Stanovala sam u Collegium Oecumenicum-u gde su bili studenti iz celog sveta iz više verskih zajednica. Bio je to lep primer zajedničkog života tamo.

Kako ste otpočeli službu sveštenice?

Posle toga odmah sam došla u Pačir jer je tadašnji sveštenik otišao u penziju. Zapravo sam već tokom osmog semestra došla kući da ga zamenjujem i pomažem, jer je sveštenik bio u bolnici. Biskup mi je odobrio da odem u Minhen pod uslovom da nađem nekoga da me zamenjuje dok sam na studijama. Jedan kolega, s kojim sam zajedno išla na studije teologije javio je da bi on došao godinu dana u Srbiju. Tako sam uspela iskoristiti ovu priliku da završim studije u Budimpešti, na postdiplomskim studijama sam još imala prilike da se upoznam sa verskom nastavom u Nemačkoj.

Nakon studija me je Crkvena opština odmah imenovala za sveštenicu (zapravo su skupljali potpise, jer je to jedan od načina kako može neki sveštenik ići u jednu versku zajednicu). Od 1. avgusta 1996. služim neprekidno u Crkvenoj opštini u Pačiru, evo više od 20 godina.

Brak i porodica.

Udala sam se 17. avgusta 1996. godine za Čanji Tibora, elektroinženjera iz Pačira. Dobar mi je pomoćnik i mogu stalno računati na njega. Puno mi pomaže oko organizovanja i manifestacija i kod renoviranja hrama i pisanja projekata za razne konkurse.

Imamo dve ćerke: Doroću sam rodila 17. avgusta 1997, a Agneš 6. oktobra 2001.

Rukopoložena.

Decembra 1996. u Pačiru me rukopoložio pokojni senior, Kiš Antal (Kis Antal). Prvi sveštenečki ispit sam položila septembra 1995. godine u Budimpešti, na Reformatskom fakultetu Karoli Gašpar (Károli Gáspár) na katedri za teologiju, a drugi sveštenečki ispit septembra 1996. godine.

Sveštenica ste u više mesta u Bačkoj?

Za vreme ratnih devedesetih godina i u vreme nestašice benzina, senior, sveštenik u Staroj Moravici, predao je Pačiru staranje o crkvenoj zajednici u Bačkoj Topoli. Tako sam ja, automatski sa službom u Pačiru preuzela i brigu o zajednici u Bačkoj Topoli. U 1998. godini je senior predao brigu o Bačkoj Topoli drugom svešteniku. Kasnije mi je predložio da pokušam da organizujem reformatske vernike u Bajmoku, pošto su se neke žene iz Moravice i Pačira udale u Bajmoku. Raspitala sam se i od tada jednom mesečno držim službu u Bajmoku (koji je i službeno dijaspora Pačirske crkvene opštine).

Kada je preminuo sveštenik Bekaši Andor (Békásy Andor) u Somboru, koji je volonterski propovedao u somborskoj crkvenoj opštini, dogovorili smo se da će najbliže zajednice pripomoći, dok se ne nađe drugo rešenje. Tako najčešće ja idem u Sombor. To je zajednica koja stari, ali su jako zahvalni i svakog meseca se u lepom broju okupe (njih 20-30 pojavljuju se redovno na službi). A u Bajmoku oko 10-15 mladih reformatskih žena dolazi na službu. Iz Bajmoka smo imali već konfirmaciju petoro dece.

Šta je teško u sveštenečkom pozivu u Vašem mestu?

Sahrana, kada moramo da se oprostimo od bliskog poznanika, ili rođaka. Nažalost, trebalo je izdržati i pored odra nekoliko mladih ljudi. Srceparajuće je slušati plač dece pored odra. U takvim slučajevima je jako teško govoriti jevanđelje utehe, jer moja duša delom plače sa njima...

Šta je lepo u sveštenečkom pozivu?

Sve, kada vidim Božji blagoslov nad svojom službom. Dobro je iskusiti da nisam sama, da postoje braća i sestre po duši, puno razumevanja imaju članovi Crkvene opštine koji takođe od srca žele da žive u Božjoj službi. Konfirmacija je lep i uzvišen osećaj, dobro je videti kako se deca u toku pripreme povezuju. Lepo je i kada u crkvi primetite da vernici sa pažnjom prate propoved. Lepo je na biblijskom času, dobro je razgovarati, moliti se zajedno. Lepo je kada treba popravljati, spremati ili obnoviti nešto, kada se ljudi dobrovoljno odazivaju pozivu za pomoć, jer je i njima važno da okruženje naše crkvene opštine bude uredno.

Kakve aktivnosti sprovodite u zajednici u smislu druženja ili razmene?

Čudesno je kako smo već dvadeseti put održali naš letnji kamp – što je zasluga cele zajednice, jer je potreban ogroman broj pomoćnika: osoblja u kuhinji, pa vaspitača i mladih pomoćnika, šofera, čistača, molitvene podrške. Svi poznaju naše letnje kampove. Oni su ekumenski. Dolaze nam deca iz Bajmoka, Stare Moravice, a vraćaju nam se i oni koji su poreklom iz Pačira. Iz Kišújsalása (Kisújszállás) iz Mađarske nam takođe dolazi 8-10 osoba, jer je to mesto odakle su naši preci došli pre 231 godine, kako bi i dalje negovali bratske veze. U kampu se bavimo sa preko 100 dece u toku jedne nedelje. Godinama nam već dolaze i deca predškolskog uzrasta – njih oko 40, a pored toga imamo i 70 dece školskog uzrasta. Sa decom predškolskog uzrasta se prepodne bavimo u prostorijama igraonice, a sa školskom decom imamo celodnevni program u prostorima crkvene opštine. Prepodne se obično bavimo jednom biblijskom pričom – ovo je povezano sa pesmama, razgovorima i igrom. Posle zajedničkog ručka imamo kreativne, zanatske aktivnosti, sa ciljem da decu motivišemo na očuvanje naših običaja (drvodeljstvo, vez, grnčarstvo, izrada sveća, slikanje i sl.). Od produkata celonedelnog rada u nedelju pripremamo izložbu, koju posetioци mogu da vide pre i posle svečane službe zahvale. Na ovoj službi deca pevaju neke od naučenih pesama, kako bi se na taj način zahvalila za brigu o njima i kako bi zajedno slavili našeg Gospoda i sve njegove blagoslove.

Sarađujemo i sa dečjom misijom KOEN (Kinderwerk Oest Europa Nederland). U toj organizaciji, koja u celom karpatskom bazenu podržava rad sa decom, već godinama predstavljam našu Reformatsku hrišćansku crkvu u Srbiji. Ova organizacija podržava i izradu letnjeg biblijskog programa za decu. Svaki put neka zemlja preuzima pripremu programa /knjige – sa svojim pričama, materijalima za ručni rad, pesmama, idejama za igre. Mi smo već dva puta pripremali ovaj program.

Još da dodam da u zemaljskom sinodalnom veću naše crkve od 1999. godine delujem kao sinodalni beležnik.

Redovno održavamo biblijske časove, onda već 27. godina svakog ponedeljka posle podne pravimo čiga-testo (specijalna tradicionalna testa za supe), pa imamo diakonijsku grupu u crkvi koja redovno posećuje stare osobe. Pored

toga, vodimo računa o samoj zgradi crkve i o okolini. Vodimo brigu o našem groblju (jer groblje pripada Crkvenoj opštini).

Radite i sa malom decom.

Od 1. februara 2001. godine imamo dečji vrtić (Csemete-játszóház), prva takva ustanova u Reformatskoj crkvi (sada već u više crkvenih Opština ima takve mogućnosti). To je pomoć mlađim porodicama, jer u našem selu nema mogućnosti da deca pre obdaništa idu u ustanovu. Jako puno posla imamo, a ne dobijemo od države za to pomoć. Konkurišemo za finansije kod raznih donatora i nikada ne znamo kako ćemo se sledeće godine finansijski pokriti. Živimo o Božjoj Milosti i pomoći.

Da li je bilo otpora u zajednici zašto što ste žena sveštenica?

Radujem se što su me prihvatili kao ženu sveštenicu. Ali je bilo potrebno nekoliko godina da se uvere da želim srcem i dušom stalno da služim Bogu. Sveštenik koji je muškarac je sigurno drugačiji, ali je kod oboje bitna duhovna predanost službi.

Da li je pre Vas neka sveštenica već bila u Vašoj zajednici na službi?

Ja sam prva žena sveštenica u našoj crkvenoj opštini.

Da li izvodite i nastavu veronauke u osnovnoj školi u Vašem mestu?

Da. Od 2002. kada je veronauka uvedena kao izborni predmet u osnovne škole, redovno držim časove veronauke u našoj osnovnoj školi. Ali i u Crkvenoj opštini takođe imamo veronauku, gde se pripremamo i za crkvene praznike (Božić, Uskrs, Dan majki, Duhovi) i za konfirmaciju za učenike šestog razreda.

Koji udžbenik koristite na časovima veronauke?

Prihvatili smo pomoć Mađarske Reformatske Crkve i za veronauku u školi koristimo knjige za veronauku koje je izdao njihov Pedagoški zavod, a koje je prihvatilo i naše Ministarstvo vera. Veronauku držim u igraonici (Csemete játszóház) svakog ponedeljka. Ova igraonica radi od 1. februara 2001. i namenjena je vaspitanju i obrazovanju dece od 3-5 godina i ima ekumenski karakter. Ovde dolaze i deca iz mešovitih brakova. U selu postoji samo zabavište za malu decu, zato smo pokrenuli ovu igraonicu „da nadomestimo nedostatak“ i tako pomognemo mladim porodicama. U našoj crkvenoj opštini žene svakog ponedeljka popodne spremaju tzv. pužice (csigatészta). Izrada ovog testa za supu je stari reformatski običaj. Ove žene za svaki Božić daju doprinose za dečje paketiće, a pripremaju i paketiće za starije osobe.

Koje aktivnosti imate u zajednici za koje procenjujete da doprinose miru?

Naša zajednica neguje ekumenske manifestacije. U januaru uvek obeležavamo Svetsku molitvenu nedelju – služba se održava naizmenično kod katolika,

baptista i kod nas. Zatim Ekumenski svetski molitveni dan žena obeležavamo naizmenično u drugoj zajednici svakog prvog petka u martu. Neko vreme smo obeležavali i adventske ekumenske manifestacije, ali vremenom je opalo prisustvo i prestali smo sa tim. Stara je tradicija da se za vreme crkvenih praznika međusobno posećujemo. I Pravoslavna crkva nas poziva na svoje praznike, održavamo kontakte i sa njima. U našoj crkvenoj opštini postoji dijakonijska grupa koja je i dalje aktivna i nije prestala sa radom, tj. sa podelom pomoći koja je ranije dobijena od Ekumenske humanitarne organizacije iz Novog Sada. Članovi grupe jedanput-dvaput godišnje posećuju starije osobe, bolesne koji žive u njihovoj blizini. Razgovaraju sa njima, nose im novine, a posećuju ih i za Božić.

Sahranjivanje je na istom groblju?

U Pačiru su groblja u vlasništvu crkava. Naša Crkvena opština je imala zadatak da izgradi prostoriju za ispraćaj. Pet godina je trajalo prikupljanje sredstava, dok nismo uspeli da prostoriju stavimo pod krov i trebalo nam je još nekoliko godina da sve završimo. Do tada su sahrane organizovane od kuće pokojnika, a pogrebna povorka je pratila kovčeg do jednog ili drugog groblja. Kod nas još živi stari običaj bdenja. Članovi zajednice uveče pevaju pesme i čitaju molitve i tako pružaju utehu ožalošćenima. Neki su smatrali da će izgradnjom prostorije za ispraćaj izumreti ovaj običaj, jer se to desilo u drugim mestima, ali nisu bili u pravu, jer još ima volontera koji to smatraju svojom službom i duhovnim zadatkom.

Razgovor prevela Ana Bu

Tilda Đenge Slifka (Gyenge Szlifka Tilda, (21.04.1970), Novi Sad

Kakvo je bilo Vaše detinjstvo?

Moje detinjstvo je bilo sretno i bezbrižno. Rođena sam u mađarskoj, reformatskoj porodici i živeli smo na selu (Rumenka) sa tatinim roditeljima. Roditelji su mi bili zaposleni: tata mašinski inženjer, mama daktilografinja, tako da su mene i četiri godine starijeg brata, čuvali baba i deda. Bila sam dedina mezimica, pored muških jedina i najmlađa unuka. Zbog komunističkog režima tata nije išao u crkvu, ali mama je odlazila i uvek me slala na veronauku koja se nedeljno održavala pri crkvi. Tako sam 1993. godine primila konfirmaciju. Bez obzira na sve, svaki crkveni praznik smo održavali u krugu porodice. Kao dete, bila sam jako aktivna i u školi i u crkvi. Volela sam da recitujem, da sviram, da pevam. Uvek sam bila dobro raspoložena i mislim da se u duši nikada neću uozbiljiti i odrasti – ostaću uvek dete: vesela i nasmejana. Čini mi se da sam baš zato i odabrala poziv vaspitačice. Nakon osnovne i srednje škole, završila sam Višu vaspitačku školu na mađarskom jeziku u Novom Sadu, ali nisam uspela da dobijem stalno zaposlenje, već sam zamenjivala po potrebi na raznim mestima. U međuvremenu sam radila, isprobavala sebe u raznim poslovima (u novinarstvu, trgovini, poslastičarnici, piceriji...).

Kako ste se odlučili za sveštenečki poziv?

Nakon 5-6 godina „lutanja“ odlučila sam se za ovaj korak. U početku sam se raspravljala sa sveštenikom iz Novog Sada o istinitosti Biblije. Htela sam da mu ukažem na nelogičnosti

u njoj. Toliko sam se udubila u temu, da sam uplovila u svoju (tj. Božju) mrežu. U početku roditelji nisu bili oduševljeni mojom odlukom. Tad sam već imala 27 godina i tada je već (po njima) bilo vreme udaji, a ne studiranju, trebalo je studiranje finansirati, sem toga, mama se plašila ako odem na studije van Vojvodine – neću se vratiti (kao što je bilo nekoliko slučajeva). Posle, kada su uvideli moju odluku i želju, nisu se više suprotstavljali. A ja sam svakim danom imala veću i veću želju da odem i da izučavam teologiju. Nisam htela postati propovednik već teolog. Prijatelji su me zapitkivali zašto idem kad mogu i ovako, kao član crkve da služim i Bogu i vernicima. I zašto baš u Rumuniju, kad je Teološki fakultet u Mađarskoj mnogo dostupniji. Nisam znala tada da objasnim zašto baš Teološki fakultet, zašto baš u Kluž (Kolozsvár) u Rumuniji, i zašto baš u 27-oj godini, ali sad već znam, bila je to Božja volja. Već na prijemnom ispitu sam se upoznala sa mojim budućim mužem i više (do 2013. godine) se nismo razdvajali.

Šta su lepe i šta su teške stvari za sveštenicu u Vojvodini u Vašoj protestantskoj crkvi?

Šta je lepo? Lepo je predati se Bogu, pričati i predati ljudima, vernicima Božju ljubav. Gledati njegov blagoslov nad našim životima. Jako je lepo kad pridobijete ljudsko poverenje i kada imate prilike da njihove radosti podelite, ili vam ispričaju svoju tugu, a vi znate da ih utešite. Lepo je kad vidite da se ljudi okupe u crkvi i da se tamo dobro osećaju. Na žalost ima i među vernicima ljudi, koji vam žele napraviti problem, ali u većini crkva je crkva mesto gde nema svađe, gde se ljudi međusobno prihvataju i vole.

Šta je teško?

Teške su sahrane! Ja znam da je onome koga sahranjujemo već dobro, međutim videti patnju, taj bol na ljudima koji stoje pored kovčega... teško je. Teško je pričati, objasniti, teško je dati odgovor na pitanje „zašto?“ (bolesnici uvek traže odgovor na pitanje „zašto se to meni dešava?“ „ako nas Bog voli, zašto nam se ovo dešava?“). Teško je kad nekome treba objasniti da bez obzira na to što imamo u životu jako teške momente, dane, godine, da to nije Božija kazna, nego je iskušenje. On nas, bez obzira na to šta nam se dešava i dalje voli, i mi jednostavno ne razumemo dešavanja, ali treba da znamo da On ima neki cilj i da će to sve na dobro izaći.

Teško je još i to, da je život sveštenika uvek kao u „izlogu“. Ljudi ih sa strane posmatraju i mnogo puta se mešaju i komentarišu njihov privatan život. Sveštenici/ce treba da odgovaraju nekom prototipu koju su oni zamislili. U tom smislu ih shvataju kao da nisu obični ljudi koji isto tako vole da se opuste, da se druže, da slobodno vreme provode kao slobodno vreme.

Da li ste Vi prva sveštenica u Vašoj crkvi?

U mojoj crkvi, u Rumenci, pretežno su sveštenice služile. Mene je i za kon-

firmaciju pripremala sveštenica Rering (Röhring) Klaudia, a kasnije je sveštenica Botoš Andrea preuzela službu od mene, tako da mi nije bila strana ideja žensko sveštenstvo, a ni našim vernicima. U našem skupu su se svi vernici srodili s tim da je njihova predvodnica jedna žena i nema nikakvih teškoća na toj osnovi. Ali u ljudima ipak ima predrasuda prema sveštenicama. Mnogo više treba sveštenica da se dokazuje nego sveštenik. Mnogo njih misli da je sveštenstvo muški posao i oko donošenja crkvenih odluka više vole da se dogovore sa sveštenikom, a „emotivnije“ stvari, kao što je dušebrižništvo, održavanje biblijskog časa, rad sa ženama, veronauka sa decom, prepuštaju sveštenici. Ja se tome nisam opirala. Meni je odgovaralo da sve ja radim i uživala sam u tome. Ja sam obično krstila i venčavala, a muž je držao propovede i sahranjivao. Posao ne volim da delim ni u krugu porodice na ženski i muški posao, ali moram priznati da ne može ni žena sve sama, a ni muškarac. Tako je to i u sveštenstvu. Nema ni tamo podele, ali ipak ima stvari što sveštenicama više odgovara, bolje se snalaze u nekim stvarima, nego sveštenici i obrnuto.

U protestantskim zajednicama u Vojvodini ima dosta sveštenica.

Da. Trenutno kod nas od sveukupno 13 sveštenih lica četiri su sveštenice. Ovo i nisu neočekivani podaci, budući da je na Teološkom fakultetu planiran broj upisa ženskih osoba – manje mesta na prijemnom ispitu za ženske osobe, nego za muške. Kad sam se ja upisivala, za nas buduće sveštenice bilo je samo 6 mesta a za buduće sveštenike 20 na smeru za teologiju, ali je na smeru za veroučitelje primano 30 studentkinja.

Veronauku takođe Vi vodite?

Kad sam radila kao aktivan sveštenik, da. I u Maradiku, i u Debeljači sam držala veronauku od prvog do osmog razreda osnovne škole. U Reformatskoj crkvi je običaj da sveštenik/ca koja služi u toj zajednici takođe predaje veronauku i u školi. Lakše je organizovati veronauku u manjim mestima, nego u gradu. U gradu ima više škola, a malo reformatske dece i ponekad je nemoguće organizovati veronauku u školama pod ovakvim uslovima. Ali na sreću, vikendom svaka crkva obavlja versku nastavu u svom krugu. Ako se uspe uskladiti vreme sveštenika sa rasporedom škole, onda to znači da deca imaju nedeljno dva časa veronauke, jednom u crkvi i drugi put u školi (obavezni birani predmet po planu i programu prihvaćen od Ministarstva prosvete).

Da li smatrate da je dobro što postoji veronauka u školi za decu za Vašu versku zajednicu?

To je „mač sa dve oštrice“. Sa jedne strane je dobro jer smo u kontaktu i sa onom decom i sa onim roditeljima koji retko ili apsolutno nikada ne dolaze u crkvu, možda samo za Božić, ili za Uskrs. Međutim loša strana je što roditelji više ne šalju tako često decu na veronauku u crkvu. Kad sam ja bila dete, znalo

se da treba ići u „nedeljnu školu“ koja se organizovala za decu u subotu ili u nedelju u crkvi, i mi smo tamo rado išli. Međutim sad deca vikendom obično imaju neke sportske aktivnosti, a roditelji misle da to što veroučitelj (sveštenik/ca) hoće da im preda, to može i u školi da dobije kao znanje. Ono što smo pre imali u okviru crkve sad počinjemo da ispuštamo iz ruku. Ja se samo toga plašim, da ćemo ovom „školskom“ veronaukom odvići decu od crkve i kad se jednom bude menjao zakon, mi ćemo jako teško moći da vratimo tu omladinu u crkvu.

Da li postoji poseban udžbenik za veronauku?

Imamo jednu knjigu, koju ne bih nazvala udžbenikom, to je u formi časoslova. Onaj primerak koji ja imam izdala je Jugoslovenska reformatska crkva u 1971. godini, ali ne znam kad je bilo prvo izdanje. Iz ove knjige smo svim mi generacijama učili a sad predajemo iz nje. U njoj je sažeta Biblija, naša veroispovest i istorija vera, napisani su delovi Psalmi, pesme i molitve (na mađarskom jeziku). To je prihvaćeno kao naš udžbenik, ali jako malo škola koristi samo tu knjigu, neto se obično koristi, kao pomoćni materijal udžbenik iz Mađarske pošto oni imaju dobre knjige za razne uzraste iz veronauke.

A da li postoji recimo u Hrvatskoj Vaša crkva?

Naravno. Gledajući teritoriju stare Jugoslavije, ili bolje rečeno granicu „velike Mađarske“, u okviru toga se pojavljuju protestantske vere. Ali posle raspada ovih država i naša crkva se delila. Tako da nas ima i u Sloveniji (Reformatska Hrišćanska Crkva u Sloveniji) i u Hrvatskoj (Reformatska Hrišćanska Crkva u Hrvatskoj).

Da li je za Vašu decu problem da se javno izjašnjavaju o verskom identitetu?

Ne. Moja deca su i dalje aktivna u crkvi: idu na veronauku, u biblijske kampove, na konfirmaciju, rado nastupaju na crkvenim praznicima sa recitacijama, pesmama – i sve to ne taje, njima je to normalno. Deca znaju „ko gde pripada“ i nisam primetila ni u školi da ima nekih problema zbog verske pripadnosti. Učenici razvijaju naviku da idu zajedno kući iz škole i sačekuju jedni druge. Puno puta mi se desilo da deca (druge veroispovesti) traže od mene da prisustvuju času veronauke, da bi sačekali na toplom i sigurnom mestu svoje drugare. I tako sede na času reformatske veronauke i kad ih ja nešto pitam (dok ih ne upoznam) onda viču: – Ja nisam bio na tom času, ja sam katolik... Nema problema. Ja nikad nisam primetila da se deca stide svoje vere ili da ima neke diskriminacije po tom pitanju, mislim da su jezičke barijere mnogo veće nego verske.

Sveti Sava je školska slava.

Jeste, i moja deca rado učestvuju na toj školskoj slavi: recituju, sviraju i pevaju. Oni su načisto sa svojom veroispovešću, ali poštuju običaje druge vere. Tako sam ih učila da kad su u drugoj crkvi i kad se na primer mole (kleknu ili se

krste) da oni ustanu sa svojih mesta iz poštovanja prema drugima, i da se tako mole u tišini sa ostalima kako naša vera praktikuje. Čak je bilo pitanje jednog dečaka da li oni smeju da jedu koljivo na slavi jer bi i oni to da probaju (bilo je koljiva u mafin korpicama i nudili su na tacni, svako je mogao da uzme jedan mali papirić). Pa probaj! Idi probaj! Znaš šta je tvoje, ali upoznaj i druge.

Da li su Vaša deca pitala da im se objasni pojam slave kod pravoslavnih?

Ja sam to njima jedino tako mogla da objasnim da im uporedim sa našim imendanima. Kod starih Mađara je to bilo „pravilo“, da svako prvorodeno dete nosi dalje ime oca (ili majke). Na primer ako se otac zove Šandor onda i prvorodeni sin, unuk... će se zvati tako. U našem kalendaru svako ime ima svoj dan, i na Šandorov dan, tj. njegov imen-dan cela porodica, poznanici, komšije bi otišli da mu čestitaju imendan. Ako u porodici, u prijateljskom krugu ima više Šandora morali su sve da ih posete makar na 10 minuta i da im čestitaju. Mislim da su na ovaj način oni shvatili šta je Slava u pravoslavnoj veri.

„Očenaš“ je opšta molitva svih hrišćana i u tom smislu onda ima nekih malih razlika u Reformatskoj. Šta je u stvari u molitvi Verovanja različito?

Ja ne bi da se udubim sad u neke rasprave u dogmama. Ali na prvi pogled se odmah vidi da se protestantske vere razlikuje u mnogo tome od Pravoslavne ili Katoličke vere. Kad uđete u našu crkvu videćete, da mi nemamo slike, ikone, skulpture, sveće. Naša vera ne dozvoljava da likove iz Biblije na bilo koji način prikažemo. Nemamo njihove skulpture, nemamo ništa što ima lice. Mi ne znamo kako izgleda Bog, kako je izgledao Isus, ili Mojsije, apostol Pavle... Na primer u katoličkoj veri se mole Bogorodici ili nekom svecu (zapravo preko njih Isusu) za zdravlje, za blagoslov... mi to nemamo... Mi se molimo direktno Isusu. Mi se obraćamo Bogu. Mi verujemo da je Isus Božji Sin, međutim nigde ne piše u Bibliji da je Marija Isusova majka posle postala sveta, da je ona isto vaskrsela i uznesena na nebo i da sad ima bilo kakav uticaj na onom svetu.

Mi nemamo na primer ni molitvu za mrtve. Mi se molimo za ljude, dok su živi, dok su na ovom svetu, ali kad umru mi već ne možemo ništa za njih učiniti, predajemo njihovu dušu Isusu. Nema ni ispovesti kao sakramenta, samo krštenje i pričest.

Gde i kada će roditelji da krste svoje dete mi se u to ne mešamo, to je njihova slobodna odluka. Što se tiče dece iz mešovitih brakova, pri venčanju mladi ne potpisuju nikakve ugovore, ne daju nikakva obećanja u vezi krštenja, ali to je neko nepisano pravilo kojeg se porodica pridržava. Na primer, ako se muško dete rodilo onda će nositi očevu veru, a žensko majčinu veru. Dešavalo se više puta da roditelji žele da deca budu krštena u reformatskoj crkvi, međutim kumovi nisu reformatske vere. Mi i onda krstimo dete, mada je to za mene interesantno – kako obećavaš da ćeš ti to dete vaspitavati u toj veri kad ti nisi te vere?

Ali mi to prepuštamo savesti roditelja i kumova.

Koliko Reformatska hrišćanska crkva u Vojvodini ima vernika?

Po poslednjem popisu ima oko 16,000 vernika, ali sam ubeđena da se ta brojka mnogo smanjila. (nažalost mnogi su se iselili, ili otišli iz zemlje).

Imate i oblik edukativnog rada sa predškolskom decom.

Pošto ta vrsta rada sa decom nije bila registrovana kao zabavište nego je to bilo više igraonica, gde su deca svaki dan mogla da dođu u prepodnevni sati, i da tu provedu nekoliko sati igrajući se. Mi smo to vreme iskoristili za to, da ih i malo učimo, psihički fizički da ih razvijamo. Održavanje ove aktivnosti smo mogli zahvaljujući našim donatorima iz Erlangena (Nemačke). Prihvatamo decu od njihove treće godine do polaska u predškolsku grupu. Ovo je bio divan period mog radnog iskustva. Pretežno sam ja bila sa njima. Tri godine pre škole i osam godina u školi kao veroučiteljica. Jedanaest godina biti pored deteta, učiti ga, pratiti njegov razvoj... velika je to stvar. Jer kad pogledamo realno: vaspitačica provede godinu dve, učiteljica četiri, razredni starešina četiri, a ja jedanaest!! To je nešto fantastično! Jedanaest godina usađivati u detetovu dušu nešto dobro, plemenito a pri tome i uživati u tome.

Sada ste van svih tih sveštenečkih dužnosti.

Čudni su Božji putevi... Eto, i moj život je krenuo nekim sasvim drugim tokom. Momentalno nisam aktivna u sveštenečkoj službi, ali povremeno, po potrebi zamenjujem kolege. Napustila sam Debeljaču, crkvenu igraonicu, veronauku u školi i sada radim u Ekumenskoj humanitarnoj organizaciji kao direktorka ove organizacije....

Ana Petrović (1974), Boljevci

Kakvo je bilo Vaše detinjstvo?

Bilo je srećno. Što je u današnje vreme polako već dragocenost koju treba čuvati. Rođena sam sedamdeset četvrte u Boljevcima, predgrađe Beograda, kao prvo dete u porodici mojih roditelja u vreme kada su se oni vratili iz Austrije zbog toga što su ovde bili bolji uslovi za život nego tamo. To znači da je bilo materijalnih predispozicija za srećno detinjstvo. Živeli smo u porodičnoj kući. Sedam godina sam bila jedinčica onda mi se rodila moja sestra osamdeset prve i zaista smo bile vaspitavane da se dobro slažemo. Od njenog rođenja do dana današnjeg mi smo se jednom posvađale i to je bila moja greška jer sam ja toliko insistirala na nečemu što sam htela, a ona nije, da je njoj onako malo i 'puk'o film', vrisnula na mene i udarila me. Za mene je to bio toliki šok da sam sebi rekla da sam stvarno preterala. Danas imamo svoje porodice, nikad se nismo svađale... Eto to je bila neka atmosfera u kojoj je živeo cela porodica.

Potičete iz slovačke porodice?

Jeste. Porodica Slovaka iz Boljevac. Porodica jeste bila evangelička luteranska, išli su moji u crkvu, ali je to bila (pa da tako kažem) novopečena luteranska porodica zato što je do tog preloma došlo u generaciji mojih baka i mojih deka. Pedeset posto moje porodice je iz tradicije nazarena na osnovu rodoslova, jedna četvrtina je iz baptističke tradicije samo jedna četvrtina je u suštini tradicionalno luteranska. Onda se dešavalo da su stupili u brak jedni sa drugima da je prevagnulo da ostanu u evangeličkoj crkvi i brakovi su sklopljeni u evan-

geličkoj crkvi i oni su onda zaista onako kako su bili u toj svojoj nazarenskoj i baptističkoj tradiciji odgajani da budu predani svojoj veri, tako isto su ostali predani i kad su stupili u luteransku crkvu i bili su aktivni i bake i deke: bake su bile aktivne u ženskom kružoku i u crkvenom horu, a deke su bili u crkvenom odboru i čak su bili i predsednici crkvene opštine, presviteri i revizori u ono socijalističko vreme.

Roditelji su bili zaposleni?

Baka i deka sa mamine strane su bili poljoprivrednici, sa tatine strane su bili zanatlije. Baka je prodavala ono što je sama proizvela u kući, pa je odlazila u Beograd na pijacu i prodavala, a deka je imao u to vreme socijalizma privatnu berbersku radnju. Ali i jedni i drugi su uvideli značaj edukacije u to vreme. Tatu su poslali najpre u gimnaziju, pa je on tu morao da dokazuje autoritet sa svojim tatom, pa je došlo do nekog nesporazuma i na kraju nije hteo da završi gimnaziju, nego je završio Srednju elektrotehničku školu i za svog života je održavao liftove kao tehničar (lift monter). A mama je završila Srednju grafičku školu, ali nikada nije radila u struci. Kad su se vratili iz Austrije, zaposlila se u katering službi koja se tad zvala ugostiteljsko preduzeće „Lido“ u Zemunu i radila je po restoranima koje su oni opsluživali.

Kako ste se opredelili za budući profesionalni poziv?

Ne uopšte nekim planom, nego čudnim putevima, verovatno Božijim. Ja sam bila vođena u crkvu od malena, baka me je vodila za ruku i na bogosluženje, a ne samo u nedeljnu školu veronauke za decu: pre podne sam bila u dečijoj nedeljnoj školi, a na popodnevnu službu su me vodile one u crkvu. I kad sam odrasla već posle konfirmacije, onda više nije bilo nedeljne škole nego sam nastavila da dolazim na povremene susrete omladine, a i te omladine koja bi dolazila u crkvu je već i u to vreme bilo vrlo malo u Boljevcima, tako da me je naš domaći sveštenik zamolio da pomažem sa dečicom u nedeljnoj školi. I tu sam nastavila da dolazim i kad sam bila u srednjoj školi. Ja sam išla u Srednju vazduhoplovnu tehničku školu i završila sam za tehničara vazduhoplovnog saobraćaja. Moj plan je bio da nastavim vazduhoplovnu školu u Vršcu za kontrolora leta. Međutim desile su se one ratne godine i pošto je kontrola leta bila pod vojnom upravom, tata je rekao: – Nećeš ti meni pod vojnu upravu! To je bilo prvo i jedino što mi je zabranio u životu, do tada sam uvek mogla da biram: ja sam sama izabrala srednju školu i nikad mi nije postavljao nikakve granice. Rekao je: – Ne može kontrola leta zato što je rat, zato što vojska kontroliše letove... I ja sam se onda našla u situaciji da nemam druge želje šta bih htela da radim u životu. I ta četvrta godina srednje škole meni je ostala u mučnom sećanju. Onda sam zažalila i što nisam išla u Prirodno-matematičku gimnaziju.

Koja je to godina?

To je sad četvrta godina srednje škole devedeset druga na devedeset treću. Bila sam u situaciji da nisam znala da donesem odluku. Usput sam razmišljala o psihologiji da bi možda to bila neka oblast koja bi me zanimala da studiram i da u stvari studiram kako ljudi donose odluke sa kojima se onda dalje u životu bore. Između ostalog pričala sam o tome i sa našim sveštenikom, on je mene saslušao i posle nekog vremena dolazi u posetu kod nas kući. Ja sam navikla da on dolazi zbog mog dede jer smo živeli preko puta crkve i često je navraćao i pričao sa mojim dedom. Zato nije bilo čudno da dođe sveštenik u kuću, ali odjednom čujem da on traži mene. Šta mene traži? Šta sam ja pogrešila? Kaže: – Ja sam došao da popričam sa tobom u stvari da ti nešto predložim, ali da budu tu i roditelji (to je znači nešto ozbiljno ako treba i roditelji da budu tu). Predložio je da studiram teologiju, kaže: – Da li si razmišljala o tome? Kažem: – Nisam! Ni na kraj pameti mi nije palo da ja kao devojčica studiram teologiju. On je onda meni objasnio i gde se studira, kako se polažu prijemni ispiti i predložio mi je da probam da se pripremim za prijemni ispit u Bratislavi u Slovačkoj. Tamo đaci ranije završavaju srednju školu, celih mesec dana ranije nego ovde, bili su onda raniji i prijemni ispiti u odnosu na našu situaciju u Srbiji, što znači da sam mogla da odem tamo na prijemni i da ovde stignem na prijemni, ako tamo nisam prošla.

Tako smo i uradili. Ja sam se pripremila, tata me spakovao u voz za Bratislavu (u to vreme nije bilo prevoznika kao sad kad stignete iz Beograda do Bratislave kao do Valjeva). Tada se putovalo samo vozom preko Budimpešte. To je bilo prvi put da sam putovala vozom, prvi put da idem u inostranstvo sama, baš šok za mene! I desilo se da su tu bili još neki studenti koji su tada već studirali u Bratislavi i sa njima zajedno sam putovala. U Bratislavi me je sačekao jedan student teologije, rodnom iz Boljevacu kojeg je naš sveštenik angažovao da se pobrine za mene kad tamo stignem. Odveli su me u internat gde su živeli studenti teologije i tamo sam sa njima provela nedelju dana da mi pokažu fakultet i da mi objasne neke stvari o studijama da bih ja mogla da donesem odluku da li to želim da studiram. Izašla sam na prijemni, a na moju odluku da pokušam sa tim studijama teologije je najviše uticao upravo tadašnji dekan Teološkog fakulteta. Došla sam na prijemni, koji se polaže na slovačkom jeziku, a ja sam samo u prva četiri razreda osnovne škole imala nastavu na slovačkom jeziku, inače sam nastavu slušala na srpskom jeziku. I srednju školu sam završila u Beogradu na srpskom jeziku, a otišla sam na prijemni u Bratislavu u Slovačku na test iz istorije toliko slovački sam znala 'iz naše kuhinje' od kuće to sam sve razumela ispisala šta treba dobro. Sledeći test je bio engleski jezik, tu je bilo još manje problema (engleski znam bolje nego slovački), onda je bio test iz poznavanja Biblije, zato sam dovoljno znala slovački, pa je bio test iz muzike, pomogli su mi naši studenti što su bili tamo da naučim kako da otpevam jednu pesmu. I posle je došao

test iz slovačkog jezika!!! Uveli su nas u jednu prostoriju, na tablu su napisali temu i rekli da napišemo esej iz Poslanice apostola Pavla Galaćanima (to je onaj stih: nije ni Jevrejin ni Grk, ni muž ni žena nego svi su jedno u Gospodu Isusu Hristu). Što se sadržine tiče ja bih umela da napišem literarni tekst na srpskom jeziku bez problema, nego nisam znala dovoljno slovački akademski jezik, a nisam htela da pišem da to pravopisno ne liči ni na šta. I ja predam prazan papir!

Hrabro!

Kad smo svi predali tekstove, dekan me pozove, razgovarali smo i on predloži da pošto su moji poeni bili dovoljni da se upišem ("ja ću lično da Vas primim na moju odgovornost") ako obećam da ću do septembra, kad počinju studije, naučim da pišem na slovačkom. Pristala sam. On je ostavio toliki utisak ljudskosti na mene, dekan Fakulteta sa nekim balavim detetom koje je završilo srednju školu koje je samo kandidat, tako popriča iskreno i da se toliko založi i da ti da toliko poverenja, da sam sebi rekla da ću ovaj fakultet završiti, ako ni zbog čega drugog onda zbog odnosa koji imaju prema studentima.

Koliko su primali svake godine?

Dvadesetoro su primili onda nakon prve godini ostane mnogo manje.

Znači da su tri muškarca odlučila o Vašoj budućoj profesiji: otac, sveštenik, dekan.

A žensku reakciju sam imala kad sam se vratila kući! Jer ja sam već znala da sam primljena, dolazim kući srećna jer tad nije bilo ni mobilnih telefona ni ništa pa si morao da ubacuješ one novčiće u aparat kad zoveš telefonom iz govornice, tako da moji nisu pojma imali šta sam tamo uradila i kako sam prijemni završila, dok nisam došla u Beograd. Tata me saček'o, rekla tati šta sam uradila, tata presrećan i dolazimo kući, ja onako s vrata izgrlim moju mamu: – Mama, primljena sam! A mama krene da plače, kaže: – Ja sam se ovih nedelju dana molila da tebe ne prime na teologiju (jer je smatrala da je to isuviše velika žrtva za ženu).

I odlazite u Bratislavu u septembru 1993. godine.

Koliko god su studije teologije teške same po sebi, meni je bilo izuzetno zadovoljstvo da prolazim kroz sve te predmete i sve što smo prolazili na fakultetu naročito sa teorijske strane, zaista me je teologija onda toliko zainteresovala da nisam učila da bih znala, nego zato što sam uživala u tome. Možda sam se najmanje posvetila Praktičnoj teologiji i praksi koja se radila u crkvama.

Da li je propovedanje deo nastavnog programa?

U okviru Praktične teologije imali smo Homiletiku i u okviru nje se rade vežbe sastavljanja propovedi za razne situacije, iskreno govoreći, tome sam se najmanje posvetila. Kad sam bila primljena na fakultet onda je procedura (u to vreme bila) da ne možeš da odeš da studiraš teologiju ako nemaš blagoslov

episkopa (sada mogu da upišu teologiju). Prosto ako ih interesuje teologija kao nauka. Ali ne mogu bez blagoslova biskupa (episkopa) oni koji žele da se vrate u crkvenu službu. A u to vreme uopšte nije ni bila opcija da odeš da studiraš teologiju ako nemaš blagoslov i domaćeg sveštenika i episkopa. Episkop je sa mnom napravio ugovor prema kojem smo potpisali da će on meni obezbediti stipendiju iz Svetskog luteranskog saveza (s obzirom na društvenu, ekonomsku i političku situaciju ovde), a mi smo potpisali sa naše strane (tata) da ću se vratiti u Vojvodinu da služim u našoj crkvi ali da neću vršiti sveštenu službu pod uslovom da ima dovoljno muškaraca sveštenika.

I ja sam u tom smislu studirala pet godina i magistrirala sam iz oblasti Sistematske teologije na polju etike, ne misleći da ću obavljati sveštenu službu. Tema je bila eutanazija. Izbor teme za magistarski rad već govori koliko sam bila otišla daleko od Praktične teologije tokom studija. Ali se nakon pet godina mojih studija u našoj crkvi u Vojvodini toliko promenila situacija da me je početkom pete godine studija pozvao tada već novi episkop da dođem u Novi Sad na razgovor. Bila sam zatečena, jer znam da nema problema jer sam na fakultetu bila proglašena studentom generacije. – Morate preuzeti sveštenu službu! bila je njegova odluka. Ja sam ostala iznenađena, nisam četiri i po godine razmišljala o tome da ću biti svešteno lice, jer sam studirala teologiju zarad teologije.

Studije traju gotovo pet godina. Nešto da izdvojite šta je to što je ostalo kao važno.

U drugoj godini sam studirala jedan semestar u Americi i ne same te studije jer studije tamo su bile uživanje u njihovom sistemu koledža i to Thiel koledž u Grinvilu, Pensilvanija što se tiče studija, a u gornjem delu države Njujork sam bila na praksi. I ta praksa tamo što sam videla to je ono što je najveći utisak sa fakulteta, jer da nije bilo te prakse ja ne znam kako bih počela da radim. Tamo sam, uz tog sveštenika, videla i kako je vršiti službu i kako je voditi kancelariju i pripremati i organizovati sa kolegama neke događaje, pa kako je to raditi sa dečicom u nedeljnoj školi i kako je ići po domovima za stare i po bolnicama i prisluživati pričest ljudima koji su već u krevetu, koji ne mogu da se podignu. Kako je to venčati. Sve te stvari sam već mogla sa njim tamo da vidim i kad sam došla ovde nakon studija, da uporedim sa ovim našim tradicionalnim shvatanjem sveštenu službe, jer je i tamo isto bila luteranska zajednica kao i ove naše što su luteranske ovde, ali su tamo osavremenili sveštenu službu i prilagodili je potrebama tadašnjeg vremena tamo.

Jesu tada već bile sveštenice tamo kod njih?

Da. Jesu, ali u toj slovačkoj sinodi sa kojom smo imali saradnju, bila je samo jedna jedina koja je sada i biskupka tog sinoda ali uopšteno ELCA je bilo već sveštenica.

Prvo radno mesto.

Kad sam završila fakultet poslali su me kao namesnika poslatog sveštenika od strane episkopa u selo Janošik kod Alibunara (između Alibunara i Plandišta u Banatu), a nakon tri godine službovanja tamo izabrala me je crkvena opština u Kovačici da pređem kod njih da radim. Tamo sam bila nepunih četrnaest godina, od dve hiljade prve do dve hiljade trinaeste, i tek nakon te dve hiljade trinaeste sam došla u Beograd, po preporuci episkopa zbog održanja crkvene opštine u Beogradu.

Gde ste onda srela svoga supruga?

Supruga sam srela u Janošiku. Do odlaska u Janošik, odrastam u Beogradu, studiram u Bratislavi, odem u Ameriku na specijalizaciju, putujem po svetu po konferencijama (Bankok, Hong Kong i kuda sam sve išla), predstavljam moju crkvu na nekim svetskim konferencijama (Evropska konferencija žena teologa) i onda se desi moja prva služba u Janošiku sa sedamsto stanovnika. I postavim sebi pitanje – kako ću se ja ostvariti kao majka ako se prvo ne ostvarim kao supruga. Nedostaje porodica, a nemaš gde ni sa kime pa se onda suočiš sa tom kulturološkom linijom da si ti sveštenik u selu pa tebi ni ne priliči da probaš da se zabavljaš s onim pa da probaš da se zabavljaš sa nekim drugim i onda se pojavila jedna osoba koja se zainteresovala za mene da se upoznamo, da pričamo da sam ja u tom trenutku to shvatila kao zaljubljenost (Jerotić kaže da je zaljubljenost bolesno stanje misli). To je trajalo nekoliko meseci poznanstva i mi smo se ubrzo venčali hiljadu devetsto devedeset devete – godinu dana nakon što sam došla u Janošik.

Ta godina nije naročita u našoj istoriji.

Ako ćemo se šaliti: em što godina nije naročita u našoj istoriji, em smo se venčali šestog avgusta – tada su se desile dve katastrofe: naše venčanje i bombardovanje Hirošime! Eto to je u suštini ona definicija toga šta se desilo, jer ako ne poznaješ čoveka sa kojim stupaš u brak, a ne možeš za par meseci da shvatiš nekoga kao osobu ako ne shvataš sebe i svoja osećanja koja u tom trenutku imaš, da li je to nešto što jeste zdravo da li je to nešto što je sazrelo onda definitivno ne doneseš dobru odluku.

Proširenje porodice je potom usledilo.

Dve hiljadite sam rodila ćerku i tek onda su počeli veliki problemi kad su nastale prave porodične obaveze i kad je trebalo posvetiti se detetu i vaspitavati i zaraditi nešto za tu porodicu. Sećala sam se kakva je to radost kad sam ja dobila svoju sestru, sedam godina sam bila jedinče, sama, nisam imala sa kim da se igram, a kad sam sestru dobila meni bilo vrh sveta. I sad brak je takav kakav je, ali ne mora ono dete da bude upleteno u to. Što ona ne bi nikad imala brata ili sestru? U januaru dve hiljade treće sam rodila drugu ćerku, međutim to je

već bilo vreme ogromnih problema u porodici. Desilo se u tom trenutku da me pozove biskup na razgovor. Dugo smo razgovarali i on mi je dao blagoslov za razvod. On je došao u moju crkvenu opštinu (tada smo već bili u Kovačici) to je ogromna vrlo značajna crkvena opština (u kojoj ne možeš da praviš gluposti), sazvaio je crkveni sabor i objasnio im moju situaciju i da ćemo se mi razvesti i da on od njih traži da imaju razumevanja da ja ostanem tamo jer oni vide i sami šta se dešava. Javno mi je dao podršku a oni neka odluče kako hoće. Razvod je bio dve hiljade osme i od te dve hiljade osme do dve hiljade trinaeste bila sam sa devojkicama u Kovačici.

To je bilo vreme predaha.

Meni je bio prioritet da imam u sebi usklađena moja verska ubeđenja da sve što sam mogla da iscrpim kao način i mogućnost da taj brak sačuvam, uradila sam. I da je i za dobro i moje i naše dece i te crkvene opštine u kojoj sam i za sve u njoj, da se razidemo da to radim svesna toga da to nije Božji plan za brak i za porodicu i da je to nešto u čemu sam se pokazala kao neuspešna. Iako sam tačno u tančine znala šta se u braku očekuje – ne stupaš u brak sa idejom da se razvodiš!

Da li Vam je Vaša porodica dala podršku?

Momentalnu i svesrdnu. Zaista ta moja porodica mi je toliko značila i moja mama i moja baka, i tata pa čak i deda.

I život ide dalje svojim tokom.

Dve hiljade dvanaeste u avgustu još nisam ni sanjala da ću nešto da menjam u životu, a dve hiljade trinaeste u januaru sam već bila u Beogradu a sve se toliko skladno izmenjalo da je to na mene ostavilo vrlo veliki utisak da iako je bilo toliko turbulencije i problema u mom životu da je to ipak Bog doveo na nešto što ima smisla sada. Sa mojim sadašnjim suprugom sam se upoznala dve hiljade dvanaeste. On nije čovek crkveno aktivan, ali je vernik. Iskreni je vernik a pri tome ima kritičko mišljenje o svemu. Čovek širokih pogleda i bilo je prijatno imati takvog čoveka u svom okruženju. Bili smo samo dobri prijatelji. Do trenutka smrti mog tate nikad to nije bilo nešto mnogo ozbiljno. Prosto u tom trenutku kad je saznao da je moj tata preminuo njegova prva reakcija je bila: – Reci šta god ti je potrebno, ja sam tu da ti dam podršku da ti pomognem. Jer njemu je pre par godina preminuo otac i znao je u suštini šta to znači. Nakon očeve smrti sam provela nedelju dana kod mame da budem sa njom, pošto je za nju bio neverovatan šok tatina iznenadna smrt. On jeste dugo bio bolestan, ali u tom trenutku nismo očekivali da bi nas napustio. A kad je ostala bez supruga ona nije znala šta će sa sobom, pa sam ostala tamo i ja i sa ćerkama da budemo uz nju tih prvih par dana. Moja mama je uvek bila hrabra žena, velika žena. Znate, radnica, čvrsta. Mama je uvek smatrala da od dece treba napraviti ljude, i uvek je bila dovoljno jaka da

donele odluke i da odradi šta god treba, da podnese sve što treba. Tada je prvi put pokazala da joj je potreban neko, tada je prvi put u suštini pokazala koliko je i ranjiva i koliko nju to sve dotiče. Od tada sam počela da pričam sa njom na jednom dubljem nivou razumevanja i tad smo tek ona i ja možda počele da gradimo odnos kakav zaista treba da bude majke i ćerke. Do tad je bilo neko sukobljavanje („tebi tata sve dopušta“). Sada kao dve odrasle žene koje su izgubile nekog ko im je bio zajednički, to je bila ogromna prekretnica da budemo tu jedna za drugu. Normalno i sestra je bila tu, no pričamo o odnosu nas dve. Tada smo zaista i shvatile koliko jedna u drugoj imamo: i bogatstvo i podršku i pomoć.

Vaš suprug.

Moj suprug u to se uklapa u tom smislu da je i mama čak prva prokomentarisala naš odnos i pitala me: – A koliko ste vas dvoje ozbiljni? Rekoh: – Nismo uopšte! Jer kad nas je videla ili čula kako pričamo i kako komuniciramo njoj je to izgledalo kao da već imamo plan, a pri tome je to bilo samo toliko slaganje i toliko razumevanje. Prepreka za zajednički život bila je da je on bio u Beogradu, tu živi i radi, ja sam u Kovačici. I onda se desi da sveštenik koji je bio u Beogradu, moj kolega, izjavi da napušta beogradsku crkvenu opštinu u decembru te dve hiljade dvanaeste i ja to vidim kao mogućnost koja se pokazala koja uopšte nije bila u vidokrugu do tada. Popričam sa našim episkopom da li on smatra da u toj crkvenoj opštini treba da bude sveštenik nakon odlaska mog kolege i da li smatra da bih ja tamo bila dobra mogućnost i kakvo je uopšte mišljenje te crkvene opštine, u smislu da li žele novog sveštenika nakon odlaska dosadašnjeg i da li bi prihvatili mene. U Beogradu su se složili i dogovorili smo se, napravili plan da od januara dve hiljade trinaeste budem u Beogradu. To je već bilo rešenje i za nas dvoje.

I onda se rodio Dušan.

Onda sam rodila našeg Dušana tokom dve hiljade trinaeste i od tad smo nas petoro porodica.

Postoje kod nas predrasude prema sveštenicama.

Više su to reakcije koje ne mogu da izostanu ni kod muških sveštenika kad dolaze u parohiju, a kamoli kod žene. Naimenovanje u Janošik kao u malo selo u malu zajednicu je bilo u smislu da oni u suštini smatraju da i nemaju izbor, njima je drago kad je neko od sveštenika voljan da dođe tamo, oni su mene divno prihvatili i ja nemam jedne ružne reči za njih. Izbor za sveštenika u Kovačici je bilo iznenađenje za celu crkvu zato što se izbor sveštenika bira glasanjem u okviru crkvene opštine. I kada je dotadašnji sveštenik otišao iz Kovačice onda su na crkvenom sastanku napravili izbor koga bi od postojećih sveštenika želeli da imaju u crkvi. Bila su u opciji nekoliko imena, pa su onda najpre pričali sa nama da vide da li odgovaramo jedni drugima, kakva su očekivanja, kakve su želje i

da se unapred malo vidi da li odgovara ili ne odgovara ta osoba. Na kraju su taj spisak od nekoliko imena sveli na mene. I kad je došlo glasanje za sveštenika bilo je aklamacijom za ili protiv samo jednog kandidata. I ja sam bila jedini kandidat, na opšte iznenađenje – žena-sveštenik u Kovačici, koja je jedna od najvećih crkvenih opština naše crkve.

Vi ste prva sveštenica tamo.

Prva sveštenica u Kovačici. Kad sam došla tamo nije bilo baš nikakvih problema što se tiče toga što sam žena (na primer, da pokrijem glavu kad idem na propovedaonicu, ili te neke stvari sa kojima su se neke druge žene susretale). Često mi se desilo da mi ljudi kažu pa svi vi isto propovedate ali nekako Vi imate drukčiji emotivni pristup i kod krštenja i kod sahrana i kod venčanja.

Da li su od svih stvari ipak najteže sahrane?

Jeste. Ogroman je problem na početku bio. Sećam se mojih prvih sahrana, meni su se noge tresle, preznojavala sam se, ja sam lično preživljavala emotivno svaki od tih rastanaka. A onda to prihvatimo kao deo svog sveštenečkog poziva i naročito u Kovačici kad smo imali po više od trideset sahrana godišnje, to postane sastavni deo vaše svakodnevice. Ono što nikad ne može da postane deo svakodnevice to je kad se sahranjuju deca. To je onda zaista toliko izazovno da se uopšte ta sahrana obavi da se obavi dostojanstveno i onako kako dolikuje da se to ne prospe sve samo u emociju, tad uopšte nema utehe za roditelje jer oni vas ne slušaju.

Sveštenice predaju veronauku u osnovnim školama.

Zavisio od slučaja do slučaja. Recimo dok sam bila u Kovačici jer o tom periodu mogu da pričam u ovom kontekstu. U Beogradu nema veronauke u školama jer ne može da se formira grupa od desetero učenika koja bi išla na našu versku nauku iz svih delova grada spojiti negde u jednu školu. Ali u Kovačici se redovno odvija nastava veronauke u školi a odvija se i paralelno u crkvi. Jedno vreme jesam predavala, zato što sam radila i u školi kao veroučitelj, a radim i svoj poziv ovde u crkvenoj zajednici. Međutim u Kovačici je to moguće oni sad imaju posebno učitelja veronauke koji predaje veronauku.

Po kojem udžbeniku?

To su udžbenici iz Slovačke zato što ih naša crkva nije posebno štampala, nego je napravljen plan i program koji u nekim delovima može da korespondira sa udžbenicima koji se tamo koriste. Tu su i učenje versko i praznici, liturgija i sve što se tu obrađuje to je isto, a novija istorija, nakon osamostaljenja naše crkve drukčija je i to se onda deci ispredaje posebno, naravno na slovačkom jeziku. Ministarstvo daje dozvolu i za udžbenike i za veroučitelje: svaki veroučitelj mora da ima saglasnost ministarstva da može da radi kao veroučitelj.

A nastava verska u okviru zajednice u Beogradu je na srpskom?

Na srpskom i na nemačkom. Zato što je naša zajednica u Beogradu oficijelno dvojezična a praktično višejezična. Mi u Beogradu radimo zajedno i Slovačka evangelička i Nemačka evangelička crkvena zajednica jer u sklopu slovačke evangeličke a.v. crkve u Srbiji postoji i nemački seniorat i jedna od tih nemačkih zajednica u Srbiji je u Beogradu, pa pošto u Beogradu ima vrlo malo luterana greh bi bio da ih još i delimo, a pripadamo istoj crkvi, onda su i Slovaci i Nemci zajedno.

Pa to je divno! To znači da deca koja idu uče i malo nemački i ovi malo slovački.

Pa onda čuju sve, a od Slovaka ima vrlo malo dece (konkretno moja deca i još troje od ostalih) a nemačke dece ima više tako da dolaze veroučitelji koji inače služe i kao učitelji u Nemačkoj internacionalnoj školi u Beogradu i onda oni rade sa decom. Ja ne radim zato što se nedeljna škola za učenike u Beogradu održava u vreme bogoslužjenja i onda deca dođu ujutru na bogoslužjenje budu na početku bogoslužjenja, onda ih odvedu u drugu prostoriju gde imaju svoju nastavu i pred kraj bogoslužjenja se vrate i prezentuju ono što su tamo naučili i onda zajedno završimo. Velika je stvar što mi tu decu imamo više godina...

Šta je to što smatrate da u sveštениčkom pozivu služi izgrađivanju mira?

Pa trebalo bi sve! Izgrađivanje mira je više izgrađivanje možda mirne komunikacije, rekla bih, zato što liderstvo u crkvi može da se vrši na tipično tradicionalni način da kaže svako što misli i da lupi rukom o sto, da bude kako ja hoću i nikako drukčije. Onda oni ostali kažu: e pa biće nikako drukčije pa se onda posvađamo. A može da se vrši i na suptilniji način to liderstvo, da vi saslušate, pa da u nekom zajedničkom razgovoru pokušate na miran način da rešite nastalu situaciju i mislim da je to najveća odlika ovog što sam dosad proživela a što može da se poveže sa izgradnjom mira. Konkretno sada u Beogradu imamo situaciju da je Evangelička crkva (koju su gradili i Nemci i Slovaci i Srbi i svi ostali kroz istoriju, i koja je završena hiljadu devetsto dvadeset sedme i od tad je korištena kao evangelička crkva, u restituciji) vraćena crkvi koja je evangelička hrišćanska ali je to u stvari mađarska crkva. Nemci koji jesu u Beogradu prisutni i imaju svoju crkvu i sa kojima mi zajedno služimo svake nedelje, njima nije vraćena crkva nego je data Mađarima i Nemci to smatraju kao veliku nepravdu urađenu od našeg pravosuđa, ali svaki put dok smo preživljavali taj proces restitucije pa na kraju kad je došlo rešenje i kad smo mi konačno morali da se pomirimo sa time da se ta crkva i dalje koristi kao prostor za kulturno umetničko društvo i da sad stvarno tamo nemamo nikakvog prava kao vernici, to vrlo često dovodi do revolta ljudi, pa su razočarani, pa su nezadovoljni. Zaista treba pronaći i pružiti mir ljudima, jer hram je u suštini samo nešto materijalno što sad i ne služi ničemu drugome nego da nas uznemiri i da upravo taj nemir u nas

unese. Nego da mi treba da se trudimo da vršimo naše bogosluženje i da svoju veru u Boga praktikujemo bez obzira na to da li ćemo biti ili nećemo biti u toj crkvi (iako to jeste istorijska nepravda).

A koliko uopšte ima mađarskih vernika?

Nema! Upravo je to veliki problem što ih u Beogradu nema. Slično je bilo kad sam došla u Kovačicu pa ti sastanci to je bilo vike to je bilo svađe kad treba rešiti neke organizacione stvari i uvek dolazi do nekog sukobljavanja barem dve strane, često dolazi do sukobljavanja laika sa sveštenikom na tim sastancima. Kovačica je specifična po tome što ima dve evangeličke zajednice koje žive jedna pored druge fizički, pa je onda tu tradicionalno sukob između te dve tradicije jedne i druge crkvene opštine i sve je to uspeo da se prevaziđe za tih nekoliko godina dok sam bila tamo. Delimično ličnim primerom i stalnim pričanjem i istrajnošću da smo mi zaista mogli na kraju da budemo toliko parlamentarni da na tim sastancima saslušamo jedni druge da smo mogli da ispoštujemo jedna zajednica drugu i da zajedno radimo, da se zajedno sastanemo i dogovorimo neke zajedničke poduhvate, da vršimo zajednička bogoslužnja, da poštujemo jedni druge ako ne možemo već da se spojimo da budemo jedno, ali možemo u miru da gradimo zajednicu i to je ono što jeste izgradnja mira.

Što smatrate svojim uspehom?

Nije to moj uspeh ali je to prosto neki pravac koji smatram da treba da bude dat u crkvi jer gde ćemo drugde ako nećemo u crkvi da gradimo mir među sobom.

U Beogradu u širem okruženju Vaša deca su sa pravoslavnima. Imaju li deca neka zapažanja ili neke dileme u religijskom smislu?

Pa najveći problem je u suštini to što konkretno moja deca nemaju veronauku jer je to praktično neizvodljivo u školi i ja sam morala da se pomirim sa tim da idu na građansko iako bi moj izbor bio da ne idu nigde ako već ne mogu da idu na veronauku ali po zakonu oni moraju da izaberu ili jedno ili drugo.

Što se tiče susreta sa drugačijom tradicijom druge religije, to je kod mene nekako odmalena gajeno i ja to prenosim na moju decu. Mi jesmo Slovaci i jesmo luteranska porodica, međutim preko puta nas su sve pravoslavci (recimo druga kuća od nas sa leve strane pa opet tamo nekoliko kuća sve su pravoslavci) isto tako i komšiluk na drugu stranu od naše kuće i uvek smo živeli zajedno i mi smo kao deca uvek videli da li dolazi sveštenik kod njih, uvek smo znali kakvi su običaji na pravoslavnoj sahrani.

To govorite za Boljeve?

Za Boljeve. Tako da sam ja sa time odrastala i videla i jedno i drugo i izraštaš i poštuješ i voliš svoje, ali isto tako shvataš da to nije ceo svet da svako slavi Boga na njemu svojstven način i da mogu da žive zajedno jedni sa drugima. A

onda kad sam otišla u ova sela kao sveštenik, onda to polako zaboraviš jer su to većinski slovačka sela. I pet godina si na fakultetu, to je čisto Evangelički fakultet, nakon toga odeš tri godine u Janošik, to je skoro sto posto slovačko selo, nakon toga odeš u Kovačicu koja je možda devedeset posto slovačko selo i polako se to zaboravi, i deca su rasla u sredini gde u suštini nije bilo potrebe da se priča srpski jer ako odete u školu pričate slovački, ako odete u poštu pričate slovački. A kad smo došli u Beograd to je za njih bio izazov, jer one recimo su upisane u matičnu knjigu rođenja po slovačkom pravopisu i imaju na kraju prezimena „ova“: Starija se zove Anna i ima dva **n** u imenu, mlađa se zove Dagmar što uopšte ne postoji u srpskom kao ime, i onda one kad su došle u školu bilo prozivanje: – Dagmar Mosnakova! Ti si stranac? Odakle si? Onda su one objašnjavale i ko su i odakle su i koje su to sve razlike i onda je bilo meni pitanja: – Daj mama objasni mi malo više. One su odrastale u sveštениčkoj porodici i znale su one od malena sve, ali nisu znale kako to da prenesu drugima. Ja sam zadovoljna kako su one bile primljene sa tim svojim razlikama pošto deca umeju ponekad da budu neprijateljski nastrojena prema svemu što je strano. Ali kad su došle i kad su se javno deklarirale da su one Slovakinje da su one protestantske veroispovesti da nisu pravoslavne da slave neke druge praznike, a ne Svetog Savu, bilo je sve dobro. One, naravno odu u školu i ispoštuju sve to kao običaj njihovih drugarica. Nisu bile uopšte zbog toga iz društva izdvojene nego su ta deca u stanju da akceptuju druge i to je ono nešto što je i njima dvema i meni dalo nadu u te buduće generacije da ne mora da bude sve baš onako kako nam se to medijski prezentuje, već da ima razumevanja, ima tolerancije, da su i ti mladi ljudi voljni da prihvate nešto što je drukčije.

Koji je sada jezik porodice slovački ili srpski?

I srpski i slovački: ja sa decom pričam slovački suprug sa decom priča srpski, a mali najviše priča engleski – od malena kad gleda crtane filmove i emisije za decu, kopira sve što čuje. On počne jednu rečenicu na jednom pa pređe na drugi i završi je na trećem jeziku. Kad smo krenuli da ga nosimo u vrtić u avgustu prošle godine, onda su nas vaspitačice zamolile da forsiramo srpski. kažu: – Mi čujemo Dušan priča, sve veze koliko priča ali mi njega ništa ne razumemo. Sad zaista koristimo sva tri jezika jer je sad i grehota da zaboravi taj engleski kad je već sam počeo da priča. I to je u neku ruku pomirenje različitih tradicija u okviru porodice.

Maria Đurovka Petraš (8. april 1983), Novi Sad

Kakvo je bilo Vaše detinjstvo?

Detinjstvo sam imala srećno. Rođena sam u Novom Sadu osmog aprila hiljadu devetsto osamdeset treće godine, detinjstvo mi je bilo bezbrižno. Tata je bio zaposlen u fabrici “27 mart” (kasnije se ona preimenovala), on je radio u oblasti mašinstva, putovao u Novi Sad svaki dan na posao, a i pored toga se zajedno sa majkom bavio poljoprivredom. Majka je krojačica po profesiji ali je mnogo godina spremala stanove po Novom Sadu, a uporedo i šila za druge i za nas. Imam starijeg brata pet godina. Odrastala sam u Kisaču gde smo se sa grupom komšijske dece igrali i sa kojima sam kasnije krenuli u školu na slovačkom jeziku. Znači, mi smo slovačka porodica kao i ostali u Kisaču. U Metodističkoj zajednici sam se krstila i odrastala. Moja mama se još u mladosti uključila u zajednicu u Kisaču, i tako je brata i mene tu podizala i usmeravala, mi smo praktično prva generacija koja je sasvim odrasla u metodističkoj crkvi.

Školovanje.

U Kisaču sam završila osnovnu školu na slovačkom jeziku, upisala Srednju medicinsku školu (smer fizioterapeut) u Novom Sadu na srpskom jeziku. Kad sam završila srednju školu imala sam dilemu kuda dalje. Pošto sam bila aktivna u crkvi, htela sam da ujedinem medicinu i teologiju tako da sam planirala da studiram socijalni rad. U razgovoru sa Anom, ona mi je pomenula protestantski fakultet u Slovačkoj koji je u stvari u sklopu Pedagoškog fakulteta u Banskoj Bistrici, i tamo ima smer diakonija koja uključuje i socijalni rad. Tako da

sam se odlučila da studiram tamo: dijakoniju, misiologiju sa teologijom. I magistrirala sam samo na teologiji (zato što je dijakonija bila samo do treće godine).

Znači da ste se odvojili od kuće nakon srednje škole i otišla tamo u internat.

Živela sam u državnom internatu, dosta je velik jer je Banska Bistrica studentski grad, spada u srednju Slovačku. To je brdovita oblast, tamo su Niske Tatire.

Da li je jezik bio problem tokom obrazovanja?

Malo je bio problematičan, pošto je to bio akademski, ali čitanjem i komunikacijom sam ga polako sticala. Inače to naša deca rešavaju "u hodu", pošto iz seoske osnovne škole na slovačkom jeziku dolaze u gradsku srednju školu na srpskom. Sećam se da je Srednja medicinska škola bila dosta zahtevna tako da je odmah trebalo u startu mnogo više snage i znanja da se prevaziđe jezička barijera, ali i gradivo koje je nedostajalo. Posle kao đaci počnemo da razmišljamo već na srpskom jeziku, a onda oni koji se odluče da studiraju u Slovačkoj prebacuju se na jezik sredine. Kada sam počela više da čitam literaturu i slušam predavanja na akademskom slovačkom jeziku, naučila sam ga.

To znači da ste u tom trenutku rešavali više pitanja.

Pa može se reći. Jedno je bio odlazak od kuće, drugo je odlazak iz jednog jezika u drugi, jedne kulture u drugu, tamo sam provela više od pet godina. Dve hiljade prve sam otišla u Slovačku.

Znači da ste bili u Slovačkoj u vreme kada je ona ulazila u Evropsku Uniju dve hiljade četvrte?

Da, to samo znači da ulaziš u jedan drugi društveni, ekonomski i politički sistem. I to sam malo osetila. Kad smo se doselili u Slovačku, prve i druge godine smo plaćali internat još u slovačkim krunama, tada su cene bile stvarno niske. Oni su govorili u žargonu da su cene 'komunističke' a onda se to dupliralo i na kraju studija se sve plaćalo u evrima – tada je Slovačka već bila u EU. Ja sam imala stipendiju od druge godine, prve godine nisam imala stipendiju jer nisam stigla da apliciram na vreme. U Slovačkoj imaju upis već u februaru mesecu, a naši studenti se tek u junu odlučuju gde će da idu na studije.

Nakon toga što ste dobili diplomu magistra, vratili ste se u Vojvodinu.

Nakon izvesnog vremena i adaptacije (jezičke i kulturne), obično mi studenti iz Srbije u Slovačkoj tražimo naš identitet: kad smo ovde, tu smo Slovaci, malo smo drugačiji, a odemo tamo, gledaju nas kao autentične Srbe! Nikako kao Slovačke. Kasnije sam kao studentkinja bila u Americi, u Severnoj Karolini, da zaradim kao student i naučim jezik. To je bilo preko studentske službe, ali sam tamo srela i hrišćane, metodista ima puno širom Amerike. Upoznala sam ljude

koji su bili voljni da mi pomognu pa mi se rodila ideja da se vratim tamo. Naravno tamo ima mnogo više mogućnosti da se mlada osoba realizuje. Još odavno je tu bila i ideja o misiji u Africi...

Kasnije sam aplicirala za državljanstvo i dobila sam slovačko državljanstvo i u tim okolnostima se još više mogućnosti otvorilo. A pošto sam još bila u kontaktu sa američkim prijateljima htela sam da se nakon studija uključim u US internship program (raditi i sticati iskustvo u oblasti profesije). Ali se to nije ostvarilo.

Odluka je ipak bila Vaša da se ne vraćate u Ameriku?

Ključni razgovor je bio sa Anom posle studija. Jedno vreme sam posle studija radila u Bratislavi, što je bio privremeni posao. Onda sam htela da se tamo zaposlim, tražila sam i u crkvi posao, ali upravo tada nisu uzimali sveštenike ili neke druge crkvene radnike. Bog mi je nekako tamo zatvarao mogućnosti i puteve i onda sam došla kući da donesem stvari i da se odlučim da li ću otići preko Engleske na misiju u Afriku. To je bilo na prelomu 2007. i 2008, vreme kada su Slovaci odlazili da rade u inostranstvo, to je već bio "prvi talas" odlaska vojvođanskih Slovaka u Slovačku, a Slovaci su u punom jeku odlazili da rade negde u zapadnu Evropu.

Hteli ste da povežete osnovnu profesiju socijalne radnice sa teologijom u praksi.

I tako je u razgovoru o mojoj budućnosti bila ključna Anina rečenica: – Pa znate šta, Marija, pa u nekim vidovima i regionima i Srbija je Afrika, treba i tu raditi. To me je navelo na razmišljanje. Onda sam jedno vreme volontirala u EHO-u i pokušavala sam da radim u toj oblasti. U to vreme je umro njihov direktor, Karolj Bereš, i to je bilo neizvesno stanje za njih, niko se nije zapošljavao. Posle nekoliko meseci volontiranja, u avgustu dve hiljade devete se upraznilo sveštениčko mesto u selu Pivnice. Dotadašnji sveštenik je otišao sa porodicom u Nemačku i ja sam prepoznala da je to Božiji poziv za mene da uđem u službu na njegovom mestu.

Još malo pa će biti deset godina od toga vremena.

Da sad je punih osam godina i počinje deveta u avgustu.

Koliko je velika metodistička zajednica u Pivnicama?

Trideset članova imamo, i nekoliko dece u nedeljnoj školi i delimično u omladinskoj grupi. To je mala crkvena zajednica, koja ima u Pivnicama dužu istoriju. Rad ove zajednice počinje da se razvija oko 1952. godine. Nešto kasnije, 1956. godine kupljena je kuća u ulici Generala Vijesta. Posle prevaziđene krize, koja je tu bila prisutna osamdesetih godina, u devedesetim se planira obnovenje zajednice iznutra i spolja. To dovodi do izgradnje nove crkvene zgrade zajedno sa propovedničkim stanom, i 12. juna 1992. g. je svečano posvećenje

novog molitvenog doma. I tako sam “nasledila” dobro organizovan rad i život zajednice.

U sklopu naše crkve postoji i hrišćanski vrtić Korab (barka), koji postoji već skoro 15. godina. Dolaskom u Pivnice sam takođe preuzela i koordinaciju tog vrtića.

Da li je neka pre Vas bila sveštenica?

Jeste, znači devedeset druge se sagradio molitveni dom (crkva), i propovednički stan, prva takoreći školovana sveštenica je bila Jarmila Kalko. Posle nje je bio sveštenik Mihal Hrcan i kad se on odselio u Nemačku došla sam ja.

Ne znam okolnosti kako su članovi prihvatili prvu sveštenicu u Pivnicama, možda je u nekom smislu u ovoj sredini ‘prelomila led’. U našoj crkvi je odavno razvijen sestrinski rad, pa je već i sveštenica Ana delovala na ovim prostorima, pa sveštenica Lila, poznato je da je gospođa Paula Mojzes preuzela u stvari sekretarijat i vodstvo crkve posle Drugog svetskog rata. Tako da je to bila nekako naša tradicija da su žene tu i da deluju. Pošto je polovinom 50-tih godina superintendent naglo umro, gospođa Paula je preuzela crkvenu odgovornost i nadležnost da vodi rad crkve i da propoveda. Verovatno da su sa ovim događajima ljudi prihvatili autoritet žene sveštenice u našoj sredini.

Da li su sada u Vašoj zajednici svi ovi članovi i članice slovačke nacionalne pripadnosti?

Pa mislim da su svi Slovaci.

Bogoslužjenje je na slovačkom.

Jeste. Ako ponekad bude prisutan neko iz sela ko nije Slovak – to nije problem, pošto se svi tamo razumeju međusobno i Srbi govore slovačkim jezikom. Znači ako imamo goste iz srpskih zajednica i tada je služba na slovačkom jeziku.

U Pivnicama da li imate Roma koji bi pripadali Vašoj zajednici?

Ima dosta Roma u našem selu. Postoje i starosedeoci, ali je neki novi talas doveo Rome u Pivnice u vezi nekog projekat iz Bačke Palanke (pošto mi pripadamo opštini Bačka Palanka). Pošto su kod nas kuće jeftine, romske porodice su počele da dolaze i da kupuju sebi kuće.

A da li se posebno angažujete sa njima nešto kao socijalna radnica. I pošto metodisti imaju važnu komponentu obrazovanje, da li ste pokušali nešto sa decom da radite na tome?

Odnosili smo im odeće i hrane, ali mislim da su već prezasićeni da imaju dosta toga. Romsku decu nemamo u crkvi, ali jedna Pentakostalna crkva ima kontakt sa romskom decom pa su se nekako oni usredsredili na tu populaciju i na obrazovanje.

Koliko je ukupno verskih zajednica u Pivnicama?

Sedam protestantskih i Ortodoksna crkva (pravoslavna). Protestantske su: Evangelička koja je najbrojnija, Baptistička crkva, onda Metodistička, Duhovna crkva, Hristova Jevandeoska crkva (nedavno preimenovana zbog registracije), onda imamo Nazarene i Adventističku crkvu. U svim ovim zajednicama su vernici Slovaci, Pivnice je pretežno slovačko mesto, ali ima i srpskog, pravoslavnog stanovništva.

Od svih ovih zajednica samo Metodistička i Luteranska imaju tradiciju službu sveštenica?

S tim što je i Luteranska (Evangelička) u Pivnicama tradicionalna zajednica. Generalno je sve manje članova pošto su Pivnice ruralna oblast i mnogi se sele (zato i ima dosta praznih kuća). Nema industrije, grad Novi Sad je pedeset kilometara udaljen od nas.

Šta je to što može svaka od ovih zajednica da izgrađuje na bazi mira?

Naša crkva ima hrišćansko obdanište, tj. mi radimo sa najmlađima. Hristova Jevandeoska se angažuje u radu sa mladima i decom, a Evangelici su se angažovali oko starih ljudi. Budući da imamo "podeljene" oblasti rada, onda lepo u tome sarađujemo. Kad mi imamo neke aktivnosti uvek informišemo druge zajednice. Na primer kada imamo neko okupljanje, koncert ili evangelizacije večeri, zovemo jedni druge, podržavamo se u tome.

Ali posebna saradnja u oblasti ekumenizma jeste svakako Svetski molitveni dan žena (prvi petak u martu). Ove godine je bio održan u našoj zajednici i osim sa Luteranskom crkvom smo slavili zajedno sa Duhovnom i Hristovom Jevandeoskom crkvom. Sa Evangeličkom imamo već izgrađenu saradnju u oblasti ovog Svetskog molitvenog dana žena a sada radimo na tome da što više drugih ljudi i zajednica uključimo u ovaj događaj.

Druga oblast konkretne saradnje jeste Molitvena nedelja (druga nedelja januara), to se slovački zove Molitvena nedelja alijansije. Okupljanje je uvek u drugoj crkvi. Prošle godine sam ovo pokrenula ja i uz dogovor drugih sveštenika i pastora četiri crkve su se susretale na molitvama. Samo još mala digresija: prošle školske godine su u našem dečijem boravku bila deca nekoliko protestantskih pastora (sveštenika) iz našeg sela. I u ovom vidu saradnje okupljamo decu iz raznih zajednica, i naravno iz celog sela.

Takođe organizujemo nedelju dečije misije u junu (Spielmobil Projekat) u prevodu je to 'pokretna igraonica'. Tada nam iz Nemačke dolaze dvoje volontera, donose nam igračke: razne tramboline, zamak na naduvavanje... Mi uredimo prostore u dvorištu i pripremimo program i pozivamo decu iz celog sela. Takođe se trudimo da preko ovog projekta sve nedeljne škole okupimo kod nas u nedelju ujutro i to nam uspeva. To je onda ekumenska nedeljna škola u našem dvorištu. Na ovome programu učestvuju deca iz svih porodica: slovačka, srpska

a dođu i romska deca. To organizujemo u saradnji sa vaspitačicama i drugim aktivnim članovima.

Imamo još jedan projekat u novembru – marš lampiona – i tu smo isto pokušali da uključimo i nedeljne škole. To je u periodu kad se smrkava rano, dan je kraći, a noć je duža. Za tu priliku se okupljamo u našem dvorištu, zapalimo svećice, zapalimo vatru i imamo mali program. Nedelju dana pre toga deca prave lampione sa roditeljima u našem vrtiću, a mi to onda raširimo i na nedeljne škole ako hoće da se uključe. Uvek nam dođu i deca iz ranijih generacija, koja su već prošla ovim programom pa čuvaju lampion. Na kraju svi zapalimo svećice unutar lampiona (lampica) i marširamo do centra Pivnica i nosimo svetlo u mračne ulice našeg sela (prošle godine je ovaj događaj snimala TV Vojvodina).

Naredne godine ćemo prenositi veliku evropsku evangelizaciju iz Nemačke (to se zove Pro Christ). Svake četiri godine se organizuje i do sada smo se uvek okupljali kod nas. Preko satelita se šalje signal i onda to emituje crkva (ili neka određena mesta, ne mora da bude crkva). Cilj je da negde u selu/ gradu ljudi čuju jevanđelje. Pošto smo u Pivnicama jedini koji ovaj program prenosimo, svake večeri onda neko od sveštenika ili pastora ili starešina, kaže pozdravnu reč.

Da li Vaša crkva štampa ili deli neke pisane materijale?

Ponudeni hrišćanski materijal, uključujući Biblije ima uvek u crkvi izloženo. A obaveštenja i drugi materijali stoje na informativnoj tabli. Imamo i crkveni sajt kao i blog zajednice a i preko Korabovog fejsbuk-profila objavljujemo i crkvene aktivnosti da roditelji mogu da pročitaju. Moj muž je inače nastavnik informatike i dosta nam pomaže što se tiče tehničkih stvari. I kao zajednica četiri puta u godini šampamo male novine (mini časopis), gde obaveštavamo ljude iz sela o našim aktivnostima i planovima a takođe neke članke pišu i članovi iz naše crkve. To je kvartalni sažetak raznih aktivnosti. U saradnji sa tehničkom podrškom ga uređujem ja.

U Pivnicama ste mala zajednica a jako puno radite. Da li te aktivnosti povećavaju članstvo ili činjenica da su mnogi otišli iz mesta, a da nisu mnogi došli u Pivnice, ne menja brojnost u Vašoj zajednici?

Nekoliko članova je umrlo za vreme mog boravka i rada, odselili su se nekoliko iz mlađe generacije u Slovačku a neki tek planiraju. Nekolicina su otišli u Novi Sad da studiraju ili da se školuju u nekoj od srednjih škola. Da, rekla bih da smo brojčano isto sa tendencijom opadanja.

Šta je teško?

Problem u ovoj službi jeste što se ne može odvojiti lično, tj. porodično vreme od radnog (poslovnog). Desilo mi se da ako sam negde otišla ili sam na putu a zazvoni mobilni i obaveste me da imam smrtni slučaj, ili moram zbog

nećeg da se vratim, odlažem sve jer je moja prva dužnost sveštenička zajednici na raspolaganju. Do sada nisam imala teški slučaj sahranjivanja da je neko mlad umro, ili neku naglu smrt tako da ne mogu da prosudim o ovim osećanjima. I još jedna stvar je teška: ponekad budem uvučena u neki konflikt, ili problem koji prenosim i u brak. Moram da se učim dobroj samokontroli da ne bih stvari suviše lično proživljavala.

U krštenju još nisam imala prilike da učestvujem, a venčanja delimično – to je lepo. Za vreme moje službe smo imali jedno veliko venčanje na otvorenom. Preuredili smo i dekorisali naše dvorište. A takođe sam nekoliko puta pomagala u činu venčanja sveštenici Ani.

Najnapornije jeste kad su neki praznici, tada imamo puno bogoslužjenja a prepliću se i druge obaveze. Ili kad su neka dešavanja pa se dese mnoge stvari odjednom: gosti, delegacije, neke sednice, renovacije... Onda moraš da budeš na raspolaganju zajednici dvadeset četiri časa, pa se tu mešaju privatni i poslovni život (iako bi trebalo da ima neka granica) a ipak porodica ponekad i trpi. Nemamo decu suprug i ja, a budu dani kada sam angažovana od jutra do mraka. Ponekad je teško organizovati i imati kontrolu nad svim, a nekada je i fizički teško (imati goste u kući, angažovati se oko njih a ujedno i okupljati ljudi iz zajednice i organizovati neko zbivanje, to je onda iscrpljujuće). Ponekad samo menjam lokacije i okruženje, pa sa dečijeg kampa odlazim na sestrinski odmor, pa obično u ovom periodu bude i roditeljski sastanak... Ali srećom kada se to završi dolaze slobodni dani.

Koje godine ste se venčali?

Pre četiri godine, znači dve hiljade trinaeste. Venčala nas je Ana i to je bilo mnogo lepo! To je bilo ekumensko venčanje: venčali su nas sveštenici Ana Palik Kunčak i Jaroslav Javornik iz Kulpina, evangelički sveštenik, pošto je moj muž iz te crkve (sada pripada našoj crkvi). Mi smo na putu često, imamo rutu: Pivnice–Kulpin – Kisač – Pivnice.

Šta je lepo u svešteničkom pozivu?

Lepo je to što mogu svoje vreme da organizujem tako da u sklopu crkvenih obaveza mogu i za sebe nešto da odradim. Takođe nikad nije bio problem za slobodne dane, a takođe dosta putujem i u zemlji i u inostranstvo. Mogu da obiđem neke udaljenije zemlje: Švajcarsku, Englesku, Rim, Prag... ili SAD. Na ovim putevima upoznajem brojne ljude a i to je prednost. Ali najlepše jeste to kada vidim da je moje zalaganje urodilo plodom i da sam Bog neku oblast blagosilja i otvara.

Metodisti nisu na onom spisku tradicionalnih crkava koje dobijaju pomoć Pokrajinske vlade.

Mnogo je lepo što nam vlada od pre tri godine plaća zdravstveno i penzij-

sko osiguranje, to je nešto sad novo, i mislim da je sad treća godina kako nam pokrivaju ove troškove. Platu dobijamo većinskim delom iz episkopskog ureda iz Švajcarske. I jedna lepa činjenica jeste kod nas da svi dobijamo istu platu bez obzira na veličinu zajednice. Jedina mala razlika jeste kod rukopoloženih, koji imaju veću odgovornost i nadležnost. Zapravo sam ja, kad sam diplomirala, bila jednu godinu još na praksi kod sveštenice Ane u Kisaču, onda sam dobila zajednicu u Pivnicama i nakon dve godine sam bila rukopoložena.

Da li u široj javnosti imate neke poteškoće zato što ste sveštenica?

Kada ispunjavam neki formular, ili sam u nekom javnom sektoru obično se čude mom zanimanju: sveštenica, teolog ili teološkinja... A to se ponekad dešava i pri razgovoru sa ljudima. Ali generalno nemam.

A šta Vam piše u Vašim ličnim podacima da je Vaša profesija?

Sveštenik. Pošto samo to postoji u srpskom jeziku. Ja sam u stvari svešteno lice. A u mojoj diplomi piše da sam teolog.

Šta Vas posebno privlači od svih poslova i dužnosti koje obavljate kao sveštenica?

Volim da izučavam biblijski tekst. Ali takođe i stanje društva, kulturološke promene povezujem. Šta znače neke reči iz Biblije za slušaoce tada, a takođe i ljude današnjice – šta se promenilo u shvatanju. Nedavno smo imali sastanak učitelja nedeljnih škola u našoj crkvi, pri tome sam imala dva predavanja i udubila sam se u oblast kako se danas deca vaspitavaju, kako se promenio pristup deci, njihova prava, granice, dostupnost tehnike i primanje informacija preko medija... Menjamo se kao društvo i kao pojedinci, pa postajemo već imuni na neke stvari koje u crkvu dolaze iz sekularnog sveta. Volim da analiziram što kaže Biblija, Reč Božja i šta prorokuje u vezi promenjenih vrednosti. Često razgovaram sa roditeljima, koji imaju kod nas upisanu decu, pa mogla bih reći da gradim odnose sa roditeljima, sa mladim porodicama i sa decom. Petkom obično budem sa decom u vrtiću i imam katehezu, tj. biblijsku priču. Ovu decu učim i engleski jezik.

Ko Vam pomaže?

Dve vaspitačice rade u vrtiću, to je poludnevni boravak dece. Često zajedno organizujemo neke aktivnosti a trudimo se da se dečije aktivnosti i crkvene nadopunjuju. Obično imamo dvadesetoro dece, što jeste i naš kapacitet. Ali će biti malo manje naredne generacije (ili narednih generacija) izgleda da se već osete te migracije i kod nas, i natalitet opada, kao i svugde. Pomažu mi i drugi aktivni vernici, posebno članovi starešinstva. Pomažu mi i moje kolege a naravno da je suprug najveća podrška i pomoć.

I sa projektima dosta radim, pišem ih a neke suprug i ja zajedno osmišljavamo i potražujemo. Što se tiče dečijeg boravka, manji deo novca sakupimo od

roditelja koji mesečno plaćaju, a većim delom nas podržavaju naše crkve iz Švajcarske i iz Italije, a ponekad jednokratno dobijemo sredstva i iz drugih zemalja.

U Pivnicama postoje i državna obdaništa?

Ima jedan državni vrtić i predškolsko. Vrtić mogu roditelju da biraju, ali predškolski boravak je obavezan pri školi.

Da li deca osećaju neku vrstu razlike?

Svi roditelji uglavnom kažu da im je mnogo pomoglo to što su upisali decu kod nas, gde su se socijalizovala, naučila kulturi, lepom ophođenju i dobrim navikama. Ali ponekad odluči cena, pošto je državni vrtić ipak jeftiniji. No mi smo u prednosti što imamo veći prostor i veliko igralište. Trudimo se da deca budu što više napolju i da imaju dosta slobode kretanja i igre.

Na početku školske godine imamo adaptaciju, za vreme školske godine imamo svoj nastavni plan i program a kasnije na kraju školske godine kad je već mnogo toplo, kad nemaju već koncentraciju, deca provode vreme napolju u prirodi na igralištu. I u svemu tome se prepliće Montesori cilj negovanja dečije ličnosti, indirektno podsticanje interesovanja za različite oblasti, a učenje omogućiti prirodnim procesom.

Takođe se dosta trudimo da komuniciramo sa roditeljima. Da, ponekad imamo neke radionice sa roditeljima i obično jednom tokom školske godine deca provede dan sa mamom (obično kada je Osmi mart) i jedan dan u vrtiću sa tatom. Deca su u nekom smislu uključena u to da i oni nešto odluče ili daju neki predlog. Najveća razlika jeste da naša ustanova nudi vaspitanje sa hrišćanskim elementima i upravo to neki roditelji ocenjuju kao prednost.

Udruženje "Ženske studije i istraživanja" (u saradnji sa Futura publikacije, Zavodom za ravnopravnost polova, Zavodom za kulturu Slovaka) do sada su objavile niz publikacija, svojevrsnih kolekcija životnih priča koje uključuju približno 200 životnih priča.

Savić, Svenka (2000), **Vera Šosberger (1927-1972)**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka ur. (2001), **Vojvodanke (1917 – 1931): životne priče**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka et al (2001), **Romkinje: biografije starih Romkinja u Vojvodini**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad

Svenka Savić, Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović (2002), **Romani Women**, Futura publikacije, Novi Sad.

Kestli, Elizabet (2002), **Žene sa Kosova: životne priče Albani**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka Marija Aleksandrović, Stanka Dimitrov, Jelena Jovanović (2002), **Romnja**, Futura publikacije, Novi Sad.

Stojaković, Gordana (2002), **NEDA: jedna biografija**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Ferkova, Antonija, Jarmila Hodoličova, Anna Jaškova i Veronika Mitro ur. (2003), **Slovenky: životne príbehy Sloveniek vo Vojvodine**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad. Drugo, prošireno izdanje 2015.

Tot, Marija i Veronika Mitro sa saradnicama (2003), **Рускини: животни приповедки**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka i Veronika Mitro (2004), **Životne priče mladih Romkinja u: Zbornik istraživačkih radova studenata Roma**, ur. Milena Mihajlović, Centar za interaktivnu pedagogiju, Beograd, 77-105.

Savić, Svenka (2006), **Woman's Identities in Vojvodina: 1920-1930**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka ur. (2007a), **Romkinje2**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka ur. (2007b), **Hrvatice, Bunjevke, Šokice (1919-1955)**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka i Veronika Mitro ur. (2006), **Vajdasági Magyar nők élettörténete**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Jankov, Edita (2006), **Jevrejke: Životne priče žena iz Vojvodine**, Ženska sekcija Jevrejske opštine, Novi Sad.

Savić, Svenka Veronika Mitro, Sara Savić, Marijana Čanak (2008), **Životne priče žena – 'A što ću ti ja jadna pričat...'**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Brčić, Milica, Milica Mima Ružičić-Novaković i Svenka Savić (2009), **Ži-**

votne priče žena sa invaliditetom u Vojvodini, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Simin Bošan, Magda i Nevena Simin (2009), *Zašto su ćutale: majka i ćerka o istom ratu*. Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Spariousu Laura i Svenka Savić ur. (2011), **Životne priče žena u Vojvodini – Rumunke (1921-1974)**, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka (2013), *Iskustva mentorskog programa sa učenicima: višestruko podzastupljene grupe*, Zavod za kulturu Vojvodine.

Savić, Svenka, Vesna Šijački, Katarina Krajnović (2014), **Deset godina Godišnjeg priznanja u oblasti ravnopravnosti polova (2003-20013): životne prile nagrađenih**, Zavod za ravnopravnost polova i Udruženje Ženske studije i istraživanja, N. Sad.

Savić, Svenka (2014), *ACIMSI Centar za rodne studije na UNS: deset godina posle (izveštaj o radu u školskoj 2013-2014.)*.

Savić, Svenka (2015), **Profesorke Univerziteta u Novom Sadu**, Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja, Novi Sad.

Savić, Svenka (2016), **Kako je muški rod od devica?visokoobrazovana romska ženska elita u Vojvodini**, Novi Sad, Futura publikacije i Ženske studije i istraživanja.

Ružićić Novković, Milica Mima (2017), **Izboriti se za izbor: životna priča Gordane Rajkov**, Centar Živeti uspravno; Centar za samostalni život sa invaliditetom Srbije, Udruženje „Ženske studije i istraživanja, Futura publikacije, Novi Sad.

Autorka istražuje period od 60 godina (1957 – 2017) aktivnog služenja čak tri generacije sveštenica u različitim mestima Bačke, Banata i Srema. Njihov način delovanja uslovljen je istorijskim i društvenim kontekstom i promenama koje su se dešavale u tom periodu na teritoriji Vojvodine, te ovaj rad odaje priznanje njihovoj sposobnosti prilagođavanja tim okolnostima i pre svega njihovom doprinosu izgradnji mira i dijaloga koji je u Vojvodini i ekumenski i međureligijski i interkulturalni.

Prva generacija ovih sveštenica je rođena pre II Svetskog rata, preživela je rat i posleratne promene u protestanskoj zajednici: progon Mađara i Nemaca i proterivanje Nemaca (koji su bili luterani, kalvinisti ili metodisti), oduzimanje crkvene imovine, zatvaranje crkvenih ustanova i sl. a cilj njihovog rada može se sažeti kao: opstati, očuvati, ponovo oživeti.

Druga generacija sveštenica rođena je posle rata, uglavnom su završile teološke fakultete u zemljama bivšeg sovjetskog bloka (Mađarska, Slovačka, Rumunija), delovale su i u doba raspada bivše Jugoslavije, građanskog rata u susednim državama, hiperinflacije, osiromašjenja građana, progona manjina, dolaska izbeglica. Težište njihovog rada je zato na izgradnji mira, humanitarnom i dijakonijskom radu i očuvanju nacionalnog, verskog i kulturnog identiteta. One su se posebno istakle u osnivanju mreže dijakonijskih grupa u Vojvodini, u organizovanju Ekumenskih molitvi za mir i drugih ekumenskih manifestacija, dajući time svoj doprinos izgradnji međusobnog poverenja i pomirenju na ovim područjima.

Treću generaciju čine sveštenice koje su se visoko obrazovale u svojim matičnim zemljama (koje su postale članice EU) ali u drugim zemljama EU, imale prilike da se tamo stručno usavršavaju, nauče jezike i steknu mnoge druge kompetencije, uključujući i one interkulturalne. I ova generacija sveštenica je suočena sa brojnim izazovima, od kojih je najveći odlazak značajnog broja pripadnika mađarske i slovačke zajednice (pa i sveštenika) – njihovo pomeranje ka svojim matičnim zemljama i ka zemljama EU pa i dalje. Ne manji izazov predstavljaju i očekivane promene u društvu i crkvi,

Iz recenzije Ane Bu

Autorka smešta aktivnost sveštenica unutar teorijskog pristupa miru kojem daje naziv svakodnevice mira, ili mir u svakodnevici, u kojem je naglasak na primeni osnovnih vrednosti svakog dana: pomoć drugima, izgrađivanje puta ka drugima. Empirijski podaci, primeri života i profesionalnog rada sveštenica triju protestantskih crkava u Vojvodini u dugom vremenskom periodu, dokažu da se ništa spektakularno ne događa bez dugotrajnog rada sa mladima, sa starima, sa onima koji su u potrebi...

Iz recenzije Veronike Mitro